

Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra teorie práva a právních dějin

Diplomová práce

**Modus vivendi s Československem v komparaci
s nejvýznamnějšími konkordáty s německy mluvícími
zeměmi v meziválečném období**

**(Modus vivendi with Czechoslovakia in comparison with the
most significant concordates with German speaking
countries in the interwar period)**

Vedoucí: doc. Damián Němec, dr

Vypracoval: Roman Dokoupil

Olomouc 2009

Já, níže podepsaný Roman Dokoupil, autor této diplomové práce na téma „Modus vivendi s Československem v komparaci s nejvýznamnějšími konkordáty s německy mluvícími zeměmi v meziválečném období,“ která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas podle § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb. správci, kterým je: Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, Olomouc 771 47, Česká republika, ke zpracování svých osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v informačním systému Univerzity Palackého, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona č. 121/2000 Sb. Prohlašuji, že mnou uvedené osobní údaje jsou pravdivé.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Modus vivendi s Československem v komparaci s nejvýznamnějšími konkordáty s německy mluvícími zeměmi v meziválečném období,“ vypracoval samostatně a použil jsem při tom jen uvedené prameny a literaturu.

V Ráječku dne 28. února 2009

.....

Poděkování

Chtěl bych poděkovat všem, kteří mi svojí pomocí a ochotou umožnili napsat tu práci.

Mé díky patří především doc. Damiánu Němcovi, dr za odborné vedení a poskytnuté rady při zadávání a zpracování tématu této diplomové práce. Děkuji mu za poskytnutý čas, který mi věnoval ohledně konzultací nad touto prací. Chtěl bych mu také poděkovat za to, že mi umožnil účast na vědecké konferenci „Konkordate und Kirchenverträge“ konané ve dnech 17.-18. července 2008 v Mnichově, která se konala pod záštitou Klaus-Mörsdorf-Studium für Kanonistik der Ludwig-Maximilians-Universität.

Mé poděkování patří též prof. PhDr. Miloši Traplovi, CSc. a ThLic. Jiřímu Kaňovi za poskytnutí cenných rad a poznatků k této práci.

V neposlední řadě bych chtěl také poděkovat celé své rodině za podporu a zázemí, které mi poskytla při zpracovávání této práce.

Modus vivendi with Czechoslovakia in comparison with the most significant concordats with German speaking countries in the interwar period.

The thesis concentrates on analysing individual articles of the Modus vivendi with Czechoslovakia (1927/1928), which is the only concordat agreement between Czechoslovakia or the Czech Republic and the Apostolic See, in comparison with selected provisions of the most significant concordats in German speaking countries during the interwar period. It concerns namely concordats with Bavaria (1924), Prussia (1929), Baden (1932), German Reich (1933) and Austria (1933).

The goal of this thesis is to provide a perspective of the Modus vivendi articles and of selected concordats articles that deal with similar or the same issues. These will be also compared with each other. The thesis could also create a positive contribution for the public. It could fill certain gaps in Czech professional literature because there is no such thesis yet or it is at least not easily available. The thesis could possibly be an inspiration for the makers of a concordat between the Czech Republic and the Apostolic See.

The thesis begins with an introduction where it shows reasons for writing it. In this part there are also described wanted contributions and goals of the thesis.

The first chapter briefly introduces the problems of concordats. Main attention is paid to definition of concordats, of the parties to contract and to process of concluding of the agreements. Also their form, usual content and their expiring is described in this chapter.

The second chapter deals directly with the Modus vivendi with Czechoslovakia. Reasons for the agreement and the circumstance as well as the procedure of conclusion are described in here. The chapter also describes the relations of Czechoslovakia and the Apostolic See as well as with the Catholic Church at that time. The chapter analyses articles of the Modus vivendi but does not relate it to the other concordats in question yet.

The third chapter analyses the most significant concordats with German speaking countries in the interwar period. The concordats are analysed individually and the chapter also includes brief information about circumstances that led to conclusion of these agreements. Because of the limited extent of this thesis and because of its aim, the author could not analyse all articles of the concordats in question. For that reason this chapter deals only with the most important articles.

The fourth chapter compares the Modus vivendi with the Czechoslovakia and the mentioned concordats. There is a comparison of the most important historical circumstances that led to the conclusion of these agreements. The Modus vivendi is compared only with selected parts of the concordats in question. It is because the Modus vivendi did not deal with so many questions as the analysed concordats. For that reason the author could compare only the articles that dealt with the same or similar problems. Major attention was paid to the comparison of the ways how the Modus vivendi and the other agreements dealt with similar or same problems.

The fifth chapter sums up the results of the comparison from the fourth chapter.

The thesis ends with a conclusion, where the whole thesis is summed up. It describes the methods used during the work and assesses possible contributions as well as the goals of the thesis.

The thesis has the text of the Modus vivendi with Czechoslovakia and text of the discussed concordat as appendices. The agreements are in original language (German) in the spelling of that time. The only exception is the Modus vivendi, which is included in both French (original) and official Czech translation.

The thesis should be perceived as divided in two parts, to the theoretical and practical. The division is not marked in the text but it flows from the content. In the theoretical part author deals with topics that have already been addressed before. It is true about the first chapter and about part of the second (especially about the part where it speaks about relations of Czechoslovakia and the Apostolic See and with the Catholic Church). In third and fourth chapter it is true only about parts that describe concluding of the Modus vivendi and the concordats. The theoretical parts were written with help of Czech as well as foreign professional literature. The aim of the theoretical part is not to provide a new elaboration of the topic. It was meant to provide vital information for comprehension of the whole text.

The practical part is included mainly in third and fourth chapter, partially also in the second chapter (articles of the Modus vivendi). For this part of the thesis the author used Czech (translation of the Modus vivendi) and foreign (concordats in German) sources. Author's opinions, notes and conclusions are included in this part. The aim of the practical part is to provide a new elaboration and analysis of the Modus vivendi and of the selected articles of the concordats in question. The most important part is the comparison of the discussed agreements.

Obsah:

Úvod	10
1. kapitola: Povaha a význam konkordátních smluv	15
1.1 Definice konkordátních smluv	15
1.2 Uvedení do konkordátní problematiky	15
1.3 Strany konkordátních smluv	16
1.3.1 Svatý stolec	16
1.3.2 Stát	17
1.4 Procedura uzavírání konkordátních smluv	18
1.4.1 Jednání o textu konkordátní smlouvy	18
1.4.3 Ratifikace a vstup konkordátní smlouvy v platnost	19
1.5 Formy smluv mezi státy a Svatým stolcem	20
1.5.1 Konkordátní smlouvy ve formě prohlášení	20
1.5.2 Konkordátní smlouvy ve formě buly	20
1.5.3 Konkordátní smlouvy ve formě mezinárodních smluv	21
1.5.4 Konkordátní smlouvy ve formě modu vivendi	21
1.6 Předmět konkordátních smluv	21
1.6.1 Vztah státu a katolické církve upravovaný v konkordátních smlouvách	22
1.6.2 Vybrané oblasti působnosti katolické církve upravované v konkordátních smlouvách	23
1.7 Zánik konkordátních smluv	24
1.7.1 Zánik konkordátních smluv z důvodů v nich obsažených	24
A. Odstoupení od smlouvy (výpověď)	24
B. Uplynutí doby	24
C. Zrušení později uzavřenou konkordátní smlouvou	24
1.7.2 Zánik konkordátních smluv z důvodů v nich neobsažených	24
A. Dohoda stran	24
B. Podstatná změna okolností	25
C. Porušení smlouvy	25
D. Uzavření nové konkordátní smlouvy	25
E. Dodatečná nemožnost plnění	25
F. Zánik stran, podstatná změna stran	25
G. Podvod a násilí	26
1.8 Závěry 1. kapitoly	26
2. kapitola: Modus vivendi s Československem (1927/1928) ..	27
2.1 Vznik Československa a jeho vztahy se Svatým stolcem v období tzv. první republiky	27
2.1.1 Vznik Československa	27
2.1.2 Vztahy Československa se Svatým stolcem v období tzv. první republiky	28
2.2 Vzájemný poměr katolické církve a Československé republiky před přijetím Modu vivendi	29
2.3 Hlavní důvody, které vedly k uzavření Modu vivendi s Československem	30
2.3.1 Snaha o srovnání hranic diecézí se státními hranicemi	30
2.3.2 Snaha o vliv na jmenování biskupů	30
2.3.3 Snaha o vyřešení otázek souvisejících s církevním majetkem	31
2.4 Jednání o Modu vivendi s Československem a jeho vstup v platnost	32

2.4.1	Jednání o Modu vivendi s Československem	32
2.4.2	Vstup Modu vivendi s Československem v platnost	32
2.5	Modus vivendi – povaha	33
2.6	Obsah Modu vivendi s Československem – články	34
2.6.1	Článek I. – Rozhraničení diecézí	34
	A. Území československých diecézí, která sahala za hranice státu	35
	B. Území zahraničních diecézí, která zasahovala na území Československa..	35
	C. Zřízení komisí dle článku I. Modu vivendi	36
2.6.2	Článek II. – Správa církevních statků	36
2.6.3	Článek III. – Řádové a kongregační provincie	38
2.6.4	Článek IV. – Jmenování biskupů a politické námitky	39
2.6.5	Článek V. – Přísaha věrnosti biskupů	42
2.6.6	Článek VI. – Přizpůsobení zákonných norem	43
2.7	Závěry 2. kapitoly	43
3.	kapitola: Nejvýznamnější konkordáty s německy mluvícími zeměmi v meziválečném období	45
3.1	Konkordát mezi Svatým stolcem a státem Bavorsko	45
	(24. března 1924)	45
3.1.2	Obecné pojednání	45
3.1.3	Rozbor nejvýznamnějších článků konkordátu s Bavorskem z r. 1924	45
	A. Svobody katolické církve v konkordátu s Bavorskem z r. 1924	46
	B. Oblast školství upravená konkordátem s Bavorskem z r. 1924	49
3.2	Smlouva Svobodného státu Prusko se Svatým stolcem	51
	(14. června 1929)	51
3.2.1	Obecné pojednání	51
3.2.2	Rozbor nejvýznamnějších článků konkordátu s Pruskem z r. 1929	51
3.3	Konkordát mezi Svatým stolcem a Svobodným státem Bádensko (12. října 1932)	54
3.3.1	Obecné pojednání	54
3.3.2	Rozbor nevýznamnějších článků konkordátu s Bádenskem z r. 1932	55
3.4	Konkordát mezi Svatým stolcem a Německou říší	58
	(20. července 1933)	58
3.4.1	Obecné pojednání	58
3.4.2	Rozbor nejvýznamnějších článků konkordátu s Německou říší z r. 1933 ..	59
3.5	Konkordát mezi Svatým stolcem a Republikou Rakousko	65
	(5. června 1933)	65
3.5.1	Obecné pojednání	65
3.5.2	Rozbor nejvýznamnějších článků konkordátu s Rakouskem z r. 1933	66
3.6	Závěry 3. kapitoly	70
4.	kapitola: Komparace Modu vivendi s Československem s konkordáty s Bavorskem (1924), Pruskem (1929), Bádenskem (1932), Německou říší (1933) a Rakouskem (1933).	72
4.1	Historické okolností, které vedly k uzavření konkordátů s Bavorskem, Pruskem, Bádenskem, Německou říší a Rakouskem s ohledem na podobné okolnosti přijetí Modu vivendi s Československem	72

4.1.1	Historické okolnosti přijetí konkordátů s Německou říší a s jednotlivými německými zeměmi – Bavorskem, Pruskem a Bádenskem s ohledem na podobné okolnosti přijetí Modu vivendi s Československem.....	72
4.1.2	Historické okolnosti přijetí konkordátu s Rakouskem s ohledem na podobné okolnosti přijetí Modu vivendi s Československem.....	74
4.2	Komparace článku I. Modu vivendi a jednotlivých konkordátů týkajících se rozhraničení a dotací diecézí	75
4.2.1	Komparace ustanovení týkajících se organizace a rozhraničení diecézí ...	75
A.	Úprava v Modu vivendi	75
B.	Komparace s ustanoveními konkordátu s Bavorskem	76
C.	Komparace s ustanoveními konkordátu s Pruskem.....	76
D.	Komparace s ustanoveními konkordátu s Bádenskem.....	78
E.	Komparace s ustanoveními konkordátu s Německou říší	78
F.	Komparace s ustanoveními konkordátu s Rakouskem	79
4.2.2	Komparace ustanovení týkajících se dotací diecézí.....	80
A.	Komparace s ustanoveními konkordátu s Bavorskem	80
B.	Komparace s ustanoveními konkordátu s Pruskem.....	81
C.	Komparace s ustanoveními konkordátu s Bádenskem	81
D.	Komparace s ustanoveními konkordátu s Německou říší.....	81
F.	Komparace s ustanoveními konkordátu s Rakouskem	82
4.3	Komparace článku II. Modu vivendi a článků jednotlivých konkordátů týkajících se majetku, majetkových práv a správy majetku katolické církve	83
4.3.1	Úprava v Modu vivendi	83
4.3.2	Výběr nejvýznamnějších článků konkordátu s Bavorskem týkajících se majetku, majetkových práv a správy majetku katolické církve s ohledem na článek II. Modu vivendi	83
4.3.3	Výběr nejvýznamnějších článků konkordátu s Pruskem týkajících se majetku, majetkových práv a správy majetku katolické církve s ohledem na článek II. Modu vivendi	84
4.3.4	Výběr nejvýznamnějších článků konkordátu s Bádenskem týkajících se majetku, majetkových práv a správy majetku katolické církve s ohledem na článek II. Modu vivendi	85
4.3.5	Výběr nejvýznamnějších článků konkordátu s Německou říší týkajících se majetku, majetkových práv a správy majetku katolické církve s ohledem na článek II. Modu vivendi	86
4.3.6	Výběr nejvýznamnějších článků konkordátu s Rakouskem týkajících se majetku, majetkových práv a správy majetku katolické církve s ohledem na článek II. Modu vivendi	87
4.4	Komparace článku III. Modu vivendi a článků jednotlivých konkordátů týkajících se řádů a řeholních kongregací	88
4.4.1	Úprava v Modu vivendi	88
4.4.2	Komparace s ustanoveními konkordátu s Bavorskem	88
4.4.3	Komparace s ustanoveními konkordátu s Bádenskem.....	90
4.4.4	Komparace s ustanoveními konkordátu s Německou říší.....	90
4.4.5	Komparace s ustanoveními konkordátu s Rakouskem	92
4.5	Komparace článku IV. Modu vivendi a článků jednotlivých konkordátů týkajících se jmenování biskupů.....	93
4.5.1	Úprava v Modu vivendi	93
4.5.2	Komparace s ustanoveními konkordátu s Bavorskem	94
4.5.3	Komparace s ustanoveními konkordátu s Pruskem	95

4.5.4 Komparace s ustanoveními konkordátu s Bádenskem.....	96
4.5.5 Komparace s ustanoveními konkordátu s Německou říší.....	97
4.5.6 Komparace s ustanoveními konkordátu s Rakouskem	98
4.6 Komparace ustanovení Modu vivendi a konkordátu s Německou říší týkajících se přísahy věrnosti biskupů.....	100
4.7 Komparace závěrečných ustanovení Modu vivendi se závěrečnými ustanoveními jednotlivých konkordátů	101
4.7.1 Úprava v Modu vivendi	102
4.7.2 Úprava závěrečných ustanovení jednotlivých konkordátů v komparaci s článkem VI. Modu vivendi	102
5. Kapitola: Zhodnocení výsledků komparace.....	105
5.1 Rozsah upravovaných otázek v Modu vivendi a ostatních komparovaných konkordátech	105
5.2 Význam otázek upravených v Modu vivendi s ohledem na ostatní komparované konkordáty	106
5.3 Výsledky komparace úpravy obsažené v Modu vivendi s ustanoveními jednotlivých komparovaných konkordátů	108
Závěr	111
Seznam použitých pramenů a literatury:.....	116
Přílohy:	120

Úvod

Pro svoji diplomovou práci jsem se po konzultaci doc. Damiánem Němcem, dr rozhodl zvolit téma „Modus vivendi s Československem v komparaci s nejvýznamnějšími konkordáty s německy mluvícími zeměmi v meziválečném období.“ Téma vztahu států a církví mě zajímá už několik let. Konkrétně se můj zájem zaměřuje na vztah států a katolické církve. Nutno zdůraznit, že se jedná se o vztahy dosti komplikované, a to nejen v současnosti, ale nýbrž v celé historii vztahů mezi státy a katolickou církví. Důvody těchto komplikovaných vztahů byly a jsou nejrůznějšího charakteru. Mezi nejčastější však patřila otázka míry zasahování katolické církve do záležitostí vyhraněných státu a naopak zasahování státu do církevních záležitostí. Tato hranice nebyla – a lze říci, že není ani dnes – úplně jasná a jednoznačná. Jedním nejvýznamnějších nástrojů pro vyjasnění těchto vztahů byly a jsou smlouvy, v tomto případě zvané konkordátní smlouvy. A právě několika vybraným konkordátním smlouvám v komparativním pojetí jsem se rozhodl věnovat v této práci. V případě této práce se jedná o komparaci Modu vivendi s Československem (1927/1928) s konkordáty uzavřenými s Bavorskem (1924), Pruskem (1929), Bádenskem (1932), Německou říší (1933) a Rakouskem (1933).

Jelikož je konkordátní problematika velice specifickou záležitostí, je nutně i tato práce do jisté míry značně specifická. Konkordátní problematika totiž spadá do velmi rozsáhlého oboru zvaného konkordátní právo, tedy do oblastí práva týkající se především úpravy vztahů mezi Svatým stolcem a státy na mezinárodní úrovni. A tak i přes to, že se jedná o práci, která je psána na Katedře teorie práva a právních dějin Právnické fakulty Univerzity Palackého, jedná se o studii, ve které se kloubí hned několik vědních oborů. Dotýká se totiž oblastí souvisejících nejen s církevním a konfesním právem, ale také např. mezinárodním právem veřejným, ústavním právem, právními dějinami.

Důvodem proč jsem si vybral zpracovat právě smlouvu zvanou Modus vivendi s Československem, je fakt, že v případě Modu vivendi (doslova *Způsob soužití*) se jedná o jedinou konkordátní smlouvu, která byla uzavřena v celé historii vztahů samostatného Československa, potažmo samostatné České republiky se Svatým stolcem. V roce 2008 jsme si připomínali 80 let od jejího vstupu v platnost, proto jsem původně při této příležitosti chtěl tuto práci věnovat jen rozboru samotného Modu

vivendi s Československem. Po konzultaci s doc. Němcem, dr, který se konkordátní problematice věnuje již řadu let, jsem se však rozhodl pro komparaci s podobnými smlouvami, které byly uzavřeny s německy hovořícími zeměmi v meziválečném období. Hlavním důvodem pro komparativní zaměření této práce byl především fakt, že o samostatném Modu vivendi s Československem již bylo vydáno několik publikací i vědeckých prací,¹ ale komparativní zpracování pohledu na konkordátní smlouvy s německy hovořícími zeměmi uzavřené v meziválečném období doposud chybí, nebo není veřejně dostupné. Vyplnění této mezery v české odborné literatuře považuji za hlavní přínos, kterého se tato práce snaží docílit.

Dalším z důvodů, proč komparovat Modus vivendi s Československem právě s konkordátními smlouvami, které byly uzavřeny s Bavorskem, Pruskem, Bádenskem, Německou říší a Rakouskem v meziválečném období, byla skutečnost, že německý a rakouský právní systém jsou hned vedle slovenského především z historických důvodů, českému právnímu systému jedny z nejbližších.

Také jsem se rozhodl pro použití určitého regulativu v tom smyslu, že jsem vybral pro porovnání Modu vivendi s Československem jen ty konkordáty s německy hovořícími zeměmi, které byly uzavřeny v období mezi dvěma světovými válkami. A to zejména z důvodu určité podobnosti upravovaných vztahů v tomto období a také pro to, protože konkordátů bylo třeba jen ve 20. století uzavřeno velké množství, a tak bylo nutno podle určitého kritéria vybrat jen některé z nich.

Domnívám se, že další z možných přínosů, který by tato práce mohla mít, je nový pohled na Modus vivendi v kontextu s komparací jiných podobných smluv z přibližně stejné doby, kdy byl uzavírán. Mezi otázky, na které by tak tato práce měla dát odpověď, patří především otázka, zda lze provést komparaci Modu vivendi s nejvýznamnějšími konkordáty s německy mluvícími zeměmi. S tím souvisí otázka, zda provedená komparace může poskytnout relevantní výsledky, na základě nichž by se dala posoudit celková úroveň Modu vivendi s ohledem na komparované konkordáty. Z toho pak vyplývají i další otázky jako např., jak je třeba se na Modus vivendi na základě takto zjištěných skutečností dívat, jestli jako na smlouvu, která by se dala považovat za rovnocennou těmto konkordátům, která by konkordáty v něčem

---

¹ Např. KONÍČEK, Jiří. *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*. 2. upravené vydání. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2005. 308 s. ISBN 80-239-6073-3, FUNCZIK, Emil: *Prevádzanie Modu vivendi*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1947. 81 s., DEJMEK, Jindřich: *Československo-vatikánské jednání o modus vivendi 1927-1928*. Český časopis historický, 1994, č. 2/94, s. 268–285

převyšovala, nebo jako na smlouvu, která se svojí úrovní nemůže s těmito konkordáty poměřovat.

Zvolené komparativní pojetí mi připadá velmi důležité také z důvodu možné inspirace např. českých zákonodárců při úvahách o uzavření nové smlouvy mezi Českou republikou a Svatým stolcem. Při vší skromnosti bych si i to dovolil označit jako jeden z možných přínosů této práce. Česká republika je totiž jedinou z postkomunistických zemí střední Evropy, která doposud nemá vyřešen vztah státu a církve na úrovni konkordátu. A to i přes to, že Modus vivendi, který vstoupil v platnost již roku 1928, byl od počátku považován jen za určité provizorium a měl být později doplněn či nahrazen jinou smlouvou, k čemuž však nikdy nedošlo. Po pádu komunismu v Československu i po následném vzniku samostatné České republiky bylo sice vyvinuto několik snah o uzavření smlouvy se Svatým stolcem, ale všechny bohužel vyšly naprázdno (včetně tzv. základní smlouvy podepsané se Svatým stolcem v roce 2002, která ale nebyla ratifikována). V současnosti volá nejen odborná nýbrž i laická veřejnost už mnoho let po novém uspořádání vztahů, které by reflektovalo nově vzniklé vzájemné potřeby a poměry České republiky a katolické církve.

A tak bych chtěl, aby téma, které jsem se rozhodl zpracovat, bylo aktuálním přínosem pro řešení dnešní situace v České republice, co se týče jejího vztahu ke katolické církvi. A to především v tom smyslu, že si kladu za cíl zpracovat dané téma způsobem, ve kterém by se kloubil praktický pohled na konkordátní smlouvy s určitou snahou o možnou inspiraci případných tvůrců nové konkordátní smlouvy mezi Českou republikou a Svatým stolcem. To vše samozřejmě v rozsahu, který mi umožňuje tato práce.

Svoji práci jsem se rozhodl koncipovat tak, že jsem ji rozdělil do pěti kapitol. nepočítaje v to úvod a závěr.

První kapitola je věnována obecnému rozboru konkordátních smluv. Jejím účelem je přispět k pochopení konkordátní problematiky a jejího zařazení do systému práva. Proto také obsahuje podkapitoly rozebírající povahu a význam konkordátních smluv. Jedná se zejména o podkapitoly zabývajícími se definicí konkordátních smluv, jejich stranami, procedurou uzavírání, formou, předmětem a zánikem apod.

Druhá kapitola rozbírá samotný Modus vivendi s Československem. Začíná podkapitolou, která se věnuje vzniku Československa a jeho vztahům se Svatým stolcem, další podkapitoly se zabývají poměrem tehdejšího Československa ke katolické církvi. Následují podkapitoly popisující důvody, které vedly k přijetí Modu

vivendi, okolnosti, které doprovázely jednání mezi zástupci Československa a Svatého stolce, a také zvláštnosti týkající se vstupu Modu vivendi v platnost. Hlavním cílem této kapitoly je však podat podrobný rozbor jednotlivých článků samotného Modu vivendi, proto je každému z nich vyčleněna samostatná podkapitola.

Třetí kapitola se zabývá rozbohem nejvýznamnějších konkordátů s německy hovořícími zeměmi v meziválečném období. Každému z těchto konkordátů je věnována samostatná podkapitola. Postupně jsou zde rozebírány konkordáty s Bavorskem (1924), Pruskem (1929), Bádenskem (1932) s Německou říší (1933) a Rakouskem (1933). Jelikož se v případě jednotlivých konkordátů jedná o dosti dlouhé texty, musel jsem k rozboru vybrat jen jejich nejdůležitější ustanovení, případně ta ustanovení, která se týkají úpravy shodných či podobných otázek obsažených i v Modu vivendi. Cílem této kapitoly je rozebrat, a tím pádem také zpřehlednit v nich obsaženou úpravu vztahů mezi jednotlivými danými zeměmi a katolickou církví, příp. Svatým stolicí.

Čtvrtá kapitola je věnována vlastní komparaci Modu vivendi s Československem s výše jmenovanými konkordáty. Zde bych chtěl zdůraznit, že komparaci daných smluv s Modem vivendi bylo možno provést jen v určitém rozsahu, což je dáno především tím, že Modus vivendi upravoval, s ohledem na ostatní dané konkordáty, mnohem menší okruh otázek. Tento určitý deficit je kompenzován právě větším množstvím jednotlivých konkordátů, se kterými je Modus vivendi porovnáván. Účelem této kapitoly je provést komparaci zejména s ohledem na způsob úpravy v Modu vivendi a rozebíraných konkordátech.

Pátá kapitola shrnuje výsledky komparace provedené v kapitole čtvrté. Cílem této kapitoly je přehledně vyhodnotit výsledky komparace, a tak dosáhnout jejich zobecnění, aby bylo možno učinit závěry plynoucí z této práce.

Celá práce je ukončena **závěrem**, ve kterém jsem se pokusil shrnout celý obsah této práce a zhodnotit její přínos a cíle i odpovědět na otázky vytyčené v jejím úvodu.

Práce je doplněna **přílohami**, které tvoří texty jednotlivých konkordátů a Modu vivendi. Smlouvy jsou zde obsaženy v jednom z originálních jazykových znění (německý jazyk) v tehdejší pravopise. Výjimku tvoří pouze text Modu vivendi, který je tu obsažen jak v originálním francouzském znění, tak v úředním dobovém českém překladu.

Jako způsob ke zpracování daného tématu jsem si zvolil především práci s prameny – zejména s texty jednotlivých konkordátů v originálním znění a jazyce. Domnívám se totiž, že pro práci, jež se zabývá detailním rozбором cizojazyčných pramenů, je takřka nezbytné zpracovávat jejich originální znění. Při překladech může dojít k významovým nepřesnostem (aniž by to bylo ze strany překladatele úmyslné) a následné přejímání takových překladů může mít pro kvalitu celé práce vážné následky. Jako další ze způsobů práce jsem si zvolil práci jak s českou, tak i cizojazyčnou odbornou literaturou.

Celou práci tak lze považovat za rozdělenou na dvě základní části – teoretickou a praktickou. Toto celkové rozdělení není v textu označeno, ale vyplývá z jeho obsahu. V případě teoretické části se jedná o zpracování témat, která již byla zpracována dříve. Jde zejména o obsah první kapitoly, částečně i druhé (např. vztahy Československa se Svatým stolicí a katolickou církví), v kapitolách třetí a čtvrté se to vztahuje pouze na jejich části, které jsou věnovány okolnostem přijetí jednotlivých konkordátů a *Modu vivendi*. Při psaní zmiňovaných pasáží bylo vycházeno z české i cizojazyčné odborné literatury. Cílem teoretické části není daná témata zpracovat nově, ale vybrat důležité informace nutné pro pochopení celkového kontextu této práce.

Za praktickou část lze chápat zejména kapitoly třetí, čtvrtou a pátou, převážně i druhou (zpracování článků *Modu vivendi*). Ke zpracování praktické části byly používány české (zejména překlad *Modu vivendi* s Československem, Ústava Československa z roku 1920) a cizojazyčné prameny (zejména texty jednotlivých konkordátů). Jsou tu také obsaženy vlastní názory, poznatky, poznámky a závěry. Cílem praktické části je jak zpracování a rozbor článků *Modu vivendi* a vybraných článků jednotlivých konkordátů tak hlavně a především jejich vzájemná komparace a zachycení výsledků této komparace.

Rozhodl jsem se práci koncipovat, tak že je v ní postupováno od dílčích závěrů k obecným. Na konci každé kapitoly je obsažen závěr, který z ní vyplývá, s výjimkou kapitoly čtvrté a páté, neboť kapitola pátá je vlastně sama o sobě rozsáhlým a syntetickým závěrem ke čtvrté kapitole. Celkové obecné výsledky práce jsou pak shrnuty v závěru.

1. kapitola: Povaha a význam konkordátních smluv

1.1 Definice konkordátních smluv

Konkordát (z. lat. concordatum – souhlas, úmluva) je v mezinárodním právu označení pro dohodu mezi státem a Svatým stolcem o postavení katolické církve ve státě, která většinou řeší práva a záležitosti svobody vyznání pro katolickou církev.²

Termín konkordát označuje dohodu mezi státem a Svatým stolcem, jejímž cílem je úprava záležitostí důležitých pro obě strany. Pro pojmenování takových dohod byly v dějinách užívány různé názvy: concordia, pactum, concordata, conventio, modus vivendi. V současnosti se termín konkordát používá k vyjádření dvoustranné dohody, uzavřené mezi orgány nejvyšší státní a církevní moci.³

V odborné literatuře bývá většinou užíván termín konkordát, přičemž je uváděn rozdíl mezi konkordátem v širokém smyslu (jakékoli smluvní ujednání mezi Svatým stolcem a státem) a konkordátem v užším smyslu (slavnostní podrobná smlouva regulující *ex integro* vztahy mezi státem a Svatým stolcem a katolickou církví na území státu).⁴ Z tohoto důvodu a z důvodu jasného rozlišení je v této práci užíván pojem konkordátní smlouva jako zastřešující pojem pro konkordáty v širokém smyslu. Pojem konkordát je tu užíván jen pro konkordáty v užším smyslu.

1.2 Uvedení do konkordátní problematiky

Po celou dobu existence katolické církve, již se v této práci budu, až na několik drobných výjimek, výhradně věnovat, se od jejího vzniku až do dnešní doby vždy jednalo o specifickou organizaci. Vztah katolické církve a států prošel za celou dobu její existence dlouhým vývojem, vždy se však jednalo o subjekt, se kterým státy, na jejichž území rozvíjel svoji činnost, musely počítat. I přestože základním posláním katolické církve je správa věcí duchovních a státu náleží správa věcí světských,

---

² DAVID, Vladislav. SLADKÝ, Pavel. ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha: Leges, 2008, s. 125

³ KONÍČEK, Jiří. *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*. 2. upravené vydání. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2005, s. 17, 18

⁴ NĚMEC, Damián. *Konkordátní smlouvy Apoštolského stolce s postkomunistickými zeměmi (1990-2007)* Habilitační práce. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007, s. 10

vyskytovaly se a stále se ještě vyskytují oblasti, které jsou státu a katolické církvi společné. A byly to právě smlouvy, v tomto případě zvané konkordátní smlouvy, mezi jednotlivými státy a katolickou církví, které na mezinárodní úrovni vytyčovaly určité hranice pravomocí buď státu nebo církve v oblastech, které byly společné jim oběma.

Stát se touto smlouvou sice nevzdává svého práva ve věcech církevních, ale sjednává se způsob jeho výkonu v jednotlivých, smlouvou vyznačených případech. Obsah této smlouvy podléhá schválení cestou zákonodárnou, teprve tím je smluvní poměr mezi církví a státem realizován. Schválení však může probíhat i způsobem méně dokonalým, a sice zákonně zavazující publikací oné smlouvy. Dotyčný akt je projevem moci zákonodárné nebo výkonné jak ze strany státu, tak církve.⁵ Jedná se tedy o vícestranný právní úkon učiněný subjekty mezinárodního práva jako projev jejich suverenity. Dvoustranné mezinárodní smlouvy mezi Svatým stolicem a jednotlivými státy (konkordátní smlouvy) jsou předmětem právního odvětví, které se nazývá konkordátním právem.⁶

1.3 Strany konkordátních smluv

Konkordátní smlouvy jsou určitým druhem mezinárodních smluv a jako takové musí splňovat určitá kritéria, aby vyhovovaly tomuto pojetí. Zejména jde o problematiku subjektů, které jsou oprávněny mezinárodní smlouvy ve formě konkordátních smluv uzavírat. Strany konkordátní smlouvy jsou v zásadě jen dvě. Na jedné straně je to vždy Svatý stolec – představitel katolické církve. Kdyby mezi stranami smlouvy tento subjekt absentoval, nejednalo by se o konkordátní smlouvu, ale o jinou smlouvu. Druhou stranu tvoří v naprosté většině případů stát.⁷

1.3.1 Svatý stolec

Dle kán. 361 Kodexu kanonického práva z roku 1983 se za Svatý stolec (nebo též někde užívané označení Apoštolský stolec) označuje nejen papež, ale též Státní

---

⁵ KONÍČEK, Jiří. *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*. 2. upravené vydání. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2005, s. 17

⁶ TRETERA, R. Jiří. *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 58

⁷ Není např. vyloučeno, že druhou stranu konkordátu může tvořit i mezinárodní organizace, jako tomu bylo v případě uzavření konkordátní smlouvy s Organizací africké jednoty (v roce 2000), nebo s osvobozeneckým hnutím v případě konkordátní smlouvy s Organizací pro osvobození Palestiny (v roce 2000).

sekretariát, Rada pro veřejné záležitosti církve a ostatní složky římské kurie.⁸ V roce 1988 byla provedena reforma římské kurie, která mimo jiné znamenala, že Rada pro veřejné záležitosti přestala samostatně existovat a stala se II. sekcí Státního sekretariátu.

Svatý stolec zastupuje katolickou církev na poli mezinárodního práva, jeho specifickým znakem je veřejnoprávní subjektivita v mezinárodních vztazích. Tato subjektivita – všeobecně přijatá v doktríně a mezinárodní praxi – vyplývá z dvojího pramene. Prvním z nich je jeho organizační svázanost s katolickou církví jako univerzálním náboženským společenstvím, shromažďujícím lidi ze všech zemí světa. Druhým zdrojem je historická spjatost s městským státem, který se dnes nazývá Stát Vatikánského Města.⁹

Není to tedy katolická církev samotná, kdo se státy uzavírá konkordátní smlouvy, ale je to její zástupce – Svátý stolec, který je nadaný mezinárodněprávní subjektivitou a ten také bývá často přímo ve znění konkordátních smluv jako strana smlouvy označován.¹⁰

1.3.2 Stát

Druhou ze stran konkordátní smlouvy obvykle bývá stát. Dodnes neexistuje jednotně užívaná definice státu. Spíše se v odborné literatuře zmiňují prvky, které stát dělají státem. Jako jeden z typických příkladů lze použít tzv. Jellinekovu tříprvkovou charakteristiku podstaty státu. Tato teorie je sice stará již přibližně sto let, ale dodnes neztratila nic ze své podstaty. Podle této charakteristiky se musí každý stát nutně skládat:

- ze státního území
- ze státního národa
- ze státní moci.¹¹

Dalším ze znaků státu je také jeho suverenita (svrchovanost) a rozumí se jí nezávislost a neomezenost státní moci na jakékoli jiné vnitřní nebo vnější moci.

---

⁸ Římská kurie se dle kán. 360 Kodexu kanonického práva z roku 1983 sestává ze státního čili papežského sekretariátu, Rady pro veřejné záležitosti církve, kongregací, soudů (tribunálů) a jiných složek, jejichž ustanovení a příslušnost stanovuje zvláštní zákon – apoštolská konstituce Jana Pavla II. *Pastor bonus* z r. 1988.

⁹ KONÍČEK, Jiří. *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*. 2. upravené vydání. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2005, s. 22

¹⁰ Např. Konkordat zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Deutschen Reich (20. Juli 1933)

¹¹ JELLINEK, J. *Všeobecná státověda*. Přeložil FOUSTKA, Břetislav. Praha: Jan Laichter, 1906, s. 412 - 456

Vnější stránka suverenity se v mezinárodním systému projevuje především v podobě zásady svrchované rovnosti, která se uplatňuje mezi suverénními státy.¹²

Stát je typickým subjektem mezinárodního práva veřejného, z čehož mu plynou určitá práva, ale i povinnosti. Se způsobilostí státu k právům a povinnostem souvisí i způsobilost k právním úkonům. Specifickou a významnou složkou mezinárodněprávní subjektivity je vytvářet, dodržovat a vymáhat normy mezinárodního práva.¹³ Stát na mezinárodní úrovni obvykle zastupují hlava státu, předseda vlády, případně ministr zahraničí. Avšak pouze hlava státu a předseda vlády mohou bez dalšího stát zavazovat na mezinárodní úrovni. Někdy stát zastupují i jiné osoby, ty tak mohou činit pouze na základě plné moci.¹⁴

1.4 Procedura uzavírání konkordátních smluv

Celou proceduru uzavírání konkordátních smluv lze dělit na několik částí, které na sebe postupně navazují.

1.4.1 Jednání o textu konkordátní smlouvy

Příprava textu konkordátní smlouvy se uskutečňuje během jednání vedených zplnomocněnci obou stran, tj. Svatého stolce a daného státu. Ze strany Svatého stolce jím bývá nuncius, resp. pronuncius nebo internuncius¹⁵ (papežský legát).¹⁶ Nunciové jsou diplomatičtí zástupci Svatého stolce v nezávislých státech tlumočícími stanovisko papeže a jednajícími z jeho pověření.¹⁷ Stát při těchto jednáních většinou zastupuje pověřený člen vlády. Je také možno, aby o textu jednaly dvě oddělené komise, přičemž členy jedné komise tvoří zástupci státu a členy druhé zástupci katolické církve. Případně může být vytvořena jedna společná smíšená komise, kdy členy jsou zčásti zástupci státu a z části zástupci katolické církve.

¹² FILIP, Jan. SVATOŇ, Jan. ZIMEK, Josef. *Základy státovědy*. 3. opravené a zkrácené vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 19, 20

¹³ DAVID, Vladislav. SLADKÝ, Pavel. ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha: Leges, 2008, s. 119

¹⁴ Tamtéž, s. 171

¹⁵ Kán. 365 § 1 Kodexu kanonického práva z roku 1983 obsahuje výpočet některých zvláštních úkolů nuncia mezi, které paří: podpora a udržování styků mezi Apoštolským stolcem a představiteli státu, projednávání otázek, které se týkají vztahů mezi církví a státem, zvláště ve věci uzavření a dodržování konkordátů a jiných smluv.

¹⁶ KONÍČEK, Jiří. *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*. 2. upravené vydání. Olomouc: Tisk Matice cyrilometodějská, 2005, s. 26

¹⁷ ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin. Doba československého katolicismu. 1. část*. CMBF Praha, pobočka Olomouc: 1972. s.58

Po ukončení jednání bývá text připravované konkordátní smlouvy parafován zplnomocněnci obou stran.

1.4.2 Podpis konkordátní smlouvy

Dojednaný text konkordátní smlouvy je nejprve projednán v grémiích obou smluvních stran – ze strany Svatého stolce ve Státním sekretariátu, jehož II. sekce je odpovědná za styk se státy, a ze strany státu obvykle ve vládě, která hlasuje o souhlasu s podpisem smlouvy.

Po kladném projednání v grémiích obou smluvních stran dojde k jejímu slavnostnímu podpisu.¹⁸ Podpis smlouvy lze chápat jako vyjádření vůle stran konkordátní smlouvy být vázán jejím obsahem a také jako závazek k ratifikačnímu procesu.

1.4.3 Ratifikace a vstup konkordátní smlouvy v platnost

Ratifikační proces se v každém státě řídí jeho vlastním právním řádem. Zpravidla je to hlava státu, kdo slavnostním způsobem potvrzuje vázanost daného státu textem konkordátní smlouvy. Ratifikaci konkordátní smlouvy obvykle předchází její schválení některým z orgánů státní moci, např. parlamentem.

Ratifikaci nepodléhají pouze smlouvy nepřinášející nové prvky do zákonodárství obou stran (např. protokol o vedených rozhovorech), nebo mající charakter dočasných závazků, jako *modus vivendi*.¹⁹ Ratifikaci nepodléhají ani smlouvy uzavírané zjednodušenou formou. To byl případ i *Modu vivendi* s Československem (1927/1928).

Ratifikaci za Svatý stolec provádí papež, který je nejvyšším představitelem katolické církve.

Po těchto úkonech dochází ještě mezi státem a Svatým stolcem k výměně ratifikačních nót a následnému vstupu konkordátní smlouvy v platnost.

---

¹⁸ NĚMEC, Damián. *Konkordátní smlouvy Apoštolského stolce s postkomunistickými zeměmi (1990-2007)* Habilitační práce. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007, s. 18

¹⁹ KONÍČEK, Jiří. *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*. 2. upravené vydání. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2005, s. 27

1.5 Formy smluv mezi státy a Svatým stolcem

Mezinárodní smlouvy se dělí podle své formy. Stejně tak lze dělit i konkordátní smlouvy. Forma konkordátních smluv prošla během celé doby jejich existence určitým vývojem. Užívala se jich celá řada, přičemž některé z užívání vyšly a některé se užívají dodnes. Dále jsou uvedeny jen nejdůležitější z nich.

1.5.1 Konkordátní smlouvy ve formě prohlášení

Jedná se o nejstarší formu konkordátních smluv, ale i přesto je dodnes zdrojem inspirace. Tato prohlášení totiž mohou být vzorem diplomatických nót, v nichž strany projevují své stanovisko k otázkám, které mají být upraveny, a ochotu, do jaké míry mohou být učiněny ústupky. Tyto nóty jsou v podstatě prvním krokem k dohodě.²⁰

Jako typický příklad konkordátní smlouvy ve formě prohlášení může sloužit konkordát wormský (1122), který bývá považován za jeden z nejstarších. Byl uzavřen mezi císařem Svaté říše římské Jindřichem V. a papežem Kalixtem II. Jednalo se o dokument, který se skládal ze dvou souhlasných prohlášení – *Privilegium pontificis* a *privilegium imperatoris*, v nichž je obsažena dohoda obou stran²¹.

1.5.2 Konkordátní smlouvy ve formě buly

Druhů konkordátních smluv ve formě buly je několik. Jestliže vydá bulu papež, a to na základě předchozí dohody, mluví se o bule konkordátní. Formy těchto bul se používalo nejvíce s nekatolickými panovníky. Jestliže hlavní obsah buly tvoří obnova, dotace či nové rozhraničení diecézí, hovoří se o tzv. cirkumskripční bule. Svojí povahou se rovnají konkordátům, jestliže jim předcházelo jednání se světskou vládou.²²

---

²⁰ ŠÍMA, Josef. *Právo konkordátní a konkordáty po světové válce*. Praha: vlastní náklad, 1934, s. 26

²¹ Tamtéž, s. 26

²² Tamtéž, s. 26

1.5.3 Konkordátní smlouvy ve formě mezinárodních smluv

Jedná se o nejnámější formu konkordátních smluv od 19. století po současnost. Text konkordátní smlouvy je vyjádřen na společné listině. Většinou se skládá ze čtyř základních částí.

První z těchto částí je úvod (preambule), který může mít slavnostní formu. Obvykle tu bývají jmenovány strany konkordátní smlouvy, její účel a plnomocníci. Úvod může též iniciovat pochopení účelu smlouvy v souvislosti s její interpretací, ale je v každém případě jeho stejně platnou a závaznou součástí.²³

Druhou část tvoří souhrn práv a povinností, na kterých se strany dohodly. Z důvodu určité uspořádanosti se obsah většinou dělí na jednotlivé články a paragrafy.

Třetí částí bývají ustanovení, která pojednávají např. o tom, kdy vstoupí konkordátní smlouva v platnost, na jak dlouho je uzavírána, jak se může případně prodloužit její platnost, které předchozí smlouvy se ruší, jak je možno dosáhnout její změny, zda jsou přílohy závazné či nikoli apod. Dále obsahuje podpisy plnomocníků, uvedení data a místa, kde a kdy byla smlouva podepsána.

Čtvrtou část mohou tvořit přílohy. Jako přílohy slouží např. různé tajné dodatky, dodatkové články, závěrečné protokoly, doplňující ustanovení apod.

1.5.4 Konkordátní smlouvy ve formě modu vivendi

Zvláštnost konkordátních smluv ve formě modu vivendi spočívá v tom, že jsou zamýšleny jen jako řešení dočasné a provizorní, které upravuje jen nejpálčivější problémy a které bude nahrazeno v budoucnu, až pro to budou příhodné podmínky, novou konkordátní smlouvou, která by řešila všechny potřebné záležitosti mezi státem a katolickou církví.²⁴

1.6 Předmět konkordátních smluv

Předmětem konkordátních ujednání je řešení záležitostí, které se dotýkají jak státu, tak církve v oblastech, o které se společně zajímají. Jedná se tedy o věci, které

---

²³ DAVID, Vladislav. SLADKÝ, Pavel. ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha: Leges, 2008, s. 92

²⁴ Zajímavostí je, že v celé historii konkordátních smluv, byly v této podobě uzavřeny jen tři, a to s Československem v roce 1928, dále pak s Ekvádorem v roce 1937 a s Tuniskem v roce 1964.

z určitého hlediska patří církvi, z jiného zase podléhají státní moci. A právě tyto smíšené záležitosti byly nejčastějším předmětem konkordátních smluv.²⁵

Záležitosti upravované v konkordátních smlouvách lze rozdělit do dvou základních skupin. První z nich tvoří problematika vztahu státu a katolické církve a druhou tvoří úprava jednotlivých oblastí působnosti katolické církve.

1.6.1 Vztah státu a katolické církve upravovaný v konkordátních smlouvách

Vzájemné uznání státu a Svatého stolce

Patří mezi nejčastější ujednání. Jedná se o konstatování vzájemné nezávislosti a samostatnosti církve a státu²⁶ a dále také vzájemné uznání státu a Svatého stolce za subjekty mezinárodního práva. Může tu být zakotvena i existence a stupeň diplomatických vztahů.²⁷

Zaručení svobodného výkonu poslání katolické církve

Jedná se o zaručení ze strany státu, že nebude církvi bránit při výkonu jejího poslání. Týkat se to může např. svobodného výkonu církevních obřadů nebo jiných podobných úkonů.

Zaručení svobody církve při správě vlastní struktury

Církvi je ponechána plná svoboda, pokud jde o její správu z hlediska vnitřní struktury. Stát se zavazuje, že nebude zasahovat do zřizování, změn ani rušení jednotlivých církevních obvodů. Církevní obvody přitom nemusí odpovídat územně správnímu členění země a stát s tímto vyjadřuje souhlas.²⁸

Nezávislost církve v personálních otázkách

Stát zaručuje církevním orgánům svobodu při rozhodování o obsazování církevních úřadů. To se týče jak dosazování nových církevních hodnostářů, tak i jejich případného odvolání. Může být stanovena povinnost o těchto krocích informovat příslušné státní orgány.

---

²⁵ KONÍČEK, Jiří. *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*. 2. upravené vydání. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2005, s. 25,26

²⁶ HALAS, X. František. *Vztahy mezi státem a církví z hlediska jejich mezinárodního rozměru*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, s. 52

²⁷ NĚMEC, Damián. *Konkordátní smlouvy Apoštolského stolce s postkomunistickými zeměmi (1990-2007)* Habilitační práce. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007, s. 11

²⁸ HALAS, X. František. *Vztahy mezi státem a církví z hlediska jejich mezinárodního rozměru*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, s. 53

Majetkové právo církve

Církvi se zaručují vlastnická a s tím související dispoziční práva tj. právo nabývat, vlastnit, spravovat a zcizovat movitý i nemovitý majetek.²⁹ Církvi se tak dostává prakticky stejného postavení, jaké mají např. právnické osoby v daném státě.

1.6.2 Vybrané oblasti působnosti katolické církve upravované v konkordátních smlouvách

Oblast manželství a rodiny

Tato oblast se týká zejména uznávání sňatků uzavřených před církevním orgánem ze strany státních orgánů, totéž platí též pro rozvázání manželského svazku, překážek v uzavírání manželství. Může zde být upravena též otázka výchovy dětí.

Oblast duchovní služby ve veřejných zařízeních

Zde se jedná o úpravu podmínek výkonu duchovní služby např. ve věznicích, ústavech sociální péče, zdravotnických zařízeních apod.

Oblast výuky

Tato oblast se týká zejména výuky náboženství ve školských zařízeních. Nemusí se jednat přímo o povinnou výuku, ale třeba jen o to, aby stát zajistil podmínky výuky náboženství pro případné zájemce. Dále se týká možností zřizování a provozování církevních škol všech vzdělávacích stupňů a případně jejich financování.

Oblast kultury

Tato ujednání jsou důležitá z hlediska církevního majetku ať už movitého nebo nemovitého, které jsou kulturními památkami. Většinou se zde jedná o otázky týkající se zpřístupnění těchto památek veřejnosti, ale také o financování jejich oprav, údržby apod.

Oblast působnosti v armádě

Zde bývá upraveno právo na pastorační péči církve i mezi příslušníky armády, zejména možností zřizování funkcí vojenských kaplanů, nebo biskupů.

---

²⁹ Tamtéž, s. 54

1.7 Zánik konkordátních smluv

I pro konkordátní smlouvy, stejně jako pro ostatní mezinárodní smlouvy, existují určité důvody, které způsobují jejich zánik. Na tyto důvody lze pohlížet ze dvou hledisek. Buď se může jednat o důvody, které strany zahrnuly do textu konkordátní smlouvy - předpokládaly je, nebo se může jednat o důvody, které strany nepředpokládaly.

1.7.1 Zánik konkordátních smluv z důvodů v nich obsažených

A. Odstoupení od smlouvy (výpověď)

Strany se mohou v konkordátní smlouvě dohodnout na ustanoveních týkajících se možností a podmínek, za kterých mohou od smlouvy odstoupit. Je pak na jejich vlastním uvážení, zda těchto ustanovení využijí. Ve většině konkordátních smluv se však nevyskytují.

B. Uplynutí doby

Platnost konkordátních smluv na dobu určitou zaniká po uplynutí určené doby, může však být obnovena a to buď výslovně nebo tím, že je smlouva mlčky dále zachovávána.³⁰

C. Zrušení později uzavřenou konkordátní smlouvou

Jedná se o případy, kdy má stát uzavřenu se Svatým stolcem dosud platnou konkordátní smlouvu a dojde k uzavření nové konkordátní smlouvy, která obsahuje ustanovení o tom, že se předchozí smlouva ruší.

1.7.2 Zánik konkordátních smluv z důvodů v nich neobsažených

A. Dohoda stran

Co se týče konkordátních smluv, jedná se ve většině případů o smlouvy trvalé. Jejich závaznost může skončit vzájemnou dohodou. Všechny smlouvy, které jako dohoda vznikají, tak mohou také jako dohoda skončit.³¹ Jedná se o projev zásady smluvní volnosti.

---

³⁰ Jako příklad lze uvést Lotyšský konkordát z r. 1922, který byl uzavřen na 3 roky, měl být obnovován mlčky každý rok, s výjimkou výpovědi učiněné nejpozději do 6 měsíců před skončením jeho platnosti.

³¹ ŠÍMA, Josef. *Právo konkordátní a konkordáty po světové válce*. Praha: vlastní náklad, 1934, s. 50

B. Podstatná změna okolností

Sjednávání smlouvy ovlivňují společensko-politické okolnosti, jež v době vzniku smlouvy existovaly. Nelze však požadovat od smluvních stran, aby smlouvu dodržovaly, když se tyto okolnosti výrazně změnily.³² Může tak dojít k podstatné změně okolností, že smlouvu nelze aplikovat. Smluvní strany takovou změnu okolností nemohly předvídat a nepředvíдалy ji.³³

C. Porušení smlouvy

Jestliže dojde k porušení konkordátní smlouvy některou ze smluvních stran, jedná se také i v tomto případě o jeden z možných důvodů jejího zániku. Druhá strana pak má možnost od smlouvy odstoupit. Nutno zdůraznit, že má jen právo nikoli povinnost to učinit.³⁴

D. Uzavření nové konkordátní smlouvy

Smlouva zaniká uzavřením nové smlouvy, ačkoli v nové smlouvě chybí výslovná derogační klauzule, je-li z nové smlouvy zřejmé, že strany chtěly tutéž oblast vztahů upravit nově, anebo jsou ustanovení pozdější smlouvy natolik neslučitelná s ustanoveními dřívější smlouvy, že není možné je obě provádět společně.³⁵

E. Dodatečná nemožnost plnění

Strana smlouvy se může dovolávat jejího zániku v případě trvalé ztráty nebo zničení předmětu, který se týkal jejího plnění. Straně je tak objektivně znemožněno dostát svým závazkům, které pro ni plynou z obsahu konkordátní smlouvy. Tato nemožnost plnění však nesmí být způsobena samotnou dovolávající se stranou.

F. Zánik stran, podstatná změna stran

Dalším z důvodů ukončení platnosti konkordátní smlouvy je zánik jedné z jejích stran. Teoreticky by mohlo dojít k zániku obou smluvních stran tedy Svatého stolce nebo státu. Ale historie zatím zná pouze zánik státu. Dokonce by se ani

---

³² Jako důvod pro vypovězení Rakouského konkordátu z r. 1855 rakousko-uherskou vládou r. 1870 byla uvedena podstatná změna okolností na straně Svatého Stolce, která byla dle názoru Rakousko-Uherska způsobena vydáním Dogmatu o papežské neomylnosti definovaného na I. vatikánském koncilu. Svatý stolec však takový důvod nikdy neakceptoval.

³³ DAVID, Vladislav. SLADKÝ, Pavel. ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha: Leges, 2008, s. 103

³⁴ Jako příklad lze uvést porušování konkordátu s Německou říší z r. 1933 ze strany Německa. I přesto Svatý stolec od tohoto konkordátu neodstoupil.

³⁵ NĚMEC, Damián. *Konkordátní smlouvy Apoštolského stolce s postkomunistickými zeměmi (1990-2007)* Habilitační práce. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007, s. 20

nemuselo jednat o zánik jednoho z kontrahentů, ale postačila by jen jeho změna ovšem natolik podstatná, že by jej nebylo možno považovat za stranu s níž byla konkordátní smlouva uzavřena.

G. Podvod a násilí

V rozporu se zásadou smluvní volnosti jsou případy, kdy souhlas jedné stran je vynucen buď podvodem nebo násilím.³⁶ Podvod nebo násilí jsou důvodem neplatnosti konkordátní smlouvy stejně jako je tomu v případě jiných běžných mezinárodních smluv. Konkordátní smlouvy sjednané za těchto okolností nejsou smlouvami a ústupky v nich učiněné může Svatý stolec kdykoli odvolat.³⁷

1.8 Závěry 1. kapitoly

Konkordátní smlouvy spadají do té oblasti práva, která se nazývá konkordátním právem. V případě konkordátního práva se jedná o velmi rozsáhlý obor, který se snaží řešit na mezinárodní úrovni především vztah mezi státy na jedné straně a katolickou církví a Svatým stolcem na straně druhé. Jako prostředek k řešení těchto vztahů slouží právě konkordátní smlouvy. Konkordátní smlouvy jsou určitým druhem mezinárodních smluv, a tak lze mezi běžnými mezinárodními smlouvami a konkordátními smlouvami nalézt řadu shodných znaků týkajících se např. jejich uzavírání, formální stránky, zániku apod. Podstatnější rozdíl mezi nimi spočívá zejména v tom, že jednou ze smluvních stran musí být vždy Svatý stolec a druhou stranou bývá v naprosté většině případů stát. Další rozdíl je možno odvodit z jejich obsahu (obsahem běžných mezinárodních smluv nebývají např. otázky spojené se jmenováním biskupů). Konkordátní smlouvy mohou obsahovat řešení velmi různorodých otázek od garance práv katolické církve ze strany státu až po oblast kultury. Konkordátní smlouvy tak lze považovat za významný nástroj, kterým lze upravit, konsolidovat, či vylepšit vztah státu a katolické církve, případně Svatého stolce na mezinárodní úrovni.

---

³⁶ Jako příklad lze uvést případ, kdy Napoleon zrušil konkordát se Svatým stolcem, který byl uzavřen v roce 1801 a 25. 1. 1813 přinutil vězněného papeže Pia VII. k podpisu 11 článků nového konkordátu. Papež následně svůj souhlas odvolal.

³⁷ ŠÍMA, Josef. *Právo konkordátní a konkordáty po světové válce*. Praha: vlastní náklad, 1934, s. 52

2. kapitola: Modus vivendi s Československem (1927/1928)

2.1 Vznik Československa a jeho vztahy se Svatým stolcem v období tzv. první republiky

2.1.1 Vznik Československa

Dne 28. října 1918 došlo v Praze k spontánní proklamaci republiky. Podnětem k této akci bylo zveřejnění nóty rakousko–uherského ministra Andrásyho o přijetí podmínek prezidenta USA W. Wilsona Rakousko–Uherskem. Text nóty se rovnal kapitulaci. Večer vydal Národní výbor československý³⁸ svůj první zákon – zákon o zřízení samostatného československého státu.³⁹ Dne 30. října přijali představitelé slovenského národa tzv. Martinskou deklaraci, ve které se přihlásili ke státu Čechů a Slováků, tj. ke společnému československému státu.

Na další vývoj měla vliv mírová konference, která se konala v Paříži a byla zahájena 18. ledna 1919. Z pohledu Čechoslováků se jednalo zejména o mezinárodní uznání československého státu a vymezení jeho hranic. Na konferenci se Československu dostalo sice postavení vítězného válčícího státu, avšak s omezenými zájmy, což znamenalo, že mohlo pouze přednášet svoje zájmy.⁴⁰ Zajištění hranic v rozmezí historických zemí koruny české (předání Hlučínska Německem, části Vitorazska a Valticka Rakouskem) bylo zakotveno ve Versailleské mírové smlouvě s Německem (28. 6. 1919) a Saint–Germainské smlouvě s Rakouskem (10. 9. 1919). Trianonskou smlouvou s Maďarskem (4. 6. 1920) bylo Československu definitivně postoupeno Slovensko a Podkarpatská Rus.⁴¹

Dohady s Polskem o sporná území Těšínska, Oravy a Spíše byly ukončeny až v roce 1920 rozdělením těchto území na část připadající Československu a část připadající Polsku.

---

³⁸ Národní výbor československý měl moc zákonodárnou i výkonnou, plnil tak funkci dočasné vlády, dokud oficiálně Dohodou uznaná vláda pobývala v zahraničí.

³⁹ BĚLINA, Pavel a kol. *Dějiny zemí koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. 3. vydání. Praha: Paseka, 2003. s. 155, 157

⁴⁰ Tamtéž, s. 159

⁴¹ Tamtéž, s. 160

2.1.2 Vztahy Československa se Svatým stolicem v období tzv. první republiky

Svatý stolec byl jedním z prvních subjektů mezinárodního práva, který uznal vznik Československa.⁴² Vídeňský nuncius byl mezi prvními diplomaty, kteří pozdravili nového československého vyslance a stalo se tak na přímý pokyn papeže Benedikta XV.⁴³ (pontifikát 1914 – 1922), který zastával kladný postoj k samostatnému československému státu. V říjnu 1919 jmenoval Svátý stolec mons. Clemente Micaru nejprve papežským delegátem⁴⁴ u československého episkopátu a poté 7. května 1920 po navázání diplomatických styků papežským nunciem pro Československo.⁴⁵ Téhož roku bylo také zřízeno u Svatého stolce československé velvyslanectví. Za dalšího nuncia mons. Francesca Marmaggiho došlo k vyostření vztahů mezi Svatým stolicem a Československou republikou. Důvodů bylo hned několik. Zejména se jednalo o československé zákonodárství týkající se církevních záležitostí.⁴⁶ Hlavní příčinou však byly oslavy 510. výročí upálení mistra Jana Husa. Na znamení protestu proti jejich rázu opustil Marmaggi Prahu. Díky tomu došlo sice k omezení diplomatických styků se Svatým stolicem, ale nikoli k jejich úplnému přerušení. Až v roce 1927 přišel do Prahy mons. Pietro Ciriaci, který byl oficiálně jmenován nunciem v Československu 15. února 1928. Za dobu jeho činnosti se podařilo opět plně navázat diplomatické styky se Svatým stolicem a také přijmout dohodu *Modus vivendi*, která vstoupila v platnost 2. února 1928. Posledním papežským nunciem v Československu před vznikem Protektorátu Čechy a Morava (1939) a samostatného Slovenského štátu (1939) byl mons. Saverio Ritter. Za jeho působení byla vydána papežská bula *Ad ecclesiastici regiminis incrementum* z 2. září 1937 o zevní delimitaci československých diecézí, kterou se prováděl I. článek *Modus vivendi* ze strany Svatého stolce.

---

⁴² K oficiálnímu uznání došlo 26. 10. 1919.

⁴³ FUCHS, A. *Časové úvahy, Z boje o Modus vivendi. (Výbor článků církevně – politických)* Hradec Králové: Tiskové družstvo v Hradci Králové, Adalbertinum, 1934. s. 2

⁴⁴ Papežský delegát je zástupce Svatého stolce v zemi, s níž Svátý stolec zatím nenavázal diplomatické styky.

⁴⁵ ŠÍMA, Josef. *Právo konkordátní a konkordáty po světové válce.* Praha: vlastní náklad, 1934. s. 124

⁴⁶ Např. z. č. 96 Sb. z. a n. z roku 1925 o vzájemných poměrech náboženských vyznání, z. o svátcích a památných dnech

2.2 Vzájemný poměr katolické církve a Československé republiky před přijetím Modu vivendi

Situace katolické církve v Československu nebyla, zejména v prvních letech po vzniku samostatného státu, nijak příznivá. Důvodem byl hlavně postoj veřejnosti, která v ní spatřovala mocného spojence starého habsburského režimu a vzedmutá vlna nacionalismu, která sebou přinášela vzpomínky na protikatolický ráz husitských válek v 15. století. Rozmezí let 1918 – 1925 lze charakterizovat jako období kulturního boje, k jehož projevům patřilo nejen známé stržení Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí 3. listopadu 1918, ale také ničení kostelů, křížů a soch svatých na jiných místech republiky.

Vztah československých představitelů ke katolické církvi nelze jednoznačně charakterizovat, i když mezi nimi převládali nositelé protikatolického smýšlení. Prezident Masaryk a ministr zahraničí Beneš nebyli zastánci kulturního boje. To se také projevilo tím, že již v prvních letech samostatného státu navázali diplomatické styky se Svatým stolcem a přijali papežského nuncia.⁴⁷

Poněkud jiný postoj se projevoval ze strany prvních vlád, které připravovaly odstavky státu od církve, s čímž tehdy počítal dokonce i Svatý stolec.⁴⁸ Některé prvky protikatolické orientace lze vysledovat i v práci tehdejšího národního shromáždění a senátu, kde došlo k přijetí několika zákonů, které byly namířeny proti katolické církvi a katolickému náboženství.⁴⁹

Odpovědní činitelé si uvědomili, že úpravu poměrů mezi státem a katolickou církvi bude třeba řešit kompromisem mezi státem a Svatým stolcem a nikoliv jednostrannými opatřeními.⁵⁰ A tak k odluce církve od státu nakonec nedošlo. Hlavní

---

⁴⁷ ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin. Doba československého katolicismu. 1. část.* CMBF Praha, pobočka Olomouc: 1972. s. 35

⁴⁸ Svatý stolec tehdy navrhoval, aby v Československu došlo k tzv. brazilské odluce, pro níž je typická neutralita vztahů mezi státem a církvi.

⁴⁹ Např. zákon č. 226 Sb. z. a n. z 13. července 1922, jímž se doplňovaly zákony o školách obecných a občanských, zvaný malý školský zákon, nebo zákon č. 96/1925 Sb. z. a n. o vzájemných poměrech náboženských

⁵⁰ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 2.* Praha: České katolické nakladatelství Zvon, 1991. s. 243

otázky vztahu státu a katolické církve byly vyřešeny, i když jak se zpočátku počítalo jen dočasně, uzavřením dohody *Modus vivendi*.

2.3 Hlavní důvody, které vedly k uzavření Modu vivendi s Československem

Hlavní důvody, které vedly československé představitele ke snaze uzavřít se Svatým stolicí dohodu byly hlavně tyto: snaha o srovnání hranic diecézí s hranicemi se státními hranicemi, získání vlivu na jmenování biskupů (nejlépe nominační právo) a vyřešení otázek souvisejících s církevním majetkem.

2.3.1 Snaha o srovnání hranic diecézí se státními hranicemi

Jednalo se o naléhavý problém, na jehož řešení měli českoslovenští představitelé velký zájem. Při vzniku samostatného Československého státu v souvislosti s vytyčováním jeho státních hranic se nemohlo přihlížet k hranicím církevních diecézí. Tak se stalo, že četné farnosti ležící na československém území náležely k zahraničním diecézím a obráceně, kdy československé diecéze zasahovaly do okolních států.⁵¹ Zvláště důležité bylo řešení této otázky v souvislosti se Slovenskem a Podkarpatskou Rusí, kdy maďarské diecéze sahaly hluboko na jejich území. Maďaři, kteří se nemohli dlouho po rozpadu Rakouska–Uherska vzpamatovat ze ztráty nadvlády nad rozsáhlými územími, tak měli, prostřednictvím maďarských diecézí zasahujících na území Československa, ponechán alespoň nějakou míru vlivu na dění na Slovensku a Podkarpatské Rusi. A právě tento vliv se snažili českoslovenští představitelé odstranit.

2.3.2 Snaha o vliv na jmenování biskupů

Českoslovenští představitelé si chtěli zajistit vliv na obsazování biskupských stolic, neboť výkon biskupského úřadu měl značný politický dopad. Vláda si proto nárokovala nominační právo při obsazování biskupských stolic.⁵² Mylně se totiž domnívala, že na ni toto právo bývalých rakousko–uherských panovníků přešlo. Ti měli právo vybrat vhodného kandidáta na uvolněný biskupský stolec. Vznikl kvůli

---

⁵¹ ŠÍMA, Josef. *Právo konkordátní a konkordáty po světové válce*. Praha: vlastní náklad, 1934. s. 124

⁵² KONÍČEK, Jiří. *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*. 2. upravené vydání. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2005. s. 57

tomu ostrý spor. K otázce nominace biskupů se vyjádřil sám papež Benedikt XV. Jeho prohlášením bylo konstatováno, že nominační právo bylo vyhrazeno panovníkům Rakouska–Uherska pouze proto, že byli reprezentanty katolického vyznání a ochránci katolické církve.⁵³ Tato výsada tak byla ze strany Svatého stolce určitým způsobem podmíněna. Tehdejší Československo hlásící se ke konfesní neutralitě tyto podmínky nemohlo splňovat, a tak se tedy ani československá vláda nemohla dovolávat výsady nominačního práva biskupů.

2.3.3 Snaha o vyřešení otázek souvisejících s církevním majetkem

Otázka církevního majetku patřila mezi obtížně řešitelné problémy avšak o to naléhavější. Mezi československými představiteli nepanoval jednotný názor na její řešení. Často se objevoval názor, že stát má možnost dispozice s církevním majetkem jako státním. Církev nikdy neuznala, že by vlastnické nebo dispoziční právo k církevnímu majetku mohlo náležet státu. Ale ani ze strany státu nebyl nikdy oficiálně takový požadavek vznesen.⁵⁴ Církevního majetku se dotkla výrazným způsobem pozemková reforma, jejíhož uspokojivého řešení se nepodařilo dosáhnout ani po celou dobu trvání tzv. první republiky.

Nejvýznamnější problém týkající se církevního majetku souvisel s majetkem katolické církve na Slovensku. Nacházelo se tu totiž mnoho diecézí s uprázdněnými biskupskými stolci. Se značnou částí tohoto majetku mohli také disponovat maďarští biskupové, jejichž diecéze zasahovaly na území Slovenska. Českoslovenští představitelé se snažili tyto problémy řešit uvalením nucené správy na majetek katolické církve na Slovensku, avšak byli si vědomi, že takové řešení je pouze dočasné, a tak bude třeba je nahradit jiným trvalejším.

---

⁵³ KONÍČEK, Jiří. *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*. 2. upravené vydání. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2005. s. 58

⁵⁴ Tamtéž, s. 59

2.4 Jednání o Modu vivendi s Československem a jeho vstup v platnost

2.4.1 Jednání o Modu vivendi s Československem

Edvard Beneš ve funkci ministra zahraničních věcí vyvíjel ve vztahu ke Svatému stolci horlivou diplomatickou činnost. Zejména on se zasloužil o vznik dohody zvané Modus vivendi s Československem.

Konkrétní jednání o podobě a obsahu budoucí smlouvy, která by řešila církevně – politické otázky mezi Československem a Svatým stolcem byla zahájena v roce 1924, kdy se jednalo spíše o obecných záležitostech a také o těch, ve kterých nebyly mezi stranami vážnější rozpory. K dalším jednáním došlo v roce 1925, tentokrát už podrobnějším, ta však byla přerušena aférou v souvislosti s oslavami 510. výročí upálení Jana Husa. K jejich znovuoobnovení došlo až v roce 1927. Poslední jednání o konečné podobě Modu vivendi proběhla v prosinci téhož roku v Římě. Zástupci Svatého stolce a Československa se také shodli na tom, že dohoda nebude uzavřena ve formě konkordátní smlouvy, ale ve formě modu vivendi.

2.4.2 Vstup Modu vivendi s Československem v platnost

Text Modu vivendi nejprve schvalovala vláda. Vláda vyslovila s jeho zněním souhlas, avšak s jedinou výjimkou, která se týkala článku VII. Původně mělo být v dohodě ne šest ale sedm článků. Článek VII. obsahoval ujednání, které zavazovalo představitele obou stran smlouvy ke společnému jednání při řešení dalších církevních záležitostí. Takové ustanovení nebylo pro československou vládu přijatelné, a tak se stalo, že bylo nakonec vypuštěno.

Poté zaslalo ministerstvo zahraničí 31. ledna 1928 Svatému stolci schvalující nótu. Svatý stolec odpověděl také schvalující nótou dne 2. února 1928. Lze konstatovat, že proces vstupu Modu vivendi v platnost skončil právě oboustrannou výměnou nót. I přestože byla ze strany Svatého stolce vyvíjena určitá snaha, aby byl Modus vivendi schválen parlamentním aktem, nestalo se tak. Bylo to způsobeno zejména postojem prezidenta Masaryka a většiny členů tehdejšího parlamentu, kteří se běžnému ratifikačnímu procesu bránili. Právě proto bylo nutno použít zjednodušeného procesu, při kterém Modus vivendi vstoupil v platnost jen výměnou nót.

Zvláštní postup pak lze vysledovat i z dalších kroků československých představitelů, kteří otáleli s úřední publikací *Modu vivendi*. K jeho oficiálnímu zveřejnění došlo až 7. září 1937 ve vyhlášce ministra zahraničních věcí.

2.5 *Modus vivendi* – povaha

Snahou Svatého stolce při uzavírání konkordátních smluv bylo vyřešení vztahů mezi státy a katolickou církví působící na jejich území. Svatý stolec se vždy snažil vyjednat pro působení katolické církve co nejlepší podmínky. V některých případech se mu podařilo dokonce dosáhnout pro katolickou církev výsostného postavení v poměru k ostatním církvím na území daného státu. Tato koncepce konkordátů byla obtížně slučitelná s principy demokracie. První těžkosti se projevily právě v jednání o smluvní úpravě s liberálním Československem, kde vedly k vytvoření nového typu smlouvy, označené jako *modus vivendi*.⁵⁵

Tato dohoda byla výsledkem dlouhotrvajících prací a jednání mezi oběma smluvními stranami, jež vyplynuly z oboustranných potřeb upravit vzájemný poměr katolické církve a státu praktickou dohodou.⁵⁶

Jednalo se o církevně-politickou smlouvu, kterou se upravovaly aktuální otázky ve vzájemných vztazích. *Modus vivendi* řešil jen některé naléhavé problémy týkající se např. delimitace hranic, nominace biskupů, které měly především politický rozměr. Z tohoto důvodu se jedná o konkordátní smlouvu částečnou, neupravující celkově vztahy mezi katolickou církví a státem.⁵⁷ *Modus vivendi* však nemá přímé právotvorné důsledky, jaké mají běžné konkordátní smlouvy. Jedná se vlastně o politickou dohodu, která je pouhou základnou budoucí případné změny zákonů toho kterého státu.

V tomto smyslu byl uzavřen i *Modus vivendi* s Československem.⁵⁸ Také z hlediska formy mezinárodních smluv se jednálo o zvláštní druh smlouvy. Chyběly tu totiž obvyklé náležitosti jako např. datum, místo podpisu i podpisy samotné.

---

⁵⁵ KONÍČEK, Jiří. *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*. 2. upravené vydání. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2005. s. 19

⁵⁶ ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin. Doba československého katolicismu. 1. část*. CMBF Praha, pobočka Olomouc: 1972. s. 65

⁵⁷ KONÍČEK, Jiří. *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*. 2. upravené vydání. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2005. s. 19

⁵⁸ ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin. Doba československého katolicismu. 1. část*. CMBF Praha, pobočka Olomouc: 1972. s. 65

Jednotlivé články byly vysloveně administrativního charakteru. I průběh uzavírání a vstup Modu vivendi v platnost, jak již bylo zmíněno, byly neobvyklé.

2.6 Obsah Modu vivendi s Československem – články

2.6.1 Článek I. – Rozhraničení diecézí

Svatá stolice a vláda Československá dohodly se o zásadě, že žádná část Československé republiky nebude podřízena ordináři, jehož sídlo jest za hranicemi Československého státu a že rovněž žádná československá diecéze nebude přesahovati státních hranic. Svata stolice a vláda Československá se dohodnou o novém ohraničení a dotaci diecézí. Ku přípravě této dohody budou do dvou měsíců zřízeny dvě komise na sobě nezávislé; první utvoří Svata Stolica z delegátů všech interesovaných diecézí za předsednictví zástupce Svaté Stolice v Praze, druhou vláda československá ze zástupců interesovaných diecézí a expertů.

Obsah I. článku se jevil z pohledu Československé republiky jako nejdůležitější. Svátý stolec a Československo si zde vyšli vstříc v otázce nového rozhraničení československých diecézí. Dohodli se na zásadě, že žádná část Československé republiky nebude podřízena zahraničnímu ordináři a zároveň, že žádná z československých diecézí nebude přesahovat státní hranice.

Hranice církevních diecézí se vyvinuly během dlouholetého vývoje v takřka úplné shodě s historickými hranicemi států, které se však změnily⁵⁹ v souvislosti s rozpadem Rakouska–Uherska a vznikem několika nových samostatných států, mezi něž patřilo i Československo. Hledisek, kterých se využívalo při vytyčování hranic nového Československého státu, byla celá řada, zejména argument tzv. historickými územími, ale k organizaci církevní správy se nepřihlíželo. Tak se stalo, že některé československé diecéze zasahovaly na území sousedních států a naopak některé diecéze cizích států zasahovaly na území Československa. V případě slovenských diecézí i jejich metropolitě sídlili v zahraničí. (Jager, Ostřihom – Maďarsko). Českoslovenští představitelé neměli zájem na tom, aby obyvatelé Československa byli pod určitým vlivem zahraničních církevních hodnostářů, kteří navíc mohli nakládat

---

⁵⁹ BUŠEK, V. *Poválečné konkordáty*. Bratislava: Academia, 1926. s. 11

s církevním majetkem, který se nacházel na území zahraničních diecézí zasahujících na československé území.

A. Území československých diecézí, která sahala za hranice státu

Na území Čech se to týkalo pouze pražské arcidiecéze, k níž církevně náleželo kladské hrabství, které bylo tehdy součástí Německa.

Na území Moravy a Slezska se jednalo o arcidiecézi olomouckou, která zasahovala na území Německa archipresbyterátem ketřským.

Na Slovensku a Podkarpatské Rusi sahala za státní hranice také několik diecézí. Na území Maďarska zasahovaly diecéze košická a rožnavská. Zvláštností byla spišská římskokatolická diecéze, od níž bylo z rozhodnutí Konference velvyslanců z 28. července 1920 odtrženo území, které připadlo Polsku. Konkrétně se jednalo o 18 farností tvořících vikariát Stará Ľubovňa.

Co se řeckokatolických diecézí týče, jednalo se o mukačevskou a prešovskou. Mukačevská diecéze zasahovala jak na území Maďarska, tak na území Rumunska. Prešovská řeckokatolická diecéze zasahovala pouze na území Maďarska. Její farnosti na maďarském území vytvořily apoštolskou administraturu miškoveckou.

B. Území zahraničních diecézí, která zasahovala na území Československa

Na území Československa se nacházelo drobné území bez fary spadající pod řezeňskou diecézi, jednalo se o osadu Nové Mohelno. Dále zasahovala na území Slezska tehdy německá arcidiecéze vratislavská komisariáty východoslezským a západoslezským. V oblasti jižních Čech pronikala na území Československa rakouská diecéze svatohypolitická v oblasti Vitorazska. Na jižní Moravě se jednalo o Valticko spadající pod vídeňskou arcidiecézi. Vitorazsko a Valticko se staly součástí Československa na základě Saint–Germainské mírové smlouvy z 10. 11. 1919. Rozsáhlá část maďarské ostříhomské arcidiecéze, která se rozkládala na území Československa, tvořila Apoštolskou administraturu trnavskou. Z římskokatolických diecézí se ještě jednalo o rumunskou saturnmarskou diecézi, která zasahovala na území Slovenska.

Z řeckokatolických diecézí to byla rumunská samošujvarská diecéze, která také částečně zabíhala i na území Československa.

C. Zřízení komisí dle článku I. Modu vivendi

Z výše uvedeného výčtu území je patrné, že otázka nového rozhraničení československých diecézí byla opravdu aktuální.

Strany se dohodly, že jako jeden z nástrojů k uvedení článku I. o novém rozhraničení a dotaci diecézí do praxe budou ustanoveny dvě nezávislé komise. Měly být zřízeny do dvou měsíců od vstupu Modu vivendi v platnost. První komisi měl zřídit Svätý stolec ze zástupců diecézí, kterých se dotýkal článek I. Druhou komisi měla zřídit československá vláda také ze zástupců zainteresovaných diecézí a expertů. K vytvoření komisí skutečně došlo.

Práce těchto komisí se týkala dotací nově upravených diecézí, dále rozhraničení diecézí na Slovensku mezi sebou uvnitř státních hranic, spojení všech diecézí v jednu církevní provincii a určení sídla stávajícího metropolity. Dvě poslední věci nevyplývají z textu Modu vivendi, ale plynou jako samozřejmé z úkolu delimitačních komisí a z analogie v jiných státech.⁶⁰

2.6.2 Článek II. – Správa církevních statků

Správa církevních statků nemovitých a movitých v Republice Československé, které jsou nyní zajištěny nucenou správou, je zatímni až do dohody, dotčené v předcházejícím článku, a je svěřena komisi za předsednictví episkopátu příslušného území.

Tento článek Modu vivendi měl pro vztah Československa a katolické církve velký význam zejména v tom smyslu, že byl reakcí na problematiku otázku nucené správy církevního majetku na Slovensku.

11. srpna roku 1919 vydal ministr s plnou mocí pro Slovensko nařízení č. 6525/1919 prez. Toto nařízení, k jehož vydání ho zmocňoval § 14 zákona č. 64/1918 Sb. o mimořádných a přechodných ustanovení na Slovensku,⁶¹ ustanovovalo nucenou správu nad rozsáhlým církevním majetkem ležícím na Slovensku. Tímto nařízením byla zřízena i Centrální komise římskokatolických majetků pro Slovensko v Bratislavě. Byla jí svěřena správa zmiňovaného majetku. Tato komise zanikla k 1.

---

⁶⁰ ŠÍMA, Josef. *Právo konkordátní a konkordáty po světové válce*. Praha: vlastní náklad, 1934. s. 132

⁶¹ Dle § 14 z. č. 64/1918 Sb. měla vláda právo dát některému svému členovi plnou moc, aby vydával nařízení a konal vše na udržení pořádku, na konsolidování poměrů a na zabezpečení řádného státního života.

listopadu 1923 a její funkci poté převzala likvidační komise, která byla zřízena výnosem ministerstva školství a národní osvěty č. 108.207 z 30. září 1923.

Důvody, které vedly k tomuto postupu spočívaly zejména v tom, že ze strany československých představitelů existovala obava o řádnou správu církevního majetku. Řada biskupských stolců slovenských diecézí byla totiž uprázdněna (Nitra, Banská Bystrica, Spiš, Rožnava, Košice). Na slovenském území zůstala také značná část nemovitého majetku zahraničních církevních jednotek a dispozice s ním řízená za zahraničí byla pro československé představitele do značné míry nepředstavitelná.⁶² Určitou roli sehrál i úmysl provést změnu v dosavadním systému dotací diecézí.

Tento postup československých představitelů nebyl ze strany katolické církve přijímán příliš pozitivně, avšak musel být respektován. I československá vláda si ovšem byla vědoma toho, že tento stav nemůže existovat trvale. Proto se článek II. Modu vivendi jeví jako určité kompromisní řešení. Článkem II. Modu vivendi byl ze strany Svatého stolce vysloven v jistém smyslu souhlas s nucenou správou movitých a nemovitých církevních statků v Československu, avšak ta zde byla prohlášena za dočasnou. Řešení této otázky se měla týkat nová dohoda zmiňovaná v článku I. Modu vivendi o novém ohraničení a dotaci diecézí.

Prozatímní nucená správa byla podle článku II. Modu vivendi svěřena komisi za předsednictví episkopátu příslušného území. Tato komise zde nebyla nijak blíže specifikována, což zpočátku vedlo k různé interpretaci článku II. Modu vivendi. Až 14. listopadu 1929 byla zřízena správní komise. Jednalo se o určitou obměnu zmiňované likvidační komise. Rozdíl spočíval zejména v tom, že této komisi předsedal slovenský episkopát a doba její činnosti byla považována za omezenou do okamžiku přijetí dohody mezi Svatým stolicí a Československem dle článku I. Modu vivendi.

Zplnomocněným zástupcem slovenského biskupského sboru v této komisi byl spišský biskup, kterému pomáhali zástupci zainteresovaných diecézí a další odborníci. Stát byl v této komisi reprezentován zástupci ministerstva školství a osvěty a ministerstva zahraničních záležitostí. Slovenský episkopát, resp. jeho plnomocník, dozoroval nad hospodařením, dával svůj souhlas církevní vrchnosti, kde byl podle kanonického práva tento souhlas žádán, měl rozhodné slovo při všech opatřeních

---

⁶² KOP, František. *Modus vivendi. Nynější stav jeho provedení.* Praha: Orbis, 1937. s. 122, 123

zásadního rázu, jako např. při mimořádných investicích, a při všem, co přesahovalo meze běžného hospodaření.⁶³

2.6.3 Článek III. – Řádové a kongregační provincie

Řády a kongregace, jejichž domy jsou v Republice Československé, nebudou podléhati představeným provinciálních domů týchž řádů a kongregací v cizině. Je-li zřízení provincie v Československu nemožné, budou tyto československé řeholní domy podřízeny přímo generálnímu domu.

Provinciály a představenými řeholních domů, podléhajících přímo generálnímu domu, budou státní příslušníci českoslovenští.

Z obsahu tohoto článku lze rozpoznat snahu československých představitelů o minimalizaci nebo úplné omezení vlivu zahraničních církevních hodnostářů i na řády a kongregace nacházející se v Československu. Československo však nezasahovalo do vývoje řeholního života, který měl stejnou ústavní ochranu náboženské svobody jako duchovenstvo a věřící.⁶⁴ Pro představu uvádí Jiří Koníček ve své publikaci *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*, že koncem roku 1929 bylo v Československu 17 římskokatolických mužských řádů ve 148 klášteřích, mimoto 3 římskokatolické ženské řády v 15 klášteřích, 8 římskokatolických mužských kongregací Iuris pontificii (papežského práva) ve 41 klášterech, 2 římskokatolické mužské kongregace Iuris dioecesani (diecézního práva) ve 3 klášterech, 22 římskokatolických ženských kongregací Iuris pontificii (papežského práva) v 539 klášterech a 12 ženských kongregací Iuris dioecesani (diecézního práva) ve 106 klášterech.⁶⁵

Představitelé Československa a Svatého stolce se dohodli na zásadě, že řády a kongregace, jejichž domy jsou v Československu, nebudou podléhat zahraničním provinčním představeným. Za tím účelem měly domy československých řádů a kongregací, které byly součástí zahraničních provincií, vytvořit nové řádové provincie, které by se rozkládaly jen na území Československa. Svatý stolec se k takovým krokům stavěl vstřícně. K podobnému postupu totiž došlo již před přijetím

⁶³ ŠÍMA, Josef. *Právo konkordátní a konkordáty po světové válce*. Praha: vlastní náklad, 1934. s.133

⁶⁴ ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin. Doba československého katolicismu. 2. část*. CMBF Praha, pobočka Olomouc: 1972. s. 57

⁶⁵ KONÍČEK, Jiří. *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa. 2. upravené vydání*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2005. s. 83, 84

Modu vivendi. Týkalo se to např. slovenských františkánských klášterů, které již roku 1924 vytvořily samostatnou provincii v rámci československých hranic, když předtím patřily k uherské řeholní provincii. Podobně se tak dělo i např. v případě klášterů jezuitů, redemptoristů a milosrdných sester sv. Karla Boromejského.

Jak představitelé Československa tak zástupci Svatého stolce si však byli vědomi toho, že v případě ne všech domů řádů a kongregací bude možno zřídit nové provincie. Dohodli se proto na určité výjimce, která říkala, že v případě těch domů řádů a kongregací, kde nebude možno zřídit novou provincii, budou tyto řeholní domy podřízeny přímo generálnímu domu.

Dále tu bylo dohodnuto, že provinciálové a představení řeholních domů, které budou podléhat přímo generálnímu domu, budou pouze českoslovenští občané. Jako příklad řádů, které se osamostatnily a byly posléze podřízeny přímo generálnímu domu, lze uvést v Čechách servitský klášter v Nových Hradech, na Moravě karmelitánský klášter v Kostelním Vydří, na Slovensku benediktinský klášter v Komárně nebo množství slovenských piaristických klášterů.

2.6.4 Článek IV. – Jmenování biskupů a politické námitky

Svatý stolec, dříve než přikročí k jmenování arcibiskupů, biskupů diecézních, koadjutorů cum iure successionis a armádního ordináře, oznámí československé vládě jméno kandidátovo, aby se ujistil, že vláda nemá důvodů rázu politického proti této volbě. Uvedení prelátů musejí být československými státními příslušníky.

Námitkami rázu politického rozumějí se veškeré námitky, které by vláda mohla podpíratí důvody, vztahujícími se na bezpečnost země, na př. že se vybraný kandidát provinil politickou činností irredentistickou, separatistickou nebo namířenou proti ústavě nebo veřejnému pořádku ve státě.

Jméno kandidáta naznačeného Svatou Stolicí, jakož i příslušné vyjednávání zachovají se v tajnosti.

Ustanovení o armádním ordináři vstoupí v platnost jen v tom případě, že se zachová soustava samostatné náboženské péče o vojíny. V tomto případě bude se dbáti, kromě námitek rázu politického, i námitek vztahujících se k postavení kandidátovu v armádě.

První světová válka znamenala zásadní obrat i v praxi obsazování biskupských stolic v národních státech, jež po válce vznikly. Národnostní princip si žádal nutně i

národní hierarchii. Tak došlo k jmenování českých a slovenských biskupů na místa přívrženců starého Rakousko-Uherska brzy po převratu.⁶⁶ Změna v obsazování biskupských úřadů se netýkala jen národnostní otázky, ale také způsobu jeho provádění.

V souvislosti se jmenováním nových biskupů vznikl mezi československou vládou a Svatým stolcem vážný problém. Československá vláda se totiž domnívala, že má právo jmenovat biskupy. Toto její tvrzené právo se opíralo o předpoklad, že na základě článku 2 zákona č. 11 z roku 1918, kterým se ponechávaly v platnosti všechny dosavadní zákony a nařízení z Rakouska–Uherska, na ni přešlo i právo jmenovat biskupy podle zákona č. 50 z roku 1874, jehož § 3 obsahoval ustanovení o tom, že obsazování biskupských stolců se mělo dít jako doposud. Toto ustanovení bylo přijato v souvislosti s obsazováním biskupských úřadů a jako určitá reakce na vypovězení konkordátu mezi Svatým stolcem a Rakouskem z roku 1855 rakouskou vládou v roce 1870. Podle článku XIX. tohoto konkordátu jmenoval biskupy rakouský panovník. Na území Uherska se tak dělo na základě tzv. nejvyššího patronátního práva, které mělo údajně pocházet z doby uherského krále Štěpána I. (997 – 1038), kdy uherští panovníci jmenovali biskupy a toto právo později přešlo na rakouské panovníky, kteří v Uhrách vládli. Praxe jmenování biskupů ze strany panovníka se pak děla i přes vypovězení rakouského konkordátu až do zániku celé monarchie v roce 1918.

Zástupci katolické církve naopak argumentovali tím, že se ve zmiňovaném rakouském konkordátu hovořilo o právu rakouského panovníka jmenovat biskupy jako o privilegiu. Tedy o právu, které bylo uděleno konkrétním osobám za určitých podmínek, které tedy v souvislosti s rozpadem Rakouska–Uherska nemohlo přejít na vlády nástupnických států, to se vztahovalo na území Čech, Moravy a Slezska. Co se týkalo Slovenska a Podkarpatské Rusi, bylo zpochybňováno i uherské nejvyšší patronátní právo z doby Štěpána I., neboť patronátní právo se začalo uplatňovat až od 2. pol. 12. století.⁶⁷

Bylo tedy jasné, že je potřeba se vzájemně domluvit na řešení nově vzniklé situace a určit, jakým způsobem se budou obsazovat biskupské úřady v Československu. Československá vláda ustoupila ze svého stanoviska, že má právo

---

⁶⁶ ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin. Doba československého katolicismu. 1. část.* CMBF Praha, pobočka Olomouc: 1972. s. 70

⁶⁷ Rozsáhlou studii o této problematice vydal v roce 1925 v Časopise katolického duchovenstva roč. LXVI dr. Mořic Pícha pod názvem *Rakouské jmenovací právo nepřelo na vládu Československé republiky.*

jmenovat biskupy, což v Modu vivendi není výslovně uvedeno, ale z jeho celkového pojetí to jasně vyplývá. Biskupy měl nadále jmenovat papež dle kán. 329 § 2 Kodexu kanonického práva z roku 1917. I přesto si československá vláda chtěla ponechat alespoň určitou míru vlivu na tento proces. Z jistého hlediska lze tedy na článek IV. Modu vivendi pohlížet jako na kompromisní řešení. Svatý stolec měl biskupy jmenovat, avšak československá vláda měla možnost se k osobě kandidáta na biskupský úřad vyjádřit.

Jako prostředek jí měly sloužit námitky politického charakteru. Svatý stolec se měl, ještě předtím než zamýšleného kandidáta jmenoval do biskupského úřadu, ujistit, že československá vláda nehodlá využít právo, které jí vyplývá z článku IV. Modu vivendi, vznést proti této volbě námitky politického charakteru. Námitkami politického rázu se rozuměly veškeré námitky, kterými by vláda mohla podpírat důvody, vztahujícími se na bezpečnost země. např. že se vybraný kandidát provinil politickou činností irredentistickou, separatistickou nebo namířenou proti ústavě nebo veřejnému pořádku ve státě.

Vznesením těchto námitek mohla československá vláda navrhovaného kandidáta odmítnout. Avšak ujednání o tom, jaký postup by následoval, kdyby vláda námitky skutečně podala, v Modu vivendi chybí.

Při hledání vhodných kandidátů byl Svatý stolec omezen podmínkou výběru kandidátů s československou státní příslušností. Jednalo se o vcelku pochopitelné ustanovení, neboť národnostní princip je prodchnut celým Modem vivendi.

Obě strany se také zavázaly, že jméno kandidáta na biskupský úřad a veškerá příslušná vyjednávání zůstanou utajeny.

Tento postup se měl uplatňovat při jmenování arcibiskupů, diecézních biskupů, koadjutorů cum iure successionis,⁶⁸ případně armádního ordináře. V tomto případě se jedná o taxativní výčet.

Článek IV. obsahoval ještě zvláštní ujednání týkající se armádního ordináře. Ustanovení, která se ho týkala měla vstoupit v platnost pouze za podmínky, že bude zachována samostatná náboženská péče o vojíny. V tom případě by před jeho

---

⁶⁸ Dle § 2. kán. 350 Kodexu kanonického práva z roku 1917 se koadjutor cum iure successionis obvykle dával biskupovi, někdy také stolci.

Dle § 1 kán. 355 Kodexu kanonického práva z roku 1917 se koadjutor cum iure successionis uprázdněním biskupského stolce ihned stával ordinářem diecéze, pro kterou byl ustanoven. Dle dalších ustanovení Kodexu kanonického práva z roku 1917 bylo podmínkou také právoplatné převzetí správy této diecéze.

jmenováním mohla československá vláda uplatnit nejen výše uvedené námitky politického rázu, ale také zohlednit kandidátovo postavení k armádě.

2.6.5 Článek V. – Přísaha věrnosti biskupů

Hodnostáři uvedení v předchozím článku, vykonají po svém jmenování Svatým stolcem, dříve než nastoupí svůj úřad, přísahu věrnosti státu československém těmito slovy:

„Iuro et promitto sicuti decet Episcopum fidelitatem Reipublicae Cecoslovacae necnon nihil me facturum quod sic contra salutem, securitatem intergritatem Reipublicae.“ (Přísahám a slibuji, jakož sluší biskupovi, věrnost Československé republice, a že nic nepodniknu, co by bylo proti blahu, bezpečnosti a integritě republiky).

Slib věrnosti nově nastupujících biskupů nebyl v případě Modu vivendi žádnou novinkou, naopak byl poměrně obvyklou součástí konkordátních smluv. Státy si tak do budoucna zajišťovaly ze strany vysokých církevních hodnostářů určitou míru loajality. Nejinak tomu bylo i v případě Modu vivendi. Arcibiskupové, diecézní biskupové, koadjutoři cum iure successionis a případně armádní ordinář měli po svém jmenování Svatým stolcem vykonat přísahu věrnosti československému státu. Přísaha věrnosti měla být provedena předepsanými slovy. Mělo se tak stát po jmenování, avšak ještě před nastoupením do biskupského úřadu. Jaké by mohlo mít následky provedení slibu věrnosti až po nastoupení do úřadu, jeho neprovedení, nebo dokonce odmítnutí, není v Modu vivendi výslovně zmíněno.

Článek V. Modu vivendi neobsahuje ustanovení o tom, komu mají jmenování církevní hodnostáři slib skládat. Podle zaměření celé smlouvy lze usuzovat, že úmyslem bylo, aby se tak dělo před vládou, případně před jejím pověřeným zástupcem.⁶⁹

---

⁶⁹ Prezident by v tomto případě nejspíš nepřicházel v úvahu, a to na základě Ústavy z. č. 121/1920 § 64 odst. 2, který říkal, že veškerá moc vládní a výkonná, pokud ústavní listinou nebo zákony ČSR vydanými po 15. listopadu 1918 není a nebude výslovně vyhrazena prezidentovi republiky, přísluší vládě. O tom, že by měl prezident republiky přijímat do svých rukou přísahu věrnosti biskupů, však nebyla zmínka ani v tehdejší Ústavě ani zákonech.

2.6.6 Článek VI. –Přizpůsobení zákonných norem

Vláda se postará, aby platná zákonná ustanovení byla co nejdříve přizpůsobena tomuto modu vivendi

Poslední článek Modu vivendi se týkal přizpůsobení zákonných norem ze strany Československa. Tento článek zavazoval jednostranně pouze československou vládu. Tímto článkem přebírala vláda závazek nad tím, že se postará, aby platné právní normy platící na území Československa byly co nejdříve přizpůsobeny článkům obsaženým v Modu vivendi. Tím se ovšem rozuměla jen ta ustanovení, jichž se Modus vivendi týkal, a ne zákony, jimiž byly dřív státem upraveny některé církevní záležitosti.⁷⁰

Nemělo se tedy jednat o úpravu veškerých československých právních norem týkajících se katolické církve, ale pouze o ty právní normy, které měly určitý vztah k jednotlivým článkům Modu vivendi.

Z toho lze vyvodit, že jak Československo, tak Svatý stolec měli zájem na tom, aby Modus vivendi, i přesto, že neobdržel sílu zákona a byl spíše administrativní povahy, měl širší dopad na československý právní řád. Zároveň tento článek mohl sloužit jako určité vodítko při řešení některých problematických záležitostí, jakými byly např. československé právní normy upravující nucenou správu církevního majetku na Slovensku.

2.7 Závěry 2. kapitoly

Na základě obsahu této kapitoly lze konstatovat, že Modus vivendi měl pro úpravu vztahů mezi tehdejšími Československem a Svatým stolcem velký význam. Pozice Svatého stolce při vyjednáváních o budoucí podobě smlouvy byla velmi ztížena tím, že druhou stranu tvořili českoslovenští představitelé, kteří byly převážně protikatolicky zaměřeni. Avšak ani jim, pokud chtěli dosáhnout svých cílů, nezbývalo nic jiného než zasednout za jednací stůl. Z uvedených důvodů došlo k vytvoření nového typu konkordátní smlouvy, která řešila jen nejnaléhavější otázky a byla určitým kompromisním řešením. Modus vivendi Československem se jeví jako kompromisní řešení nejen po své formální, ale i obsahové stránce. Kompromisním

---

⁷⁰ ŠÍMA, Josef. *Právo konkordátní a konkordáty po světové válce*. Praha: vlastní náklad, 1934. s. 138

řešením po formální stránce je pro to, protože ač se stal platnou součástí československého právního řádu, nebyl nikdy ratifikován jako kterákoli jiná mezinárodní smlouva. Po obsahové stránce se jako typicky kompromisní jeví jeho články I., II. a IV. a s ním úzce související článek V. Článek I. Modu vivendi je kompromisním řešením pro to, protože je tu obsažen závazek, že Svatý stolec a československá vláda se dohodnou o novém ohraničení a dotaci diecézí. Neznamená to tedy, že by Modus vivendi obsahoval přímo vymezení konkrétních změn, ale pouze shodu na tom, že tak bude učiněno další vzájemnou dohodou. Na tuto dohodu obsahuje odkaz i článek II. týkající se nucené správy majetku katolické církve na Slovensku, který také konkrétně neřeší tuto otázku, ale pouze určuje kdy má nucená správa skončit. Články IV. V. jsou kompromisním řešením pro to, protože upravují proces jmenování a přísahy biskupů způsobem uspokojivým pro obě strany. I přesto, že biskupy měl jmenovat Svatý stolec, československá vláda si ponechávala určitou možnost do toho procesu zasáhnout prostřednictvím vznesení námitek politického charakteru. I následnou přísahu věrnosti lze považovat za určitý ústupek československé straně ze strany Svatého stolce za ponechanou volnost při jmenování biskupů. Článek III. Modu vivendi týkající se řádů a řeholních kongregací klade povinnosti jednostranně Svatému stolci. Naopak článek VI. týkající se přizpůsobení zákonných norem klade povinnosti jednostranně na československou vládu. Na základě výše uvedených skutečností lze konstatovat, že Modus vivendi se jeví jako jedno z nejlepších možných řešení vztahu tehdejšího Československa a katolické církve, resp. Svatého stolce.

3. kapitola: Nejvýznamnější konkordáty s německy mluvícími zeměmi v meziválečném období

3.1 Konkordát mezi Svatým stolcem a státem Bavorsko (24. března 1924)

3.1.2 Obecné pojednání

Návrh o tom, aby začalo být vyjednáváno se Svatým stolcem o uzavření nového konkordátu, který by nahradil ustanovení konkordátu z roku 1817, byl přednesen v bavorském sněmu již krátce po skončení 1. světové války, a to konkrétně 20. ledna 1920.⁷¹ Svatý stolec těmto snahám vyšel vstříc a 4. února 1920 zaslal bavorským představitelům nótu, ve které souhlasil s jednáními, která měla vyústit v uzavření nového konkordátu. Za Svatý stolec se jednání účastnil apoštolský nuncius mons. Eugenio Pacelli⁷² a za stát Bavorsko tehdejší ministr vyučování a kultu Franz Matt.

Text konkordátu byl podepsán dne 29. března 1924. K jeho schválení došlo v bavorském sněmu dne 5. ledna 1925 a následná ratifikace byla provedena 24. ledna 1925 v budově ministerstva zahraničí v Mnichově.⁷³

Došlo tak k přijetí dohody, která uspokojovala obě strany. Zvláště spokojený s novým konkordátem mohl být Svatý stolec. Zejména z politických důvodů totiž vyšli bavorští představitelé vstříc jeho požadavkům a katolické církvi v Bavorsku učinili řadu ústupků, zejména v oblasti školství. Tímto konkordátem došlo také k faktickému zdůraznění její pozice oproti menším náboženským společnostem.⁷⁴

3.1.3 Rozbor nejvýznamnějších článků konkordátu s Bavorskem z r. 1924

Konkordát začíná preambulí, ve které je vyjádřen úmysl papeže Pia XI. a Bavorského státu uzavřít novou slavnostní dohodu o postavení katolické církve

---

⁷¹ Konkrétně tento návrh podal tehdejší poslanec bavorského sněmu dr. Heinrich Held

⁷² Mons. Eugenio Pacelli (pozdější papež Pius XII., papežem v letech 1939 – 1958) byl původně 23. dubna 1917 jmenován apoštolským nunciem v Bavorsku, ale vzhledem k tomu, že v Berlíně nebyl žádný nuncius, byla jeho diplomatická činnost využívána též ve vztahu celému Německému císařství. Až 20. června 1920 byl oficiálně jmenován apoštolským nunciem pro celé Německo, avšak k přesunutí nunciatury do Berlína došlo až v roce 1925.

⁷³ Šíma, Josef. *Právo konkordátní a konkordáty po světové válce*. Praha: vlastní náklad, 1934. s. 84

⁷⁴ CAMPENHAUSEN von, F. Axel. (hrsg.) [et. al.] *Lexikon für Kirchenrecht und Staatskirchenrecht. Band 2 G – M*. Paderborn: Schöningh, 2002. s. 417

v Bavorsku, která by odpovídala změněným poměrům doby. Je tu také vyjádřen úmysl, aby toto nové uspořádání vztahů mezi Bavorskem a katolickou církví bylo trvalé.

Vlastní text konkordátu obsahuje 16 různě dlouhých článků, většina z nich se dále ještě dělí na paragrafy. Obsah konkordátu lze teoreticky rozdělit na dvě části. První část se týká základních svobod katolické církve v Bavorsku. Druhá část se týká úpravy vztahů Bavorska a katolické církve v oblasti školství. Obsah konkordátu s Bavorskem sice není na tyto dvě části formálně rozdělen, ale toto rozdělení jasně vyplývá ze zaměření jeho jednotlivých článků.

A. Svobody katolické církve v konkordátu s Bavorskem z r. 1924

V článku 1 Bavorský stát zaručuje možnost svobodného a veřejného vykonávání katolického náboženství. Dále také uznává právo katolické církve v rámci jejích pravomocí vydávat zákony a nařízení, které by vázaly její členy a zavazuje se zde, že výkonu tohoto práva nebude bránit ani jej žádným způsobem ztěžovat. Je tu uvedeno i to, že Bavorský stát zajistí katolické církvi nerušený výkon kultu a také to, že duchovní budou při výkonu svých úředních povinností požívat jeho ochrany.

Tato ustanovení měla pro Svatý stolec velký význam, neboť ze strany Bavorského státu došlo k oficiálnímu zrušení státního dozoru nad katolickou církví, která tak v Bavorsku získala rozsáhlé svobody. Došlo tím k odstranění do té doby uplatňovaného placeta regia.⁷⁵

Článek 2 upravuje postavení řádů a řeholních kongregací. Tímto článkem jim byla v Bavorsku zajištěna možnost svobodného zakládání podle ustanovení kanonického práva. Také se jim dostalo značné svobody v tom smyslu, že ze strany státu neměly nepodléhat žádným omezením ohledně jejich usazování, povahy, příp. způsobu života dle církevních pravidel. S ustanoveními článku 2 úzce souvisel § 2 článku 13, v němž se Svatý stolec a Bavorský stát dohodli na tom, že představení řádů a řeholních kongregací, usazených v Bavorsku, měli mít bavorské nebo jiné německé občanství.⁷⁶

---

⁷⁵ Placetum regium (přelož. královský souhlas) je označení pro nařízení, kterým panovník zakazoval zveřejnit papežskou bulu bez svého souhlasu. Takovéto nařízení vedlo k výraznému omezení papežské moci v takovém státě.

⁷⁶ Nedotčeno zůstalo právo řádových představených s cizí státní příslušností, kteří měli své sídlo mimo Bavorsko, osobně nebo prostřed. svého zástupce vizitovat podřízené řádové domy v Bavorsku.

Článkem 2 došlo také k ujasnění toho, jaké mají mít řády a řeholní kongregace v Bavorsku právní postavení. Bylo tu konstatováno, že těm řádům a řeholním kongregacím, kterým do přijetí tohoto konkordátu náležela práva veřejných korporací, měla být tato práva ponechána. Ostatní mohly nabýt právní způsobilost nebo práva náležející veřejným korporacím podle zákonných ustanovení platících pro všechny občany a veřejnoprávní korporace. Bavorský stát se tu také ve vztahu k řádům a řeholním kongregacím zavázal, že nabývání, držba ani správa jejich majetku nebude z jeho strany nepodléhat žádnému zvláštnímu omezení ani dozoru.

Článkem 10 se Bavorský stát snažil nahradit majetkové závazky vůči katolické církvi, které byly uvedeny v konkordátu z roku 1817.⁷⁷ Bavorsko se tímto článkem zavazovalo, že vybaví arcibiskupské a biskupské stolce, metropolitní a dómské kapituly dotacemi ve statcích a stálých fondech, jejichž čistý důchod se měl vyměřit na podkladě těch, které byly uvedeny v konkordátu z roku 1817, přičemž se mělo přihlížet k tehdejší hodnotě peněz. Dále v tomto článku byly upraveny povinnosti státu vůči katolické církvi např. ohledně platu duchovních, nabývání majetku církví, možnosti církve za určitých podmínek vybírat daně, vybavení emeritních domů, příspěvků na kněžské a chlapecké semináře, kněžské penze apod.

Ustanovením článku 11 se Bavorský stát zaručoval, že ve svých trestních, výchovných a opatrovnických zařízeních a nemocnicích zajistí na svoje náklady odpovídající duchovní službu. Důležitou roli při tom měl sehrát i diecézní biskup, který musel s ustanovením duchovních pro tato zařízení, vyslovit souhlas.

Následují články, které se týkají diecézních hranic a organizace katolické církve v Bavorsku.

V čl. 12 bylo konstatováno, že bez ohledu na malé změny nutné v zájmu duchovní správy, se neměl měnit tehdejší stav církevních provincií⁷⁸ a diecézí.⁷⁹ Byla to především reakce na fakt, že výsledky 1. světové války nepřinesly Bavorsku žádné výrazné změny v jeho státních hranicích. To se týkalo i církevních hranic, takže bavorské diecéze nijak výrazně nezasahovaly do jiných států a naopak diecéze z okolních států nezasahovaly na území Bavorska.

---

⁷⁷ Bavorsko se konkordátem z roku 1817 zavazovalo k financování arcidiecézí, diecézí, metropolitních a katedrálních kapitul prostřednictvím zajištění statků a fondů. Tyto statky a fondy měly být katolické církvi vydány ke spravování do půl roku od přijetí zmiňovaného konkordátu. K naplnění tohoto konkordátu však ohledně předání statků nedošlo.

⁷⁸ V Bavorsku tak byly dvě provincie katolické církve: mnichovsko-frysinská a bamberská.

⁷⁹ Původně se uvažovalo o tom, že by se část Bavorska církevně podřídila k diecézi, která měla být zřízena pro sárské území

V článku 13 je obsažen závazek církve, že bude do vyjmenovaných úřadů povolávat jen osoby, které splňují určité podmínky. Jednalo se o závazek, který byl určitou kompenzací Bavorsku za jeho výdaje na duchovní. Konkrétně se jednalo o obsazování úřadů, které se týkaly vedení a správy diecézí, diecézních výchovných ústavů, farností, výuky náboženství apod. Těmito podmínky jsou: **a)** bavorská, nebo jiná německá státní příslušnost, **b)** maturitní vysvědčení plnohodnotného humanitního německého gymnázia, nebo získané soukromými studiiemi nebo na státem uznaném soukromém ústavu a **c)** úspěšně absolvovaná církví předepsaná filosoficko–teologická studia na německé státní vysoké škole, nebo na biskupské vysoké škole odpovídající kán. 1365 Kodexu kanonického práva z roku 1917,⁸⁰ nebo na některé vysoké papežské škole v Římě

V článku 14 je upraveno jmenování biskupů. Tato otázka byla velmi aktuální, neboť jmenování biskupů se v Bavorsku řídilo konkordátem z roku 1817, podle něhož jmenoval biskupy panovník.⁸¹ Sjednáním nového konkordátu došlo ke změně této praxe. Bylo zde uvedeno, že při jmenování arcibiskupů a biskupů má Svátý stolec plnou volnost. V případě uprázdnění arcibiskupského nebo biskupského stolce má příslušná kapitula bezprostředně podat Svatému stolci listinu se jmény vhodných kandidátů pro biskupský úřad, tyto osoby mají být též způsobilé pro vedení uprázdněné diecéze. Kromě toho měli bavorští biskupové a kapituly předkládat jednou za tři roky seznam se jmény vhodných kandidátů. Svátý stolec si článkem 14 zajistil z těchto seznamů volnost výběru vhodného kandidáta. Svátý stolec se však také zavazoval, že před publikací příslušné buly kontaktuje bavorskou vládu, aby se ujistil, zda nemá proti kandidátovi námitky politického rázu.

Dále se tento článek ještě zabývá obsazováním nižších církevních úřadů. Obsazování kanonikátů při arcibiskupských a biskupských kapitulách se má dít střídavě - jednou svobodným udělováním kanonikátu biskupem po slyšení kapituly a podruhé volbou kapituly s výjimkou kán. 177 Kodexu kanonického práva z roku 1917.⁸² Dignity se měly nadále obsazovat podle obecného kanonického práva.⁸³

---

⁸⁰ Dle kán. 1365 Kodexu kanonického práva z r. 1917 se měli bohoslovci nejméně celé dva roky věnovat studiu filosofie a oborům jí blízkým, studium teologie mělo trvat alespoň celé čtyři roky. Kromě věrouky a mravouky mělo toto studium obsahovat i studium Písma svatého, církevních dějin, kanonického práva, liturgie atd.

⁸¹ Zajímavostí bylo, že rody Wittelsbachů a Habsburků byly jedinými rody v Evropě, kterým toto právo náleželo.

⁸² Kán. 177 Kodexu kanonického práva z r. 1917 stanovil, že potřebovala-li volba potvrzení, musel zvolený nejpozději do osmi dnů ode dne přijetí volby osobně nebo skrze zástupce žádat příslušného

Tento článek je zakončen ustanovením, které říká, že státní prezentační a patronátní práva založená na zvláštních kanonických titulech zůstávají nedotčena.

B. Oblast školství upravená konkordátem s Bavorskem z r. 1924

Značná část konkordátu je věnována problematice související se školstvím. Bavorský stát zde udělal katolické církvi značné množství ústupků od oblasti obecných škol až po vysoké školy.

Podle článku III se mělo dít jmenování nebo povolávání profesorů a docentů na teologických fakultách univerzit a na filosoficko-teologických vysokých školách, stejně tak i učitelů náboženství na vyšších školách až v okamžiku, kdy proti vybranému kandidátovi nebyly vzneseny ze strany příslušného diecézního biskupa žádné námítky.

Bylo tu také pamatováno na situaci, kdy by se skutečně stalo, že by diecézní biskup ze závažných důvodů vznesl námítky proti některému z uvedených učitelů kvůli jeho výuce nebo mravnímu chování. Bavorská vláda by pak v takovém případě byla povinna zjednat za něj odpovídající náhradu.

Článek IV říká, že vyučování na teologických fakultách a filosoficko-teologických vysokých má vyhovovat potřebám kněžského povolání podle předpisů církevního práva.

Na filosofických fakultách univerzit v Mnichově a Würzburgu měl být ustanoven alespoň jeden profesor filosofie a dějin, proti jehož katolicko-církevnímu smýšlení nebyly námítky.

Je tu řešena i otázka výuky náboženství. To mělo zůstat na všech vyšších ústavech a středních školách řádným předmětem alespoň v dosavadním rozsahu.

Článek V se dotýká osobních předpokladů učitelů na katolických obecných školách a některých podmínek k výkonu jejich povolání. Článek V stanoví, že vyučování a výchova dětí na katolických obecných školách má být svěřena pouze těm učitelům, kteří jsou vhodní a ochotní spolehlivým způsobem vyučovat katolické náboženství a vychovávat děti v duchu katolické víry.

---

představeného o její potvrzení, jinak by tohoto práva pozbyl, ledaže by prokázal, že jej od žádosti o potvrzení zdržela pádná překážka.

⁸³ O udělování dignit říkal § 1 kán. 396 Kodexu kanonického práva z r. 1917, že jejich udílení jak v katedrálních tak v kolegiálních kapitulách je vyhrazeno Svatému stolci.

Tento článek dále také obsahuje ustanovení týkající se vzdělávání těchto učitelů, prokazování jejich dosaženého vzdělání, zkušebních komisí pro udílení učitelské způsobilosti apod.

V článku 6 říká, že ve všech obcích má být zřízena katolická obecná škola, pokud by počet žáků umožňoval řádný školní provoz, a to na základě žádosti rodičů nebo jiných k výchově oprávněných osob.

Článek 7 se opět týká výuky náboženství tentokrát na všech obecných školách. Náboženství zde mělo zůstat řádným předmětem. Rozsah jeho výuky náboženství měl být stanoven po dohodě s církevními orgány a neměl být zkrácen oproti tehdejšímu stavu.

Článkem 8 bylo katolické církvi zajištěno právo dohledu a vedení výuky náboženství na obecných, středních a vyšších školách.

K tomu byla dána biskupovi nebo jeho zmocněnci možnost upozornit státní školní úřady na závady v nábožensko-mravním životě katolických žáků, jejich nevhodné ovlivňování ve škole, urážení jejich přesvědčení apod. Státní úřady pak byly v takovém případě povinny se postarat o odpovídající pomoc.

Článek 9 zajišťuje řádům a řeholním kongregacím právo zakládat a vést soukromé školy za dodržení zákonných podmínek. Povolení k zakládání a provozování soukromých škol se mělo vydávat podle právních předpisů platných pro jiné soukromé školy.

Článkem 15 se obě smluvní strany zavazovaly k realizaci společného přátelského řešení potíží, které by se v budoucnu mohly vyskytnout při výkladu jednotlivých ustanovení konkordátu. Současně se vstupem nového konkordátu v platnost, měl pozbytí platnosti konkordát z roku 1817. Také všechny zemské zákony, předpisy a nařízení, které by byly v rozporu s ustanoveními konkordátu, měly být zrušeny.

Článek 16 říká, že ratifikační listiny měly být vyměněny co nejdříve a okamžikem jejich výměny měl konkordát vstoupit v platnost.

3.2 Smlouva Svobodného státu Prusko se Svatým stolicí (14. června 1929)

3.2.1 Obecné pojednání

Pro území Pruska platila od roku 1821 bula papeže Pia VII. *De salute animarum*. Jednalo se tzv. cirkumskripční bulu, která se týkala zejména nového rozhraničení diecézí, jejich dotací, jmenování biskupů a kanovníků. Tato bula platila pro Prusko i po skončení 1. světové války. Avšak od jejího vydání se poměry značně změnily, a tak pruští představitelé i Svatý stolec považovali za potřebné upravit vzájemné vztahy novou smlouvou. Důvody, které vedly ke snaze uzavřít novou smlouvu, bylo na jedné straně zejména velké množství praktických potíží (např. dotace diecézí, obsazování biskupských stolců apod.) a na druhé straně nemožnost absolutní odluky církve od státu.⁸⁴ Vyjednávání mezi představiteli Pruska a Svatého stolce o nové smlouvě začala již v roce 1919 a protáhla se na přibližně deset let. Jednání se za Svatý stolec opět účastnil apoštolský nuncius mons. Eugenio Pacelli. Za pruskou stranu lze zmínit zejména tehdejšího ministerského předsedu dr. Otto Brauna.

V Prusku byla přibližně jen jedna třetina obyvatel římskokatolického vyznání, proto se zde také silněji projevovaly tendence vedoucí k nepřijetí konkordátu. Jeho odpůrci argumentovali zejména tím, že konkordátem budou ohrožena výsostná práva státu a že bude narušen náboženský mír mezi křesťanskými konfesemi.⁸⁵

I přes všechny obtíže spojené s vyjednáváním o konkordátu dospěli Prusko a Svatý stolec ke společné dohodě. Text konkordátu byl podepsán dne 14. června 1929 v Berlíně. K jeho schválení pruským sněmem došlo 19. července 1929 a ratifikován byl 13. srpna 1929.

3.2.2 Rozbor nejvýznamnějších článků konkordátu s Pruskem z r. 1929

Konkordát začíná preambulí, ve které je vyjádřen úmysl Pia XI. a pruského státního ministerstva přizpůsobit právní postavení katolické církve v Prusku změněným poměrům prostřednictvím smlouvy, a tak je nově a trvale uspořádat.

---

⁸⁴ KOENIGER, M. Albert. GIESE, Friedrich. *Grundzüge des katholischen Kirchenrechts und des Staatskirchenrechts*. 3. neubearbeitete und vermehrte Auflage. Augsburg: Johann Wilhelm Nauman, 1949. s. 45

⁸⁵ ŠÍMA, Josef. *Právo konkordátní a konkordáty po světové válce*. Praha: vlastní náklad, 1934. s. 181

Vlastní text konkordátu se skládá ze 14 článků. Některé z nich se pak dále dělí ještě na odstavce. Text konkordátu je doplněn závěrečným protokolem, který tvoří jeho integrální součást a obsahuje detailnější úpravu některých článků.

Ustanovením článku 1 se Pruský stát zavazuje k poskytnutí zákonné ochrany svobodě vyznání a výkonu katolického náboženství. Jednalo o ustanovení ve smyslu článku 135 tehdejší říšské ústavy.⁸⁶

Článek 2 se týká řešení otázek souvisejících s organizací diecézí. V případě Pruska se jednalo o závažný problém, neboť výsledky 1. světové války se ho citelně dotkly v jeho státních hranicích. Tak se stalo, že některé diecéze cizích států zasahovaly na jeho území a naopak, některé pruské diecéze se částečně rozkládaly na území okolních států. Dle tohoto článku mělo dojít k velmi výrazným změnám v organizaci katolických diecézí v Prusku. Článek 2 přímo vyjmenovává změny jak v organizaci diecézí tak církevních provincií.

Článek 4 se zabývá dotacemi diecézí a některými jinými majetkovými právy katolické církve. Pruský stát se zde zavazoval, že v budoucnu budou dotace diecézí a diecézních institucí dosahovat ročně 2 800 000 říšských marek. Ohledně služebních bytů a diecézním účelům určených budov bylo dohodnuto, že měly být církvi ponechány. Vlastnická a dispoziční práva katolické církve mohla být na základě žádosti zapsána do pozemkové knihy.

Článek 5 prohlašuje, že vlastnická a jiná práva veřejnoprávních korporací, ústavů a nadací katolické církve mají být ochraňována podle ustanovení německé ústavy.

Články 6 až 10 se týkají obsazování některých církevních úřadů.

V článku 6 je upraven postup při jmenování nových arcibiskupů a biskupů. Je tu stanoveno, že po uprázdnění arcibiskupského nebo biskupského stolce mají příslušné metropolitní nebo katedrální kapituly společně s pruským episkopátem předat Svatému stolci listiny se jmény kanonicky vhodných kandidátů. Po zhodnocení těchto listin má Svatý stolec vybrat příslušné kapitule tři kandidáty, ze kterých ta svobodně a tajně zvolí kandidáta pro arcibiskupský nebo biskupský stolec. Kapitula se poté má ještě ujistit, zda nemá pruská vláda proti vybranému kandidátovi námítky politického charakteru. Kdyby tak kapitula neučinila, Svatý stolec by kandidáta nejmenoval.

---

⁸⁶ Článek 135 ústavy Německé říše z 11. srpna 1919 říká, že všichni obyvatelé Říše požívají plné svobody vyznání a svědomí. Nerušený výkon náboženství je zaručen ústavou a je pod státní ochranou.

Podobný postup je uveden v článku 7, zde se týká jmenování preláta pro prelaturu nullius ve Schneidemühlu a koadjutorů diecézních biskupů s právem nástupnictví. Svatý stolec se zde zavázal, že nebude nikoho z nich jmenovat bez předchozího zjištění stanoviska pruské vlády, zda nemá proti zamýšlenému kandidátovi také námitky politického charakteru.

Článek 8 stanoví, že dignity metropolitních a katedrálních kapitul má obsazovat Svatý stolec. V případě existence dvou dignit se má první (probošství) obsazovat na základě žádosti kapituly a druhé (děkanství) na základě žádosti diecézního biskupa. Při existenci pouze jedné dignity se tak má dít střídavě na základě žádostí kapituly a diecézního biskupa. Kanonikáty kapitul má obsazovat diecézní biskup střídavě jednou po slyšení a podruhé po souhlasu kapituly. Místa dómských vikářů má diecézní biskup obsazovat také po slyšení kapituly.

V článku 9 došlo k určitému ústupku ze strany katolické církve vůči Prusku, což bylo dáno zejména s ohledem na dotace diecézím a diecézním institucím. Je tu stanoveno, že duchovní, který má být ustanoven ordinářem některé arcidiecéze, diecéze nebo prelatury nullius, světícím biskupem, členem kapituly, dómským vikářem, členem některého diecézního úřadu, ředitelem nebo učitelem diecézního výchovného ústavu, bude jmenován pouze, když splňuje určité podmínky. Tyto podmínky jsou: **a)** německá říšská příslušnost, **b)** maturitní vysvědčení opravňující ke studiu na některé německé univerzitě a **c)** absolvování nejméně tříleté filosoficko–teologického studia na některé německé státní vysoké škole, nebo v určených biskupských seminářích, nebo některé papežské vysoké škole v Římě.

V případě dohody státu a katolické církve mohlo být od těchto podmínek odhlédnuto. Článek 10 stanoví, že diecézní biskupové (praelatus nullius) mají klást na duchovní, jimž má být trvale svěřen farní úřad požadavky stanovené v čl. 9 písm. a) až c) na ostatní duchovní jen požadavky pod písmeny a) a b). V případě trvalého svěřením farního úřadu má diecézní biskup (praelatus nullius) ihned státnímu úřadu oznámit informace o duchovním podle čl. 9.

Článek 12 říká, že pro vědeckou přípravu duchovních měly zůstat zachovány katolicko–teologické fakulty na univerzitách ve Vratislavi, Bonnu a Münsteru a na akademii v Braunsbergu. Dále také říká, že arcibiskup z Paderbornu a biskupové z Trevíru, Fuldy, Limburgu, Hildesheimu a Osnabrüku mohou mít ve svých diecézích seminář k vědecké přípravě duchovních. Vyučování v těchto seminářích však má odpovídat jak církevním předpisům tak i německému teologickému vysokoškolskému

vyučování. Jmenování diecézní biskupové mají povinnost oznámit pruskému ministerstvu vědy, umění a lidové osvěty statuty a učební plány semináře.

Článkem 13 se smluvní strany zavazovaly k přátelskému odstraňování případných v budoucnu vzniklých názorových rozdílů při výkladu ustanovení tohoto konkordátu.

Článek 14 stanoví, že smlouva, o jejímž německém a italském textu tu bylo dohodnuto, že mají mít stejnou sílu, měla být ratifikována a ratifikační listiny měly být v Berlíně co možná nejdříve vyměněny. Zároveň bylo dohodnuto, že smlouva měla vstoupit v platnost dnem jejich výměny.⁸⁷ Současně se vstupem této smlouvy v platnost měla pozbyt platnosti ustanovení zákonů a předpisů, která by s ní byla v rozporu.

3.3 Konkordát mezi Svatým stolcem a Svobodným státem Bádensko (12. října 1932)

3.3.1 Obecné pojednání

V 19. století platila pro území Bádenska nejprve cirkumskripční bula. Tato cirkumskripční bula byla vydána v roce 1821 pro hornorýnské provincie a území Bádenska tvořilo tehdy jejich součást. Poté byl v roce 1859 mezi Bádenskem a Svatým stolcem uzavřen konkordát.

Stejně jako v případě předchozích zmiňovaných německých států byla i představitelům Bádenska po 1. světové válce jasná potřeba nové úpravy vztahů mezi Svobodným státem Bádensko a katolickou církví. I když se v případě Bádenska jednalo podobně jako v případě Pruska o stát, v němž se většina obyvatelstva hlásila k protestantství, snažili se bádenští představitelé vyvíjet snahy, jež by vedly k uzavření dohody se Svatým stolcem o postavení katolické církve v Bádensku. Zejména bylo nutno vyřešit otázky související s organizací a dotacemi diecézí, církevním školstvím, jmenováním biskupů, církevním majetkem apod.

Svatý stolec vyšel těmto snahám vstříc a byla zahájena vyjednávání, jejichž výsledkem měla být společná dohoda. Za Svatý stolec se vyjednávání opět účastnil

---

⁸⁷ Takové ustanovení není pravidlem, ale výjimkou – smlouva má automaticky přednost před státní legislativou (obdobně je tomu i ohledně jejího postavení v systému kanonického práva).

mons. Eugenio Pacelli. Bádenská vláda byla při vyjednáváních zastoupena především svým ministerským předsedou dr. Josefem Schmittem.

I přes některé dílčí potíže, které doprovázely vyjednávací proces, byl nakonec společně vytvořen text budoucího konkordátu. Tento text byl podepsán dne 12. října 1932 v Hegne u Kostnice. Text konkordátu byl poté ještě schválen bádenským zemským sněmem, a to dne 9. prosince 1932. Konkordát byl ratifikován dne 11. března 1933 v Karlsruhe.

3.3.2 Rozbor nevýznamnějších článků konkordátu s Bádenskem z r. 1932

Konkordát začíná preambulí, ve které je vyjádřen úmysl Pia XI. a bádenského státního ministerstva přizpůsobit vztahy mezi katolickou církví a Bádenskem změněným poměrům prostřednictvím smlouvy, a tak je nově a trvale uspořádat.

Vlastní text konkordátu se skládá ze 13 článků. Některé z nich se pak dále dělí ještě na odstavce. Text konkordátu byl doplněn závěrečným (z 12. října 1932) a dodatkovým protokolem (ze 7. listopadu 1932), které tvoří jeho integrální součásti a obsahují detailnější úpravu některých jeho článků.

Článkem I se Bádensko zavazovalo poskytnout při aplikaci ústav Německé říše a Bádenska zákonnou ochranu svobodě vyznání a výkonu katolického náboženství.

Článek II řeší otázky ohledně organizace katolických diecézí a obsazování některých církevních úřadů. Je tu stanoveno, že rozhraničení a organizace freiburské arcidiecéze podle bul *Provida solersque* z 16. srpna 1821 a *Ad dominici gregis custodiam* z 11. dubna 1827 zůstávají nezměněny, pokud z dalších ustanovení konkordátu nevyplyne něco jiného. Arcibiskupskému stolci ve Freiburgu měl zůstat metropolitní charakter. I kapitula ve Freiburgu měla zůstat metropolitní kapitulou. Bylo tu konstatováno, že k hornorýnské církevní provincii patří freiburská arcidiecéze a diecéze rottenburská a mohučská.

Jsou tu řešeny i otázky související s obsazením metropolitní kapituly ve Freiburgu, propůjčováním dignit a obsazováním kanonikátů. Metropolitní kapitula ve Freiburgu se měla skládat z probošta, děkana a pěti sídelních kanovníků. Dignity měl propůjčovat Svatý stolec, a to střídavě na základě žádosti arcibiskupa odsouhlasené kapitulou a na základě žádosti kapituly odsouhlasené arcibiskupem. Obsazování kanonikátů a prebend se mělo dít svobodným jmenováním biskupem střídavě jednou po vyslechnutí kapituly a podruhé po jejím souhlasu.

Článek III upravuje postup při obsazování freiburgského arcibiskupského stolce. Po jeho uvolnění má metropolitní kapitula předat Svatému stolci listinu se jmény kanonicky vhodných kandidátů. Svatý stolec má po zvážení jmen kandidátů na této listině a na listinách ročně předkládaných arcibiskupem, vybrat kapitule tři kandidáty, ze kterých ta má ve svobodné a tajné volbě zvolit budoucího arcibiskupa. Bylo také dohodnuto, že mezi těmito kandidáty musí být alespoň jeden příslušník freiburské arcidiecéze.

Před ustanovením vybraného kandidáta do úřadu arcibiskupa si měl Svatý stolec potvrdit u bádenské vlády, že nemá proti kandidátovi všeobecně politické námítky. Určitou zajímavostí a v té době i novinkou bylo zdůraznění, že tyto námítky mají být všeobecně politické nikoli jen stranicko politické.

Článek IV se týká možnosti freiburgského arcibiskupa volně zřizovat a přeměňovat církevní úřady. Ovšem jeho volnost je limitována ustanovením které říká, že si tato jeho činnost nemá vyžádat nové náklady ze státních prostředků. Arcibiskup je podle znění toho článku také oprávněn samostatně uspořádat majetkové záležitosti katolické církve v Bádensku, stejně tak jejich korporací, ústavů a nadací prostřednictvím stanov a podle pravidel obsažených v těchto stanovách je také spravovat. Tento článek obsahuje i právo katolické církve vybírat v Bádensku církevní daně. Mohla tak činit v rámci pravidel obsažených v ústavě Německé říše, ústavě Bádenska a zemských právních normách.

Článek V obsahuje ustanovení o tom, že vlastnická a jiná majetková práva katolické církve, stejně tak jejich veřejnoprávních korporací, ústavů a nadací, řádů a řeholních kongregací, které směly být založeny a práva veřejnoprávních obchodních společností nebo právnických osob soukromého práva, která měla nebo mohla získat podle pravidel platných pro všechny občany, budou zajištěna podle pravidel ústavy Německé říše.

Také je tu stanoveno, že církevní vlastnická a dispoziční práva mohou být na základě žádosti zajištěna vnesením do pozemkové knihy.

Čl. VI se týká dotací. Dotace arcibiskupskému stolci měly být zaručeny v tehdejší výši. Dotace pro kapitulu, prebendy, náklady na jejich budovy, příspěvek na úhradu nákladů arcibiskupské kanceláře stejně tak jako na správu církevního majetku a dohled nad ním na měly celkem činit 356 000 říšských marek. Tímto ustanovením neměl být zároveň dotčen nárok katolické církve na věčné dotace. Při vyměřování

roční částky mělo být vycházeno ze stavu nákladů Bádenska na srovnatelné osobní a věcné účely.

Katolická církev učinila i v případě tohoto konkordátu článkem VII Bádensku určité ústupky s ohledem na dohodnuté dotace freiburské arcidiecéze. Bylo dohodnuto, že za ordináře freiburské arcidiecéze, světícího biskupa, probošta, děkana, člena kapituly, nositele řádné profesury, prebendy nebo ředitele či učitele arcibiskupského kněžského semináře a teologického konviktu bude dosazena jen ta osoba, která: **a)** má německou státní příslušnost, **b)** vlastní maturitní vysvědčení opravňující ke studiu na některé německé univerzitě, **c)** absolvovala nejméně tříleté filosoficko-teologické studium na některé německé státní nebo církevní vysoké škole nebo na některé papežské vysoké škole v Římě.

Článek VII dále stanoví, že prostřednictvím dohody mezi církví a státem by mohlo být od požadavků uvedených pod písmeny a), b) a c) odhlédnuto, zvláště pak by mohlo být uznáno studium uvedené pod písmenem c) na některé z německy hovořících vysokých škol.

Bylo také dohodnuto, že před budoucím ustanovením některého z vyjmenovaných duchovních podá neprodleně příslušný církevní úřad s ohledem na předchozí ustanovení státnímu úřadu údaje týkající se tohoto duchovního. Tím se ovšem nezakládalo právo státu na protest proti dosazení zmiňovaného duchovního.

Článkem VIII byla freiburskému arcibiskupovi založena povinnost klást na duchovní, jimž má být trvale svěřen farní úřad požadavky stanovené v článku VII pod písmeny a) až c). Na ostatní duchovní mohl klást jen požadavky pod písmeny a) a b). Dále mu také byla uložena povinnost neprodleně předat informace státnímu úřadu o duchovním, kterému měl být trvale svěřen farní úřad s ohledem na podmínky stanovené v článku VII.

Článek IX stanovil, že pro vědecké vzdělávání duchovních měla zůstat zachována katolicko-teologická fakulta univerzity Freiburg. Studijní řád na této fakultě měl odpovídat církevním předpisům a potřebám duchovní správy. Tento studijní řád měl být stanoven po dohodě s arcibiskupem. Freiburgský arcibiskup byl podle ustanovení článku IX oprávněn za účelem výuky kandidátů kněžských úřadů vydržovat konvikty a kněžský seminář.

Článek X upravuje otázky týkající se výuky na katolicko-teologické fakultě ve Freiburgu. Je tu stanoveno, že ještě předtím než bude někdo povolán, nebo přijat k výkonu učitelského úřadu na této fakultě, musí být vyslechnut arcibiskup, v případě

uprázdnění arcibiskupského stolce to měl být arcibiskupský správce, zda nemá důvod podat námitky proti výuce, chování, nebo učitelské způsobilosti navrženého kandidáta. V případě vznesení takové námitky, nemělo být přijetí nebo ustanovení tohoto kandidáta uskutečněno.

Dále tu bylo dohodnuto, že v případě, že arcibiskup, nebo arcibiskupský správce podají námitky proti výuce, chování, nebo učitelské způsobilosti některého učitele katolicko-teologické fakulty, má se bavorská vláda pro potřeby výuky po dohodě s arcibiskupem postarat o přiměřenou náhradu. V článku XI se smluvní strany dohodly, že výuka katolického náboženství na bádenských školách bude považována za řádný předmět dle ustanovení čl. 149 německé ústavy⁸⁸. Výuce náboženství měly být uděleny zásady (osnovy) za souhlasu katolické církve.

Článkem XII se smluvní strany zavazovaly k přátelskému odstraňování případných v budoucnu vzniklých názorových rozdílů při výkladu ustanovení tohoto konkordátu.

Článek XII stanovil, že konkordát, jehož německý a italský text má stejnou sílu, měl být ratifikován a ratifikační listiny měly být co možná nejdříve vyměněny. Zároveň bylo dohodnuto, že konkordát vstoupí v platnost dnem jejich výměny. Současně se vstupem tohoto konkordátu v platnost měla pozbýt platnosti ustanovení zákonů a předpisů, která by s jeho články byla v rozporu.

3.4 Konkordát mezi Svatým stolicem a Německou říší (20. července 1933)

3.4.1 Obecné pojednání

V roce 1919 byla přijata Ústava Německé říše, ve které byla obsažena částečná odluka církve od státu, ale také záruky vyučování náboženství na školách, majetkových práv církve apod.

Dne 30. ledna 1933 byl jmenován Adolf Hitler německým kancléřem. Po počátečních problémech spojených s převzetím moci v Německu se Hitler brzy snažil najít způsob, jak okázale vstoupit na mezinárodní scénu. Z tohoto důvodu se již krátce po uchopení moci nacisty objevil dne 10. dubna 1933 vicekancléř Franz von Papen u

---

⁸⁸ Čl. 149 ústavy Německé říše z 11. srpna 1919 říkal, že výuka náboženství je řádným školním předmětem s výjimkou škol se svobodou vyznání.

kardinála státního sekretáře s nabídkou uzavřít konkordát. Nutno dodat, že takovou nabídku se Svatému stolci nepodařilo získat od žádné výmarské vlády.⁸⁹ To byl také jeden z důvodů, proč tuto nabídku přijal.

Za Svatý stolec se jednání opět účastnil státní sekretář mons. Eugenio Pacelli, Německo zastupoval vicekancléř von Papan. Jednání proběhla poměrně dost rychle, neboť konkordát byl podepsán již 20. července 1933 ve Státě Vatikánského Města a 10. září došlo k jeho ratifikaci. Nacionálně socialistický režim věděl, jak jej propagandisticky využít.⁹⁰

Hitler jej použil nejen jako prostředek k posílení mezinárodního kreditu, ale také k zajištění podpory katolických voličů a ve snaze o vyvrácení podezření z nepřátelství k církvím. Svatý stolec byl veden zejména snahou o ochranu katolické církve v Německu a také jednotlivých zemských konkordátů. Konkordát s Německou říší byl totiž určitým doplněním předchozích konkordátů s Bavorskem, Pruskem a Bádenskem, což vyplývá zejména z jeho preambule a čl. 2, jak o tom, bude pojednáno dále.

3.4.2 Rozbor nejvýznamnějších článků konkordátu s Německou říší z r. 1933

Konkordát začíná preambulí, ve které je vyjádřen úmysl Pia XI. a německého říšského prezidenta upevnit a podporovat přátelské vztahy mezi Svatým stolcem a Německou říší a také trvale upravit vztahy mezi katolickou církví a státem pro celé území Německé říše způsobem, který by byl uspokojivý pro obě strany. Je zde vyjádřeno rozhodnutí uzavřít dohodu, která měla doplnit konkordáty uzavřené s jednotlivými německými zeměmi a zajistit i v ostatních zemích jednotný postup v předmětných otázkách.

Vlastní text konkordátu se skládá ze 34 článků. Některé z nich se pak dále dělí ještě na odstavce. Text konkordátu byl doplněn závěrečným protokolem (z 20. července 1933), který tvoří jeho integrální součást a obsahuje detailnější úpravu některých jeho článků.

Článek 1 obsahuje prohlášení Německé říše o tom, že zaručuje katolickému náboženství svobodu vyznání a veřejného výkonu. Dále také to, že Německá říše uznává právo katolické církve samostatně uspořádat a spravovat své záležitosti a v

---

⁸⁹ ADRIÁNYI, Gabriel.[et. al.] *Handbuch der Kirchengeschichte. Band VII, Die Weltkirche im 20. Jahrhundert*. Freiburg: Herder, 1979. s. 63

⁹⁰ LENZENWEGER, Josef. STOCKMEIER Peter, AMON Karl, ZINNHOBLE, Rudolf (hrsg.) *Geschichte der katholischen Kirche: ein Grundkurs*. Graz: Styria, 1986. s. 431

rámci své kompetence vydávat pro své členy závazné zákony a nařízení, ovšem to vše pouze v rámci zákonů platných pro všechny, čímž byly myšleny zákony vydané buď na celoněmecké úrovni, nebo zákony vydané jednotlivými německými zemskými státy.

Článek 2 se stejně jako část preambule týká vztahu konkordátu s Německou říší s konkordáty uzavřenými s Bavorskem (1924), Pruskem (1929) a Bádenskem (1932). Podle článku 2 říšského konkordátu měly zmiňované konkordáty zůstat v platnosti. Totéž se týkalo i práv a svobod v nich přiznaných katolické církvi. Jelikož s Württemberskem, Saskem, Hesenskem a ostatními německými zeměmi nebyly uzavřeny žádné konkordáty,⁹¹ bylo v konkordátu s Německou říší pamatováno i na ně. Bylo tu dohodnuto, že pro ně mají ve své úplnosti platit ustanovení konkordátu s Německou říší. Tato ustanovení měla platit i pro konkordáty s Bavorskem, Pruskem a Bádenskem, pokud v nich některé záležitosti upravované konkordátem s Německou říší nebyly obsaženy vůbec,⁹² nebo pokud doplňovaly jejich úpravu.

Jako velice důležitá se jevila poslední věta článku 2, která obsahovala dohodu o tom, že v budoucnu mají být zemské konkordáty uzavírány jen se souhlasem říšské vlády.

Článek 3 se týká vzájemného diplomatického zastoupení. Bylo dohodnuto, že v zájmu dobrých vztahů má jako doposud sídlit apoštolský nuncius v hlavním městě Německé říše a vyslanec Německé říše u Svatého stolce. Tímto článkem bylo de facto dohodnuto zrušení apoštolské nunciatury v Mnichově.⁹³

Článkem 4 se Německá říše zavazovala k tomu, že Svatý stolec bude v Německu požívat plné svobody při styku a korespondenci s biskupy, duchovenstvem a ostatními příslušníky katolické církve. Totéž mělo platit i pro biskupy a jiné diecézní úřady v jejich styku s věřícími.

Články 5 až 9 se týkají některých otázek souvisejících se vztahem duchovních ke státu nebo veřejným úřadům.

Článkem 5 měla být duchovním při výkonu duchovní činnosti zajištěna stejná ochrana jako státním úředníkům.

---

⁹¹ BIHLMAYER, Karl. *Kirchengeschichte, Dritter Teil: Die Neuzeit und die neueste Zeit*. 17. Auflage. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1961. s. 502

⁹² Jednalo se např. o otázky související s přísahou biskupů, duchovní správou v armádě, postavením národnostních menšin apod.

⁹³ V roce 1582 došlo v Kolíně nad Rýnem k založení apoštolské nunciatury pro oblasti severního Německa. V roce 1785 byla v Mnichově založena apoštolská nunciatura pro jižní Německo. Článkem 3 Říšského konkordátu z roku 1933, tak bylo dohodnut konec existence praxe dvou nunciatur pro jeden národ, která trvala téměř 150 let.

Článkem 6 bylo ustanoveno osvobození duchovních a řeholníků od povinnosti přejímat veřejné úřady a také těch povinností, které by nebyly slučitelné s duchovním nebo řeholním stavem podle ustanovení kanonického práva. Jsou tu vyjmenovány profese, kterých se to mělo týkat nejvíce. Mezi ně patřila povolání soudce, porotce, člena daňového výboru nebo finančního soudu.

Článek 8 do jisté míry zrovnoprávňoval příjmy duchovních s platy říšských a státních úředníků v tom smyslu, že příjmy duchovních měly být osvobozeny od nuceného výkonu rozhodnutí podobně jako platy říšských a státních úředníků.

Článkem 9 došlo ze strany Německé říše k závazku, že německé soudy ani jiné úřady nebudou žádat po duchovních informace o skutečnostech, které jim byly svěřeny při výkonu duchovní správy a spadají, proto do jejich povinné mlčenlivosti.

V článku 11 jsou řešeny otázky související s organizací a rozhraničením diecézí katolické církve v Německu. Bylo určeno, že jak organizace tak rozhraničení diecézí zůstanou nezměněny.⁹⁴ Bylo však dohodnuto že, v případě budoucí potřeby zřízení nové diecéze, církevní provincie či jiné změny v rozhraničení diecézí v rámci hranic některé německé země, mají být tyto změny vyhrazeny dohodě s příslušnou zemskou vládou. Změny v organizaci nebo rozhraničení diecézí, které by přesahovaly hranice některé německé země, měly do budoucna vyžadovat dohodu s říšskou vládou. Totéž mělo platit obdobně i v případě založení nových či změny stávajících církevních provincií, pokud by se to týkalo více německých zemí. Tato ustanovení se však neměla týkat přeložení hranic, které by bylo provedeno v zájmu místní duchovní správy.

Také bylo v článku 11 dohodnuto, že bude-li v budoucnu potřeba nového územního uspořádání v rámci Německé říše, spojí se říšská vláda se Svatým stolcem za účelem nového uspořádání organizace a rozhraničení diecézí.

Článek 12 obsahuje určité doplnění k článku 11, protože stanovuje, že bez ohledu na jeho ustanovení mohou být svobodně zřizovány a měněny církevní úřady, za podmínky, že by k tomu nebyly požadovány příspěvky ze státních prostředků.

---

⁹⁴ V době uzavření Říšského konkordátu v roce 1933 bylo v Německu 6 církevních provincií: bamberská (arcidiecéze: Bamberg, diecéze: Eichstätt, Speyer, Würzburg) mnichovsko-frysinská (arcidiecéze: Mnichov-Freising, diecéze: Augsburg, Pasov, Řezno) freiburgská (arcidiecéze: Freiburg, diecéze: Rottenburg, Mohuč), kolínská (arcidiecéze: Kolín, diecéze: Münster, Trevír, Limburg, Osnabrück, Cáchy), paderbornská (arcidiecéze: Paderborn, diecéze: Hildesheim, Fulda), vratislavská (arcidiecéze: Vratislav, diecéze: Berlín, Varmije), přímo Svatému stolci byla podřízena míšeňská diecéze se sídlem v Budišíně.

Článek 13 řeší právní postavení některých orgánů katolické církve v Německu. Smluvní strany se dohodly, že katolickým církevním obcím, farním spolkům, diecézním spolkům, biskupským stolcům, diecézím a kapitulám, řádům a řeholním společnostem, ústavům, nadacím a majetkovým sdružením katolické církve ve správě církevních orgánů zůstane, případně tyto orgány mohou získat právní subjektivitu pro státní obor podle obecných právních předpisů. Měly zůstat veřejnoprávními korporacemi, pokud jimi byly doposud. Ostatním mohla být přiznána stejná práva podle obecně platných zákonů.

Rozsáhlý článek 14 upravuje obsazování některých církevních úřadů. Katolické církvi bylo přiznáno právo svobodně obsazovat všechny církevní úřady a benefícia bez součinnosti státních orgánů s výjimkami uvedenými v zemských konkordátech s Bavorskem, Pruskem a Bádenskem.

Dále tu je stanoveno, že při jmenování biskupů v diecézích Rottenburg, Mohuč a Míšeň se mají užít platná pravidla pro metropolitní sídlo Freiburg. Totéž mělo platit pro diecéze Rottenburg a Mohuč, pokud šlo o obsazování kanonikátů a úpravu patronátního práva.

Smluvní strany se také shodly na tom, že katoličtí duchovní, kteří by v Německu měli zastávat církevní úřad nebo vykonávat duchovní správu či učitelskou činnost, musejí: **a)** být německými státními příslušníky, **b)** mít maturitní zkoušku opravňující ke studiu na některé německé vyšší škole, **c)** být absolventy alespoň tříletého filosoficko-teologického studia na některé německé státní vysoké škole, německém akademickém církevním ústavu nebo na některé papežské vysoké škole v Římě.

Dále také bylo dohodnuto, že Svatý stolec bude vydávat jmenovací buly pro arcibiskupy, biskupy, koadjutora cum iure successionis nebo územního preláta teprve poté, co bude jméno kandidáta oznámeno říšskému místodržiteli v příslušné zemi a zjištěno, že proti zamýšlenému kandidátovi neexistují námitky obecně politického rázu.

Článek 15 se týká postavení řádů a řeholních kongregací v Německu. Z ustanovení tohoto článku pro ně vyplývala značná svoboda ohledně jejich zakládání, sídla, počtu, činnosti v duchovní správě, výuce, péči o nemocné, v řízení svých záležitostí a správě svého majetku. Bylo dohodnuto, že při těchto činnostech nemají podléhat ze strany státu žádnému zvláštnímu omezení.

Další ustanovení tohoto článku se týká představených řádů a řeholních kongregací. Bylo tu dohodnuto, že ti z nich, kteří mají své sídlo uvnitř Německé říše, mají být také německými státními občany. To se však nemělo týkat těch představených, jejichž sídlo leželo mimo území Německé říše, ti mohli být i jiné než německé státní příslušnosti. Bylo tu výslovně dohodnuto, že mají právo vizitovat své domy ležící v Německu. Svatý stolec se zde také zavázal, že bude vyvíjet snahu o to, aby pro řeholní domy uvnitř Německé říše byla provinční organizace zřízena tak, aby podřízenost německých řeholních domů zahraničním provinčním představeným pokud možno odpadla.

Také se obě strany dohodly na možných výjimkách, které mohly být připuštěny po dorozumění s říšskou vládou. Stranám bylo totiž známo, že ne ve všech případech bude možno dohodnuté zásady aplikovat.

Článek 16 zavazuje biskupy. Je tu řečeno, ještě předtím než se ujmou vedení své diecéze, složí do rukou říšského místodržitele v příslušné zemi, popř. do rukou říšského prezidenta přísahu věrnosti v následující podobě: *„Vor Gott und auf die heiligen Evangelien schwöre und verspreche ich, so wie es einem Bischof geziemt, dem Deutschen Reich und dem Lande... Treue. Ich schwöre und verspreche, die verfassungsmäßig gebildete Regierung zu achten und von meinem Klerus achten zu lassen. In der pflichtmäßigen Sorge um das Wohl und das Interesse des deutschen Staatswesens werde ich in Ausübung des mir übertragenen geistlichen Amtes jeden Schaden zu verhüten trachten, der es bedrohen könnte.“* (Před Bohem a na svatá evangelia přísahám a slibuji, jak se na biskupa sluší, věrnost Německé říši a...zemi. Přísahám a slibuji, že budu respektovat vládu vytvořenou v souladu s ústavou a že ji nechám respektovat i svým duchovenstvem. V povinné péči o dobro a zájmy německé státnosti se při výkonu mně svěřeného duchovního úřadu budu střežit každé újmy, která by mohla hrozit.)

Články 17 a 18 se týkají především vlastnických a jiných majetkových práv a také financování katolické církve v Německu. Je tu stanoveno, že vlastnická a jiná majetková práva veřejnoprávních korporací, ústavů, nadací a spolků katolické církve mají být poskytována podle obecně platných státních zákonů

V článku 18 bylo dohodnuto, že pokud by měly být ze strany Německé říše zrušeny státní příspěvky katolické církvi, spočívající na zákoně, smlouvě nebo zvláštních právních titulech, mělo tak být učiněno až po dohodě se Svatým stolcem.

Poměrně značná část konkordátu je věnována otázkám souvisejícím se školstvím. Článkem 19 se Německá říše zavazovala k zachování katolických teologických fakult na státních univerzitách.

Článek 20 stanoví, že pokud by to nebylo v rozporu s jinými dohodami, má katolická církev právo zřizovat pro výchovu duchovenstva filosofická a teologická učiliště, jež by byla závislá výlučně na církevní autoritě. To ovšem bylo podmíněno tím, že by k tomu nebyl požadován žádný státní příspěvek.

Článek 21 stanoví, že výuka katolického náboženství na národních školách, odborných školách, středních a vyšších školách je řádným vyučovacím předmětem a má se konat v souladu se zásadami katolické církve, což bylo opět promítnutím zásad článku 149 odst. 1 ústavy Německé říše.

Články 22 a 24 se týkají ustanovování a předpokladů učitelů katolického náboženství. Dle článku 22 se jejich ustanovování má dít po dohodě mezi biskupem a zemskou vládou. Je tu stanoveno, že příslušný biskup by také mohl učitele prohlásit za nezpůsobilé k výuce náboženství kvůli jejich výuce nebo mravům. Tito učitelé by pak nesměli vyučovat náboženství, dokud by tato překážka trvala.

Článek 25 poskytuje řádům a řeholním kongregacím možnost v rámci obecně platných zákonných podmínek zakládat a vést soukromé školy. Tyto školy mají poskytovat stejné vzdělání jako státní školy.

Článek 27 se týká problematiky duchovní správy v německých ozbrojených složkách. Bylo dohodnuto, že vedení vojenské duchovní správy má podléhat armádnímu biskupovi. Jmenovat armádního biskupa měl Svatý stolec, poté co se spojil s říšskou vládou, aby v dorozumění s ní vybral vhodnou osobu. Jmenování nižších duchovních, jako např. vojenských farářů, měl provádět po předchozím projednání s příslušnými říšskými úřady armádní biskup.

Článkem 28 se Německá říše zaručuje, že v nemocnicích, věznicích a ostatních veřejných zařízeních bude církev připuštěna k pastoračním návštěvám a bohoslužebným úkonům v rámci domovního řádu.

Článek 29 se týká katolických křesťanů neněmeckých národnostních menšin na území Německé říše. Dle tohoto článku se s nimi má jednat přinejmenším stejně jako s příslušníky německé národnosti na území příslušných cizích států s ohledem na jejich mateřskou řeč v bohoslužbě, výuce náboženství a spolčovacím právu.

Článek 33 obsahuje určité doplnění k předchozím článkům, když říká, že záležitosti církevních osob, které nebyly v ustanoveních konkordátu, se mají pro

církevní obor řídit platným kanonickým právem. Dále smluvní strany také dohodly, že pokud by v budoucnu vyvstaly nějaké názorové rozdíly ve věci výkladu nebo aplikace tohoto konkordátu mají Svatý stolec a Německá říše usilovat o společné dorozumění a přátelské řešení.

Článek 34 prohlašuje, že konkordát, jehož německý i italský text mají stejnou sílu, má být ratifikován a ratifikační listiny vyměněny co nejdříve. Dnem jejich výměny má konkordát vstoupit v platnost.

3.5 Konkordát mezi Svatým stolcem a Republikou Rakousko (5. června 1933)

3.5.1 Obecné pojednání

Rakousko bylo po skončení 1. světové války jedním z nástupnických států Rakousko-Uherska. I přestože byla většina obyvatel Rakouska římskokatolického vyznání, byly první roky trvání nově vzniklé republiky poznamenány silnými protikatolickými proudy, jak ze strany obyvatelstva, tak politiků.

Tato situace se poněkud uklidnila až s nástupem vlád vedených křesťansko-sociální stranou, v jejímž stál jako předseda prelát Ignác Seipel. V roce 1930 jej vystřídal v čele strany Engelbert Dollfuß.

Engelbert Dollfuß, který zastával funkci rakouského kancléře v letech 1932–1934, usiloval o podepsání konkordátu se Svatým stolcem. Zejména z iniciativy křesťansko-sociální strany i jeho samého byla navázána jednání se Svatým stolcem ohledně přijetí společné dohody, která by řešila postavení katolické církve v Rakousku. Mezi nejnaléhavější otázky patřily oblasti související např. se jmenováním biskupů, církevním majetku, postavením řádů a řeholních kongregací, výukou náboženství apod. Svatý stolec těmto snahám vyšel vstříc, a tak byla zahájena jednání, která vyústila v přijetí konkordátu. Text konkordátu byl podepsán dne 5. června 1933 ve Státě Vatikánského Města. Za Svatý stolec jej podepsal státní sekretář mons. Eugenio Pacelli a za Republiku Rakousko její spolkový kancléř Engelbert Dollfuß a spolkový ministr spravedlnosti Kurt Schuschnigg.

3.5.2 Rozbor nejvýznamnějších článků konkordátu s Rakouskem z r. 1933

Konkordát začínal preambulí, ve které byl vyjádřen úmysl Pia XI. a Republiky Rakousko nově a trvale uspořádat právní postavení katolické církve v Rakousku.

Vlastní text konkordátu se skládal ze 23 článků. Některé z nich se pak dále dělily ještě na odstavce. Text konkordátu byl doplněn závěrečným protokolem (z 5. června 1933), který tvořil jeho integrální součást a obsahoval detailnější úpravu některých jeho článků.

V článek I obsahoval různé záruky ze strany Rakouska vůči katolické církvi. Mimo jiné jí tu Rakousko zaručovalo svobodný výkon její duchovní moci, svobodný a veřejný výkon kultu. Rakousko tu také uznávalo právo katolické církve v rámci její příslušnosti vydávat zákony, dekrety a nařízení. Při plnění duchovních povinností měla do budoucna náležet duchovním ochrana státu.

Svatý stolec získal též záruku plné svobody při styku a korespondenci s biskupy, duchovními a ostatními příslušníky katolické církve v Rakousku. Totéž mělo platit i pro styk a korespondenci biskupů a diecézních úřadů s duchovenstvem a věřícími.

Článek II se zabýval právním postavením katolické církve a jejích zařízení v Rakousku. Katolická církev měla mít veřejnoprávní postavení. O jejich jednotlivých zařízeních bylo dohodnuto, že ta která byla podle kanonického práva právníckými osobami, měla práva právníckých osob požívat také pro státní oblast.

Článek III řešil změny v organizaci rakouských katolických provincií a diecézí. Bylo dohodnuto, že tehdejší stav církevních provincií a diecézí měl být až na několik výjimek zachován. Také se strany shodly na tom, že kdyby v budoucnu bylo třeba provést změny v organizaci provincií nebo diecézí, měly tyto změny podléhat dohodě mezi Svatým stolcem a Republikou Rakousko. Výjimku z tohoto ujednání mohly tvořit pouze malé změny v zájmu duchovní správy a při změně hranic farností. O tehdejší apoštolské administraturě Innsbruck-Feldkirch tu bylo prohlášeno, se má v budoucnu stát diecézí se sídlem v Innsbrucku. Tato nově zřízená diecéze měla dostat i vlastní generální vikariát pro vorarlberskou část se sídlem ve Feldkirchu. Strany se dohodly i na povýšení tehdejší apoštolské administratury v Burgenlandu na prelaturu nullius, která měla mít sídlo v Eisenstadtu.⁹⁵ Provedení této dohody mělo následovat

---

⁹⁵ Ke přeměně apoštolské administratury v Burgenlandu na prelaturu nullius nakonec nedošlo, místo toho byla v roce 1960 zřízena diecéze se sídlem v Eisenstadtu.

prostřednictvím zvláštní dohody mezi Svatým stolcem a spolkovou vládou, po učinění potřebných opatření k zamýšlenému zřízení diecéze Innsbruck-Feldkirch.⁹⁶

Článek IV se týkal postupu při obsazování arcibiskupských a biskupských stolců v Rakousku. Bylo dohodnuto, že volba arcibiskupů a biskupů i preláta pro prelaturu nullius měla náležet Svatému stolci. Strany se dohodly na postupu, podle kterého měli jednotliví rakouští sídelní biskupové při uprázdnění arcibiskupského nebo biskupského stolce (případ. prelatury nullius) předkládat Svatému stolci listiny se jmény vhodných kandidátů. Jediná výjimka z tohoto postupu byla stanovena pro arcidiecézi se sídlem v Salzburgu. Zde měl při uvolnění arcibiskupského stolce vybrat Svatý stolec metropolitní kapitule tři kandidáty. Z těchto navržených kandidátů pak měla kapitula ve svobodné a tajné volbě vybrat nového arcibiskupa.

V dalších ustanoveních článku IV byla upravena vzájemná součinnost Svatého stolce a rakouské spolkové vlády před jmenováním kandidátů do vysokých církevních úřadů. Bylo dohodnuto, že ještě předtím než by Svatý stolec přikročil ke jmenování sídelního arcibiskupa, sídelního biskupa, nebo koadjutora s právem nástupnictví, stejně tak i preláta prelatury nullius, musí sdělit jméno v úvahu přicházejícího nebo zvoleného kandidáta rakouské spolkové vládě. Měl tak učinit za účelem zjištění, zda rakouská spolková vláda nemá proti platnému jmenování kandidáta do církevního úřadu námitky všeobecně politického charakteru.

Strany se v článku IV dohodly i na detailnějších podrobnostech dalšího postupu. Celé jednání mělo být přísně důvěrné. To mělo spočívat zejména v tom, že až do případného jmenování mělo být jméno zamýšleného kandidáta drženo v tajnosti. Také tu byla obsažena presumpce souhlasu rakouské vlády se jmenováním navrženého kandidáta. Tato presumpce se měla uplatnit za situace, kdy by od okamžiku oznámení jména kandidáta rakouské vládě uplynulo 15 dní bez sdělení odpovědi. Toto tiché mlčení mělo být vykládáno v tom smyslu, že vláda nechce vůči kandidátovi vyslovit žádné pochybnosti a Svatý stolec může bez dalšího uveřejnit jeho jmenování. O obsazování dignit a kanonikátů bylo stanoveno, že má probíhat podle obecného kanonického práva.⁹⁷

Články V a VI se věnovaly otázkám souvisejícím se školstvím a vzděláváním.

---

⁹⁶ Ke zřízení diecéze Innsbruck-Feldkirch došlo až v roce 1964. Tato diecéze byla následně v roce 1968 rozdělena na dvě diecéze se sídly v Innsbrucku a Feldkirchu.

⁹⁷ Obsazování dignit a kanonikátů bylo tehdy v Kodexu kanonického práva z roku 1917 upraveno v kánonech 391-422 pod souhrnným názvem kapituly kanovníků.

Článek V se věnoval vědeckému vzdělávání duchovních. Podle jeho ustanovení se toto vzdělávání mělo uskutečňovat na státem udržovaných katolicko-teologických fakultách. Popřípadě se tak mohlo ještě dít na teologických ústavech zřízených příslušnými církevními úřady.

Článek VI stanovoval, že katolické církvi náleží právo na zavedení výuky náboženství a vykonávání náboženských cvičení pro katolické žáky na všech základních a středních školách. Stejně tak jí měl náležet dozor a vedení této výuky. Rakousko tu také poskytlo záruku, že bude zaručena závaznost výuky náboženství i náboženských cvičení v dosavadním rozsahu.

V článku VII byla obsažena dohoda, která zrovnoprávňovala katolický církevní sňatek s civilním, tím že přiznávala manželství uzavřenému podle kanonického práva občanskoprávní účinky.

Článkem VIII bylo dohodnuto, že jmenování vojenského vikáře bude probíhat prostřednictvím Svatého stolce. Postup měl být podobný jako při jmenování arcibiskupů a biskupů. Svatý stolec měl důvěrně podat zprávu spolkové vládě a zjistit tak, zda ta nemá proti úmyslu jmenovat vybraného kandidáta všeobecně politické námitky. Následné církevní jmenování vojenských kaplanů se mělo dít prostřednictvím vojenského vikáře po předchozí dohodě se spolkovým ministrem obrany.

Článek X se týkal postavení řádů a řeholních kongregací v Rakouské republice. Ohledně jejich zakládání, počtu, řádových domů jim byla ze strany Rakouska zaručena značná svoboda. Zakládány mohly být svobodně podle kanonického práva. Rakousko se také zaručilo k tomu, že řády a řeholní kongregace zřízené v budoucnu měly nabývat pro státní obor právní subjektivitu. Mělo se tak dít tím způsobem, že diecézní biskup (*praelatus nullius*) vloží u příslušného státního úřadu údaje o nově zřizovaném řádovém domě.

Také se v článku X smluvní strany shodly na tom, že nadřízenými řádových provincií, jejichž právní sídlo leží v Rakousku, budou jmenovány jen ty osoby, které mají rakouské občanství. Toto ustanovení se však nemělo vztahovat na právo řádových představených, jejichž sídlo leželo v zahraničí, vizitovat své podřízené řádové domy ležící v Rakousku

Podle článku XI mělo obsazování církevních beneficií náležet církevním autoritám při zachování zvláštních patronátních a prezenčních práv, která spočívala na zvláštních kanonických titulech.

Byl tu také obsažen určitý ústupek ze strany Svatého stolce vůči Rakousku ohledně dosazování duchovních do některých církevních úřadů. Jednalo o duchovní, kteří měli být povoláni k vedení a správě diecézí, farních úřadů, k zadávání výuky náboženství na veřejných školách. Zjednodušeně řečeno se mělo jednat o všechny posty, pro které bylo plánováno financování ze státních prostředků. Na tato místa měli být dosazováni jen ti kandidáti, kteří: **a)** měli rakouské občanství, **b)** úspěšně absolvovali předepsaná teologická studia na některém církevně teologickém ústavu Rakouska, nebo některé německy hovořící katolicko-teologické fakultě případně papežské vysoké škole v Římě. Od těchto požadavků mohlo být dohodou státu a církve odhlédnuto v případě pomocného kněze, nebo dočasného učitele náboženství.

Dle článku XII mělo být obsazení církevního úřadu účinné dnem jeho předání, což také mělo být ze strany příslušného církevního úřadu oznámeno orgánu státní správy.

Článek XIII zaručoval církevním právním subjektům ochranu jejím statkům v rámci zákonů platících pro všechny. V těchto mezích tak katolická církev měla právo získávat a vlastnit nové statky. Církevní právní subjekty získaly také záruku, že nebudou podřízeny žádným zvláštním daním ani odvodům, které by neplatily také pro jiné právní subjekty.

Článek XV se týkal finančního zajištění katolické církve v Rakousku. Republika Rakousko se zde zajistila, že bude plnit katolické církvi své finanční povinnosti, které spočívají na zákoně, smlouvě nebo zvláštním právním titulu. Až do nové dohody se Svatým stolcem mělo být dotování aktivních a penzionovaných duchovních prováděno podle tehdejšího kongruového zákonodárství. Arcibiskupům, diecézním biskupům (*praelatus nullius*), jejich koadjutorům, světícím biskupům a generálním vikářům, kterým by plynuly nedostatečné důchody, mohly být po příslušné dohodě se Svatým stolcem vyplaceny přiměřené přídavky ze státních prostředků, pokud by to ovšem dovolily finanční poměry státu. Stát se také zavazoval k přiměřeným příspěvkům kněžským seminářům zřízeným podle církevního zákonodárství, což mělo být v budoucnu po dohodě se Svatým stolcem nově upraveno. Náboženským fondům měl náležet církevní charakter a zároveň měly být právníckými osobami. S určitými výjimkami měly být jménem katolické církve spravovány státem.

Článkem XVI byla zajištěna duchovní péče pro veřejné nemocnice, zdravotní a podobné ústavy stejně tak pro věznice a jim podřízené osoby.

Rakousko vyšlo katolické církvi v článku XXII vstříc v tom smyslu, že zde bylo dohodnuto, že všechny záležitosti týkající se církevních osob nebo věcí, které nebyly ošetřeny předchozími články, se měly řídit podle platného kanonického práva.

Strany se také dohodly na tom, že potíže vzniklé v budoucnu při výkladu článků konkordátu nebo úpravy některých záležitostí neupravených tímto konkordátem se měly řešit přátelsky. Zároveň s nabytím platnosti konkordátu měly v Rakousku pozbýt platnosti všechny zákony a nařízení, které by byly s jeho ustanoveními v rozporu.

Článek XXIII stanovil, že konkordát, jehož německému a italskému textu zde byla přiznána stejná síla, má být ratifikován a ratifikační listiny vyměněny co nejdříve. Konkordát měl pak vstoupit v platnost právě jejich výměnou.

3.6 Závěry 3. kapitoly

Lze konstatovat, že představitelé Bavorska, Pruska, Bádenska a Rakouska byli při svých snahách uzavřít konkordát se Svatým stolcem vedeni podobnými snahami upravit vzájemný poměr s katolickou církví a Svatým stolcem. Mezi nejpálčivější problémy patřily zejména otázky spojené s rozhraničením diecézí, postavením řádů a řeholních kongregací, majetkovými právy katolické církve, školstvím apod. Výjimkou byli představitelé Německé říše, kteří se snažili využít uzavření konkordátu se svatým stolcem především k jiným, sobě ku prospěchu určeným účelům. Avšak ani Svatý stolec nebyl veden pouze snahou o úpravu poměrů s Německou říší ale také snahou o ochranu dříve uzavřených konkordátů na zemské úrovni s Bavorskem, Pruskem a Bádenskem a také katolické církve na celoněmecké úrovni.

Rozsah úprav jednotlivých konkordátů je srovnatelný zejména mezi konkordáty s Bavorskem, Pruskem a Bádenskem. Rozsahově širší úpravu vztahů obsahují konkordáty s Německou říší a Rakouskem. Avšak všechny tyto konkordáty obsahují úpravu základních otázek týkajících se vztahu s katolickou církví a Svatým stolcem. Jedná o otázky spojené s garancí práv katolické církvi ze strany státu, rozhraničením a dotacemi diecézí, postavením řádů a řeholních kongregací (s výjimkou konkordátu s Pruskem), jmenováním biskupů, majetkovými právy katolické církve, školstvím apod. Značná část těchto ustanovení obsahuje podobné rysy, což lze

vysvětlit tím, že všechna jednání, která vedla k uzavření těchto konkordátů řídila jedna a táž osoba – mons. Eugenio Pacelli.

Lze říci, že úprava otázek obsažená v těchto konkordátech přispěla velmi výrazným způsobem k vyjasnění vztahů mezi danými státy a katolickou církví, příp. Svatým stolcem a vzájemně vyřešila nejen nejpálčivější otázky ale i mnoho dalších problémů.

4. kapitola: Komparace Modu vivendi s Československem s konkordáty s Bavorskem (1924), Pruskem (1929), Bádenskem (1932), Německou říší (1933) a Rakouskem (1933).

4.1 Historické okolnosti, které vedly k uzavření konkordátů s Bavorskem, Pruskem, Bádenskem, Německou říší a Rakouskem s ohledem na podobné okolnosti přijetí Modu vivendi s Československem

Po 1. světové válce více evropských států přijalo státní zřízení odpovídající parlamentní demokracii, které se v některých případech rychle změnilo na autoritativní vlády. Katolická církev se zpravidla ocitla ve slabší pozici. A tak začaly být ze strany Svatého stolce vyvíjeny snahy o uspořádání vztahů mezi státy a katolickou církví. Tyto snahy se týkaly zejména nových evropských států.⁹⁸ Za tyto nové státy lze považovat i Československou republiku a Rakouskou republiku, které vznikly jako nástupnické státy Rakousko-Uherska. Důležitou roli v těchto snahách sehrál i tehdejší papež Pius XI. (papežem v letech 1922 -1939), jehož pontifikát se často označuje jako nová konkordátní éra. Pius XI. věřil tomu, že katolická církev by mohla poskytnout přínos konsolidaci nových státních poměrů a přátelskému kulturnímu uspořádání Evropy.⁹⁹

4.1.1 Historické okolnosti přijetí konkordátů s Německou říší a s jednotlivými německými zeměmi – Bavorskem, Pruskem a Bádenskem s ohledem na podobné okolnosti přijetí Modu vivendi s Československem

1. světová válka skončila pro Německo kapitulací dne 11. listopadu 1918. V případě Německa však po skončení 1. světové války nedošlo ke vzniku nového státu, ale pouze k přeměně státního zřízení z monarchie na republiku. Ve veřejném mínění obyvatel Německa panovalo spíše rozčarování z výsledků 1. světové války,

---

⁹⁸ DLUGOŠ, František, KUMOR Boleslaw. *Církevní dějiny. Súčasná obdobia 1914 – 2000*. Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004. s. 92

⁹⁹ BIHLMEYER, Karl. *Kirchengeschichte, Dritter Teil: Die Neuzeit und die neueste Zeit*. 17. Auflage. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1961. s.491

než že by se jeho hněv obracel ve velkém rozsahu proti katolické církvi, jako tomu bylo v Československu. 1. světová válka přinesla Německu kromě jiného též ztrátu několika diecézí a přibližně 4,5 milionu katolíků a 1,9 milionu protestantů. Tyto změny se odrazily ve struktuře náboženského vyznání německých věřících. Protestanti se stali většinou a katolíci menšinou.¹⁰⁰ Dne 11. srpna 1919 byla přijata Ústava Německé říše, která, na rozdíl od Prozatímní československé ústavy a Ústavy z roku 1920, obsahovala částečnou odluku státu od církve. Němečtí představitelé se tak pokusili vyřešit vztah státu a církvi zatím na vnitrostátní úrovni. Snahy o to, aby vztah Německé říše a katolické církve byl vyřešen i na mezinárodní úrovni sice existovaly, ale byly utlumeny přijetím konkordátů na zemské úrovni.

Představitelé státu Bavorsko byli jedni z prvních zástupců jednotlivých německých států, kteří začali po 1. světové válce vyjednávat se Svatým stolcem o uzavření konkordátu. Bylo to vyvoláno snahou o novou úpravu vztahu mezi státem Bavorsko a katolickou církvi. Významnou roli při těchto snahách hrál také fakt, že většina obyvatel Bavorska, kteří se hlásili k některému z náboženských vyznání, byla členy římskokatolické církve. Jednání proběhla úspěšně, a tak se Bavorsko stalo první z německých zemí, která po 1. světové válce uzavřela konkordát se Svatým stolcem.

V roce 1920 bylo dosavadní pruské velvyslanectví u Svatého stolce přeměněno na říšské velvyslanectví. Poté byla v říšském hlavním městě Berlíně zřízena, vedle již déle existující nunciatury v Mnichově, další papežská nunciatura.¹⁰¹ V té době byla přibližně jen jedna třetina obyvatel Pruska členy římskokatolické církve, ale i přesto byla mezi Pruskem a Svatým Stolicem navázána jednání, která vyústila v přijetí konkordátu.

V Bádensku se většina obyvatelstva hlásila k protestantství. V průběhu jednání se objevily určité komplikace, neboť mezi bádenskými představiteli nepanovala úplná politická shoda na tom, zda je nutné uzavírat konkordát se Svatým stolcem, ale i přesto byl konkordát nakonec přijat. Ani mezi československými představiteli nepanovala shoda na tom, na jaké úrovni vyřešit vztah se Svatým stolcem a katolickou církvi. Postupně však převládl názor pro jinou formu než konkordát, a tak byla uzavřena smlouva ve formě modu vivendi.

---

¹⁰⁰ DLUGOŠ, František, KUMOR Boleslav. *Církevní dějiny. Súčasná obdobia 1914 – 2000*. Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004. s. 317

¹⁰¹ BIHLMAYER, Karl. *Kirchengeschichte, Dritter Teil: Die Neuzeit und die neueste Zeit*. 17. Auflage. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1961. s. 499

Představitelé Bavorska, Pruska a Bádenska byli při jednáních se Svatým stolcem vedeni snahami upravit vztah ke katolické církvi v otázkách týkajících se zejména nového rozhraničení diecézí, jmenování biskupů, dotací katolické církvi, postavení řádů a řeholních kongregací a školství, což byly obdobné otázky, které chtěli vyřešit i českoslovenští představitelé.

Velká hospodářská krize, která vypukla koncem 20. let 20. století, velmi silně dopadla i na Německo. To byl jeden z pravděpodobných důvodů, proč občané Německé říše začali stále víc sympatizovat s extrémistickými politickými stranami, jakými byla např. Nacionálně socialistická německá dělnická strana. Dne 30. ledna jmenoval říšský prezident Paul von Hindenburg Adolfa Hitlera, který stál v jejím čele, říšským kancléřem.

Nová vláda ihned slavnostně prohlásila, že chce dodržovat náboženský mír a 20. července 1933 uzavřela se Svatým stolcem konkordát.¹⁰² K tomuto kroku Hitlera vedla ani ne tak snaha o úpravu vztahů s katolickou církvi na celoněmecké úrovni, ale spíše snaha o okázalý vstup na mezinárodní scénu.

4.1.2 Historické okolnosti přijetí konkordátu s Rakouskem s ohledem na podobné okolnosti přijetí Modu vivendi s Československem

Koncem října 1918 muselo Rakousko-Uhersko, které se již rozpadalo, požádat o separátní mír.¹⁰³ 12. listopadu 1918 vyhlásilo Prozatímní národní shromáždění Rakouskou republiku,¹⁰⁴ skončila zde tak doba dlouhého panování Habsburků.¹⁰⁵

První roky trvání nově vzniklé republiky byly stejně jako v tehdejších Československu doprovázeny silnou protikatolickou propagandou. Obdobně tomu bylo i v případě prvních rakouských vlád vedených sociální demokracií, které stejně jako první československé vlády katolické církvi příliš nepřály. Tyto první rakouské vlády připravovaly postupnou odluku státu od církve, laicizaci školství a úřední nařízení civilních sňatků.¹⁰⁶

Situace katolické církve se zlepšila až s nástupem vlád vedených křesťansko-sociální stranou. Její předseda prelát Ignác Seipel jako spolkový kancléř (kancléřem

---

¹⁰² HERTLING, Ludwig. *Geschichte der Katholischen Kirche*. Berlin: 1949. S. 375

¹⁰³ ZIAK, Karl. *Unvergängliches Österreich: ein Gang durch die Geschichte von der Urzeit bis zur Gegenwart*. Wien: Europaverlag, s. 420

¹⁰⁴ Od 21. října 1919 došlo ke změně názvu na Republika Rakousko.

¹⁰⁵ VOCELKA, Karl. *Geschichte Österreichs: Kultur – Gesellschaft – Politik*. 3. Auflage. München: Wilhelm Heyne, 2004. s. 271

¹⁰⁶ DLUGOŠ, František, KUMOR Boleslav. *Církevné dějiny. Súčasnú obdobie 1914 – 2000*. Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004. s. 333

v letech 1922-1924, 1926-1929) obratně a energicky opět do jisté míry uspořádal rakouské vnitrostátní i zahraniční záležitosti a potlačil protikatolické proudy.¹⁰⁷ V roce 1930 jej vystřídal v čele křesťansko-sociální strany Engelbert Dollfuß.

V zahraniční politice mladé nestabilní republiky hrály jistě důležitější roli jiné otázky než vztah se Svatým stolcem. I přesto Engelbert Dollfuß, který zastával funkci rakouského kancléře v letech 1932–1934, usiloval o podepsání konkordátu se Svatým stolcem. Smluvní strany byly při uzavírání konkordátu vedeny snahami upravit obdobné otázky týkající se vztahu Rakouska a katolické církve stejně jako tomu bylo v případě Modu vivendi a zmiňovaných konkordátů.

4.2 Komparace článku I. Modu vivendi a jednotlivých konkordátů týkajících se rozhraničení a dotací diecézí

Články, které se týkaly rozhraničení diecézí, byly obsaženy ve všech rozebíraných konkordátech a tvořily jednu z jejich nejvýznamnějších součástí. V případě Modu vivendi tvořil článek I. týkající se nového rozhraničení diecézí jeho vůbec nejdůležitější součást. Tyto články se týkaly jak změny hranic diecézí, které zasahovaly na území okolních států, tak změny v organizaci diecézí uvnitř jednotlivých států. Tyto otázky byly po 1. světové válce velmi aktuální, neboť se její výsledky velmi citelně dotkly změny státních hranic mnoha států. Byly aktuální i pro tehdejší Československo, Německou říši a Rakousko. Bylo to dáno tím, že při změně hranic stávajících států ale i vytyčování hranic nových států se nezohledňovalo rozhraničení katolických diecézí. Bylo nutno upravit i dotace diecézí, a tak se staly články týkající se dotací neméně významnou součástí těchto konkordátů.

4.2.1 Komparace ustanovení týkajících se organizace a rozhraničení diecézí

A. Úprava v Modu vivendi

Otázky spojené s novým rozhraničením a dotacemi diecézí upravoval v Modu vivendi článek I. Strany se tu dohodly na zásadě, že žádná část Československé republiky nebude podřízena ordináři, jehož sídlo jest za hranicemi Československého státu a že rovněž žádná československá diecéze nebude přesahovat státní hranice. Dále

---

¹⁰⁷ BIHLMAYER, Karl. *Kirchengeschichte, Dritter Teil: Die Neuzeit und die neueste Zeit*. 17. Auflage. Paderborn: Ferdinand Schöningh, s. 503

tu bylo také stanoveno, že k přípravě této dohody budou do dvou měsíců zřízeny dvě na sobě nezávislé komise; první utvoří Svatý Stolec z delegátů všech interesovaných diecézí za předsednictví zástupce Svatého Stolce v Praze, druhou vláda československá ze zástupců interesovaných diecézí a expertů.

B. Komparace s ustanoveními konkordátu s Bavorskem

Bavorsko oproti Československu s ohledem na rozhraničení diecézí mělo tu výhodu, že se ho výsledky 1. světové války nijak citelně nedotkly v jeho zemských hranicích. Bavorské diecéze tak výrazně nezasahovaly na území okolních států a naopak ani diecéze z okolních států nezasahovaly na území Bavorska. Proto se strany konkordátu při jeho uzavírání mohly v článku 12 konkordátu s Bavorskem oproti článku I. Modu vivendi omezit pouze na stručné prohlášení, že současný stav církevních provincií a diecézí se nebude měnit. Zároveň tu bylo ještě prohlášeno, že s tímto ustanovením neměly být v rozporu drobné změny, které by byly nutné v zájmu místní duchovní správy. Tím byly myšleny především malé změny v rozhraničení jednotlivých farností na hranicích bavorských diecézí.

C. Komparace s ustanoveními konkordátu s Pruskem

Po 1. světové se Prusko ocitlo ohledně rozhraničení diecézí v podobné situaci jako Československo.

V případě Pruska se jednalo o závažný problém, neboť výsledky 1. světové války se ho citelně dotkly v jeho státních hranicích. Tak se stalo, že některé diecéze cizích států zasahovaly na jeho území a naopak, některé pruské diecéze se částečně rozkládaly na území okolních států. Svatý stolec se snažil tento problém řešit v konkordátu s Pruskem v rozsáhlém článku 2. Dle tohoto článku mělo dojít k velmi výrazným změnám v organizaci katolických diecézí v Prusku. V Modu vivendi se strany omezily pouze na obecné formulování zásady, která se týkala nového rozhraničení, avšak v článku 2 konkordátu s Pruskem byly změny v rozhraničení diecézí, kterých se týkal, přímo vyjmenovány. Bylo tu stanoveno, že pro části diecézí hnězdensko–poznaňské a kulmské, které zůstaly na území Německa po 1. světové válce bude zřízena prelatura nullius se sídlem ve Schneidemühlu

A také, pomořanské území jež dříve patřilo ke kulmské diecézi, které bylo poté spravováno varmijským biskupem, mělo být spojeno s varmijskou diecézí.

Oproti Modu vivendi konkordát s Pruskem obsahoval i ustanovení týkající se změn v organizaci diecézí v Prusku. Tyto změny byly v článku 2 opět podrobně popsány.

Bylo tu stanoveno, že Cáchách má být zřízen biskupský stolec a tamní kolegiátní kapitula se má stát katedrální kapitulou. Diecéze Osnabrück měla být rozšířena o misijní oblasti severního Německa a v budoucnu se měla stát sufragánní diecézí kolínského metropolity.

Biskupskému stolci v Paderbornu měl být propůjčen metropolitní charakter, tamní katedrální kapitula se měla stát metropolitní kapitulou.

Biskupský stolec ve Vratislavi měl být povýšen na metropolitní.¹⁰⁸ Také tamní katedrální kapitula se měla stát metropolitní. Do té doby podléhal Berlín právě vratislavské diecézi. V Berlíně sídlil vratislavský biskupský delegát. Tato delegatura se měla stát samostatnou diecézí, jejíž biskup a katedrální kapitula měli mít sídlo při kostele sv. Hedviky v Berlíně.

Článek I. Modu vivendi se týkal pouze změn v hranicích diecézí. Na změny v organizaci církevních provinciích tu nebylo pamatováno vůbec. Konkordát s Pruskem ustanovení o změnách v církevních provinciích obsahoval. Dokonce zde i taxativně jmenoval, které diecéze mají nově patřit ke kterým církevním provinciím. Podle znění článku 2 tohoto konkordátu měly změny vypadat následovně: k paderbornské církevní provincii měly nově kromě paderbornské arcidiecéze patřit ještě diecéze Hildesheim a Fulda a k vratislavské církevní provincii měly nově kromě vratislavské arcidiecéze ještě patřit diecéze varmijská a berlínská a také prelatura ve Schneidemühlu.

Jak Modus vivendi tak konkordát s Pruskem obsahovaly ohledně změn v rozhraničení diecézí ještě upřesňující ustanovení, avšak smysl těchto ustanovení byl u každé ze smluv jiný.

Konkordát s Pruskem hovořil o tom, že jakákoli v budoucnu potřebná změna spočívající ve zřízení nové diecéze, církevní provincie nebo v organizaci diecézí je vyhrazena pozdější doplňující dohodě. Toto ustanovení se tedy týkalo případných změn v budoucnu, nikoli změn, které byly uvedeny v článku 2 konkordátu s Pruskem. Naproti tomu článek I. Modu vivendi obsahoval ustanovení o tom, že Svatý stolec a československá vláda se teprve dohodnou na novém ohraničení diecézí a za tímto

---

¹⁰⁸ Celé Prusko tak mělo být rozděleno na tři církevní provincie: kolínskou, paderbornskou a vratislavskou.

účelem měly být do dvou měsíců zřízeny dvě na sobě nezávislé komise. Z toho jasně vyplývá, že v článku I. Modu vivendi byl při porovnání s ustanoveními konkordátu s Pruskem obsažen pouze určitý závazek stran o společném postupu, nikoli konkrétní řešení daného problému. Jeho řešení nebylo předmětem Modu vivendi, ale mělo být předmětem až v budoucnu uzavřené dohody. Z ustanovení Modu vivendi také jasně plyne, že budoucí dohoda se měla týkat změn pouze v rozhraničení diecézí, nikoli církevních provincií.

D. Komparace s ustanoveními konkordátu s Bádenskem

Bádenska podobně jako Bavorska se výsledky 1. světové války nijak výrazně nedotkly, co se týče změny jeho zemských hranic. Proto se článek II konkordátu s Bádenskem věnovaný řešení otázek souvisejících s organizací a rozhraničením diecézí, na rozdíl od článku I. Modu vivendi netýkal změny diecézních hranic. Strany konkordátu se tu pouze dohodly na tom, že rozhraničení a organizace freiburské arcidiecéze podle bul *Provida solersque* z 16. srpna 1821 a *Ad dominici gregis custodiam* z 11. dubna 1827 zůstávají nezměněny, pokud by z dalších ustanovení konkordátu neplynulo něco jiného. Oproti Modu vivendi tu však byla ustanovení, která se týkala církevní provincie ležící na území Bádenska. Bylo tu uvedeno, že arcibiskupskému stolci ve Freiburgu má zůstat metropolitní charakter. I kapitula ve Freiburgu měla zůstat metropolitní kapitulou. Dále tu bylo ještě konstatováno, že k hornorýnské církevní provincii patří freiburská arcidiecéze a diecéze ve rottenburská a mohučská. Z uvedeného plyne, že tu nebylo třeba oproti Modu vivendi ani uvádět postup, dle kterého by strany postupovaly při změně hranic diecézí.

E. Komparace s ustanoveními konkordátu s Německou říší

Ani v případě konkordátu s Německem s ohledem na ustanovení Modu vivendi zde nebyla obsažena ustanovení, která by se přímo týkala změn v hranicích diecézí. Bylo to dáno tím, že z celoněmeckého pohledu byly nejdůležitější otázky týkající se změny hranic diecézí vyřešeny již konkordátem s Pruskem. A tak tu bylo v článku 11. pouze konstatováno, že jak organizace tak rozhraničení diecézí zůstanou nezměněny. Obdobně jako v článku I. Modu vivendi tu byla řešena otázka týkající se postupu při změnách v organizaci a rozhraničení diecézí. Oproti ustanovení Modu vivendi se však mělo jednat o případné nutné změny provedené kdykoli v budoucnu, nikoli vázané na práci komisí, jejichž zřízení vyplývalo z článku I. Modu vivendi a které se měly

bezprostředně po svém zřízení začít zabývat změnami v rozhraničení diecézí. V konkordátu s Německou říší také nebyly oproti Modu vivendi uvedeny zásady týkající se zasahování německých diecézí na území cizích států a cizích diecézí na území Německa podle, kterých se mělo při změně diecézí postupovat, jako tomu bylo v Modu vivendi. Pouze tu bylo dohodnuto že, v případě budoucí potřeby zřízení nové diecéze, církevní provincie či jiné změny v rozhraničení diecézí v rámci hranic některé německé země, měly být tyto změny vyhrazeny dohodě s příslušnou zemskou vládou. Změny v organizaci nebo rozhraničení diecézí, které by přesahovaly hranice některé německé země, měly do budoucna vyžadovat dohodu s říšskou vládou. Totéž mělo platit obdobně i v případě založení nových či změny stávajících církevních provincií, pokud by se to týkalo více německých zemí. Tato ustanovení se však neměla týkat přeložení hranic, které by bylo provedeno v zájmu místní duchovní správy.

Také bylo v článku 11 dohodnuto, že bude-li v budoucnu potřeba nového územního uspořádání v rámci Německé říše, spojí se říšská vláda se Svatým stolcem za účelem nového uspořádání organizace a rozhraničení diecézí. Podobné ustanovení v Modu vivendi chybělo. Dohodnutý postup ohledně zřízení komisí a jejich práce měl být vázán pouze na hranice cizích diecézí, které zasahovaly na území Československa a na hranice československých diecézí, které se rozkládaly i na území cizích států, nikoli na územní uspořádání v rámci Československa.

F. Komparace s ustanoveními konkordátu s Rakouskem

V konkordátu s Rakouskem byly otázky týkající se organizace a rozhraničení diecézí upraveny v článku III. Oproti článku I. Modu vivendi tu bylo pouze stanoveno, že tehdejší stav církevních provincií a diecézí měl být až na několik výjimek zachován. Také se strany shodly na tom, že kdyby v budoucnu bylo třeba provést změny v organizaci provincií nebo diecézí, měly tyto změny podléhat dohodě mezi Svatým stolcem a Republikou Rakousko. Výjimku z tohoto ujednání mohly tvořit pouze malé změny v zájmu duchovní správy a při změně hranic farností. Při porovnání s ustanovením Modu vivendi se opět mělo jednat o potřebné změny, které mohly být provedeny kdykoli v budoucnu, nikoli jako důsledek konkrétní dohody obsažené v konkordátu, jako tomu bylo v případě Modu vivendi. Výjimka z těchto ustanovení se týkala tehdejší apoštolské administratury Innsbruck-Feldkirch, o které tu

bylo prohlášeno, se má v budoucnu stát diecézí se sídlem v Innsbrucku a dostat vlastní generální vikariát pro vorarlberskou část se sídlem ve Feldkirchu. Další výjimkou bylo ustanovení týkající se tehdejší apoštolské administratury v Burgenlandu, ta měla být povýšena na prelaturu nullius se sídlem v Eisenstadtu. I přesto, že ustanovení Modu vivendi o změně v rozhraničení diecézí předpokládalo zřízení dvou komisí a týkalo se pouze změn v rozhraničení diecézí, nikoli zřizování diecézí a prelatur, lze v ustanovení konkordátu s Rakouskem vysledovat určitou podobnost. Zřízení diecéze Innsbruck-Feldkirch a zřízení prelatury nullius mělo totiž následovat až prostřednictvím zvláštní dohody mezi Svatým stolcem a spolkovou vládou, po učinění potřebných opatření k zamýšlenému zřízení diecéze Innsbruck-Feldkirch. V případě konkordátu s Rakouskem se sice nemělo jednat o zřízení komisí jako v případě Modu vivendi, ale mělo dojít k přijetí další zvláštní dohody, která by následovala až po přijetí konkordátu, jako se tomu mělo stát mezi Svatým stolcem a Československem dle článku I. Modu vivendi.

4.2.2 Komparace ustanovení týkajících se dotací diecézí

Další z významných ustanovení článku I. Modu vivendi se týkal dotací diecézí. Práce komisí, které měly být zřízeny do dvou měsíců po přijetí Modu vivendi ohledně přípravy dohody o novém ohraničení diecézí se měla týkat i dotací československým diecézím. Bylo tak v článku I. Modu vivendi dohodnuto, že budoucí dohoda se bude týkat jak nového ohraničení československých diecézí, tak jejich dotací.

A. Komparace s ustanoveními konkordátu s Bavorskem

Ustanovení ohledně dotací diecézí obsahoval konkordát s Bavorskem v článku 10. V tomto článku bylo oproti Modu vivendi již přímo stanoveno, v jaké podobě, výši a komu budou dotace poskytovány. Článek 10 začínal prohlášením, že Bavorský stát bude plnit své majetkové závazky vůči katolické církvi, které v Bavorsku spočívají na zákoně, smlouvě nebo zvláštním právním titulu. Bavorsko se dále zavazovalo, že nahradí majetkové závazky vůči katolické církvi, které byly určeny konkordátem z roku 1817. Ohledně dotací tu bylo stanoveno, že jimi vybaví arcibiskupské a biskupské stolce, metropolitní a dómské kapituly ve formě statků a stálých fondů, jejichž čistý důchod se měl vyměřit na podkladě těch, které byly uvedeny v konkordátu z roku 1817, přičemž se mělo přihlížet k tehdejší hodnotě peněz. Z výše uvedeného plyne, že tedy nebylo nutné dohodnout se na dalším

postupu, jako v Modu vivendi, neboť článek 10 konkordátu s Bavorskem již takřka vyčerpávající podobu dotací obsahoval.

B. Komparace s ustanoveními konkordátu s Pruskem

Konkordát s Pruskem obsahoval o dotacích diecézí pouze stručnou, ale přesto důležitou zmínku v článku 4. Oproti Modu vivendi tento konkordát obsahoval již přesnou roční výši dotací. Ta měla v budoucnu činit 2 800 000 říšských marek a měla být poskytována diecézím a diecézním ústavům. Ovšem obdobně jako v případě Modu vivendi se dotace jednotlivým složkám měly rozdělovat až na základě zvláštní dohody. Článek 4 ovšem nezmiňoval žádný konkrétnější postup, jak této dohody dosáhnout, jako tomu bylo v Modu vivendi.

C. Komparace s ustanoveními konkordátu s Bádenskem

Dotacemi se v konkordátu s Bádenskem zabýval článek VI. V porovnání s Modem vivendi tu bylo stanoveno, že dotace arcibiskupskému stolci je zaručena ve stávající výši. Přesná částka tu ovšem udána nebyla. Oproti Modu vivendi tu však již byly vyjmenovány další konkrétní dotace, které měly být poskytovány v celkové výši 356 000 říšských marek. Tyto dotace byly určeny na kapitolu, prebendy, náklady na jejich budovy, příspěvek na úhradu nákladů arcibiskupské kanceláře stejně tak jako na správu církevního majetku a dohled nad ním. Při vyměřování roční částky mělo být vycházeno ze stavu nákladů Bádenska na srovnatelné osobní a věcné účely. V případě Modu vivendi bylo ujednáno, že výše dotací a jejich případná změna bude předmětem až další dohody. Naproti tomu v konkordátu s Bádenskem již byla obsažena dohoda, že na základě žádosti některé ze stran budou zohledněny změny v jejich vyplácení.

D. Komparace s ustanoveními konkordátu s Německou říší

Konkordát s Německem konkrétní ustanovení o způsobu a výši dotací diecézím neobsahoval. Bylo to dáno především na základě ustanovení článku 2 tohoto konkordátu, který říkal, že konkordáty uzavřené s Bavorskem, Pruskem a Bádenskem zůstávají v platnosti, což se týkalo i jejich ustanovení o dotacích diecézím, diecézním ústavům a duchovním. Pro ostatní země, měl platit konkordát s Německou říší. To se mělo týkat i konkordátů s Bavorskem, Pruskem a Bádenskem, pokud by konkordát s Německou říší obsahoval úpravu některých otázek v nich neobsažených, nebo ji

doplňoval. Jediný článek, který měl určitou souvislost s dotacemi byl článek 18. Říkal, že pokud by měly být zrušeny státní příspěvky církvi spočívající na zákoně, smlouvě nebo zvláštních právních titulech, je třeba před vyhotovením zásad pro jejich zrušení potřeba včasného a přátelského dorozumění se Svatým stolcem a Německou říší. Při porovnání článku 18 konkordátu s Německou říší s ustanovením článku I. Modu vivendi je vidět jasný rozdíl v jejich smyslu. Smyslem článku I. Modu vivendi bylo vytvořit budoucí dohodu, která by katolické církvi zajišťovala dotace. Oproti tomu smyslem článku 18 konkordátu s Německou říší je dosažení dohody, která by katolickou církev o dotace mohla připravit. Nehledě na to, že tento článek obsahoval ještě ustanovení o tom, že by katolické církvi byla v takovém případě zajištěna přiměřená náhrada.

F. Komparace s ustanoveními konkordátu s Rakouskem

V konkordátu s Rakouskem byly otázky spojené s dotacemi obsaženy v článku XV. Oproti Modu vivendi tu bylo obsaženo prohlášení, že Republika Rakousko bude plnit katolické církvi své finanční povinnosti, které spočívaly na zákoně, smlouvě nebo zvláštním právním titulu. Konkordát s Rakouskem ovšem při porovnání s Modem vivendi neobsahoval zmínku o dotaci diecézí, ale vyjmenovával konkrétní duchovní, kterým měly být poskytovány. Mělo se jednat o aktivní a penzionované duchovní, kterým měly být poskytovány dotace podle tehdejšího rakouského kongruového zákonodárství. Bylo tu také dohodnuto, že tak se bude postupovat až do nové dohody se Svatým stolcem. Ovšem bližší postup, jak této nové dohody bude dosaženo tu na rozdíl od Modu vivendi obsažen nebyl. Odkaz na příslušnou dohodu se Svatým stolcem obsahovalo i ustanovení týkající se důchodů arcibiskupů, diecézních biskupů (praelát nullius), jejich koadjutorů, světicích biskupů a generálních vikářů. Bylo tu dohodnuto, že pokud by těmto duchovním plynuly nedostatečné důchody, mohly jim být po příslušné dohodě se Svatým stolcem vyplaceny přiměřené přídatky ze státních prostředků za podmínky, že by to ovšem dovolily finanční poměry státu. O postupu, jak dosáhnout této dohody tu opět na rozdíl od Modu vivendi nebylo stanoveno nic konkrétnějšího.

4.3 Komparace článku II. Modu vivendi a článků jednotlivých konkordátů týkajících se majetku, majetkových práv a správy majetku katolické církve

Žádný z rozebíraných konkordátů podobné ustanovení neobsahoval. V případě této podkapitoly jde tedy spíše než o komparaci v pravém smyslu o rozbor nejvýznamnějších článků jednotlivých konkordátů týkajících se církevního majetku s ohledem na článek II. Modu vivendi.

4.3.1 Úprava v Modu vivendi

Článek II. Modu vivendi se týkal movitého a nemovitého majetku katolické církve v Československu. Tento článek se ovšem týkal jen toho majetku, který byl pod nucenou správou. Netýkal se tedy veškerého majetku katolické církve. Bylo tu stanoveno, že správa církevních nemovitých a movitých statků v Československu, které jsou nyní zajištěny nucenou správou, je zatím až do dohody, dotčené v předcházejícím článku, a jest svěřena komisi za předsednictví episkopátu příslušného území. Obsahoval tedy odkaz na uzavření dohody obsažené v článku I. Modu vivendi, která se měla týkat nového ohraničení a dotací diecézí.

4.3.2 Výběr nejvýznamnějších článků konkordátu s Bavorskem týkajících se majetku, majetkových práv a správy majetku katolické církve s ohledem na článek II. Modu vivendi

Nejvýznamnější ustanovení týkající se majetku, majetkových práv a správy majetku katolické církve byla obsažena v konkordátu s Bavorskem v článku 10. Bavorsko se tímto článkem zavazovalo, že bude katolické církvi plnit své majetkoprávní povinnosti, které v Bavorsku vyplývají ze zákona, smlouvy nebo zvláštního právního titulu (což byl určitý odkaz na povinnosti stanovené konkordátem z roku 1817). Modus vivendi žádné podobné prohlášení neobsahoval. Avšak nutno zdůraznit, že ani nucená správa církevního majetku, o které byla zmínka v jeho článku II., neznamenala, že by Československo odmítalo plnit své povinnosti vůči katolické církvi spočívající na zákoně, smlouvě nebo jiném zvláštním právním titulu.

Také se článkem 10 Bavorsko zavazovalo k náhradě majetkoprávních povinností, ke kterým se zavázalo v konkordátu z roku 1817. Také tu bylo stanoveno, jakým způsobem má být náhrada majetkoprávních povinností provedena.

Tento článek upravoval státní příspěvky vyjmenovaným církevním hodnostářům a dotace na přesně určené účely. Ohledně církevního majetku tu bylo stanoveno zejména, že státní budovy, které přímo či nepřímo slouží církevním účelům, nebo účelům řádů a řeholních kongregací jim k těmto účelům zůstanou ponechány i nadále. Dále tu bylo určeno, že statky bohosloveckých seminářů, farností, beneficí, církevních podniků a všech ostatních církevních zařízení budou požívat ochrany v mezích platných zákonů a nemohou být zcizeny bez souhlasu příslušného církevního místa. Bylo tu také uvedeno, že církve má právo získávat nový majetek a vlastnit ho a na základě občanských daňových listin vybírat daně.

Smyslem toho článku bylo nahradit katolické církvi majetkoprávní závazky, které Bavorsku vznikly uzavřením konkordátu z roku 1817. Bavorsko se tedy zavazovalo, že za nesplnění svých povinností poskytne přiměřenou náhradu, zatímco smyslem článku II. Modu vivendi bylo stanovení časového okamžiku, do kdy má trvat nucená správa majetku katolické církve na Slovensku. Nelze říci, by Československo uvalením nucené správy porušilo své povinnosti vyplývající buď ze zákona nebo smlouvy. Uzavřením Modu vivendi došlo v podstatě k uznání nucené správy i ze strany Svatého stolce. Avšak o případné náhradě majetkové újmy, která touto správou katolické církvi mohla vzniknout, zde nebyla ani zmínka.

4.3.3 Výběr nejvýznamnějších článků konkordátu s Pruskem týkajících se majetku, majetkových práv a správy majetku katolické církve s ohledem na článek II. Modu vivendi

Otázek spojených s majetkem, majetkovými právy a správou majetku katolické církve se v konkordátu s Pruskem týkala zejména ustanovení článků 4 a 5.

Oproti článku II. Modu vivendi, který se týkal jen majetku pod nucenou správou, obsahoval konkordát s Pruskem ve svých člancích 4 a 5 sice stručná, ale přesto velmi výstižná ustanovení týkající se především zajištění a ochrany majetku a majetkových práv katolické církve v celém Prusku.

V článku 4 bylo dohodnuto, že služební byty a diecézním účelům určené budovy budou církvi ponechány. Vlastnická a dispoziční práva katolické církve mohla být na základě žádosti zajištěna zapsáním do pozemkové knihy.

V článku 5 bylo uvedeno, že vlastnická a jiná práva veřejnoprávních korporací, ústavů a nadací katolické církve týkající se jejich majetku měla být ochraňována podle ustanovení německé ústavy. Dále tu bylo stanoveno, že v případě věnovaných státních budov a pozemků katolické církvi, měly jí tyto budovy a pozemky zůstat ponechány.

I přesto, že se Modus vivendi týkal řešení jen nejnaléhavějších problémů, je velmi pravděpodobné, že kdyby obsahoval zmínku o tom, že vlastnickým a jiným právům katolické církve v Československu náleží ochrana podle československé ústavy, podobně jako tomu bylo v konkordátu s Pruskem, přispělo by to jistě k vzájemné konsolidaci vztahů mezi Československem a Svatým stolcem. Také by to jistě usnadnilo společný postup, neboť jak se ukázalo byly otázky spojené s církevním majetkem, na který byla uvalena nucená správa, dle jednotlivých článků Modu vivendi, vůbec nejobtížněji řešitelné.

4.3.4 Výběr nejvýznamnějších článků konkordátu s Bádenskem týkajících se majetku, majetkových práv a správy majetku katolické církve s ohledem na článek II. Modu vivendi

Otázky spojené s majetkem, majetkovými právy a správou majetku katolické církve byly v konkordátu s Bádenskem upraveny zejména v člancích IV a V.

Článek IV opravňoval freiburgského arcibiskupa samostatně řídit a spravovat majetkové záležitosti katolické církve, jejích korporací, ústavů a nadací v Bádensku podle vlastních stanov.

Bylo také stanoveno, že i přes ustanovení bádenského zákona o církevním majetku ze 7. dubna 1927 a zákona o nadacích z 19. července 1918 neměla být v rámci ústavních pravidel omezována církevní práva na správu vlastního majetku.

Tento článek také opravňoval katolickou církev v Bádensku vybírat církevní daně. Katolická církev ta mohla činit v rámci pravidel obsažených v ústavě Německé říše, ústavě Bádenska a zemských právních normách.

Z ustanovení článku IV konkordátu s Bádenskem jasně vyplývá, že jím byly katolické církvi v Bádensku zajištěny značné svobody týkající se správy jejího majetku. I když to na první pohled nemusí být příliš zřetelné, smysl článku II. Modu vivendi byl obdobný, neboť se tu hovořilo o zrušení nucené správy některého církevního majetku v Československu, což znamenalo, že tento majetek bude po jejím zrušení vydán do vlastní správy katolické církvi. Samozřejmě s určitými omezeními, které by pro tuto správu vyplývaly z československých právních norem.

V článku V konkordátu s Bádenskem bylo řečeno, že vlastnická a jiná majetková práva katolické církve, stejně tak jejich veřejnoprávních korporací, nadací, řádů a řeholních kongregací budou zajištěna podle pravidel obsažených v ústavě Německé říše. Také tu bylo stanoveno, že v případě věnovaných státních budov nebo pozemků církevním účelům, měly tyto budovy a pozemky katolické církvi také zůstat. Bádenský stát si ovšem vymohl právo tyto budovy a pozemky za souhlasu arcibiskupa vyměnit za jiné rovnocenné budovy a pozemky. Církevní vlastnická a dispoziční práva mohla být na základě žádosti zajištěna vnesením do pozemkové knihy.

Z ustanovení článku V konkordátu s Bádenskem jasně vyplývalo, jaké ochrany se má vlastnickým a jiným majetkovým právům katolické církve v Bádensku dostat a také, jak se má nakládat se státními budovami a pozemky, které byly církvi dány k užívání. Ke škodě obou smluvních stran nebyla podobná ustanovení v Modu vivendi vůbec obsažena. Z jeho znění tedy přímo nevyplývalo, jak se bude nakládat s církevním majetkem v Československu, na který byla uvalena nucená správa po jejím zrušení.

4.3.5 Výběr nejvýznamnějších článků konkordátu s Německou říší týkajících se majetku, majetkových práv a správy majetku katolické církve s ohledem na článek II. Modu vivendi

V konkordátu s Německou říší se majetku, majetkových práv a správy majetku katolické církve týkal významněji pouze článek 17.

Bylo tu stanoveno, že vlastnická a jiná majetková práva veřejnoprávních korporací, ústavů, nadací a spolků katolické církve ohledně jejího majetku budou zaručena podle obecně platných státních zákonů. Také tu bylo stanoveno, že z žádného důvodu nesmějí být zbourány bohoslužebné budovy, s výjimkou předchozího souhlasu příslušného církevního úřadu.

Oproti předchozím rozebíraným konkordátům, ve kterých bylo stanoveno, že vlastnická a jiná majetková práva budou zaručena dle ústavy, odkazoval konkordát s Německou říší na ochranu podle platných státních zákonů. V Modu vivendi ovšem nebyla ochrana vlastnických a jiných majetkových práv katolické církve zmíněna odkazem ani na státní zákony ani ústavu.

4.3.6 Výběr nejvýznamnějších článků konkordátu s Rakouskem týkajících se majetku, majetkových práv a správy majetku katolické církve s ohledem na článek II. Modu vivendi

Nejvýznamnější ustanovení týkající se majetku, majetkových a správy majetku katolické církve byla v konkordátu s Rakouskem obsažena v člancích XIII a XV.

Článek XIII stanovil, že movitý a nemovitý majetek církevních právních subjektů bude zaručen v rámci státních zákonů platných pro všechny. Katolické církvi zde bylo přiznáno právo získávat a vlastnit majetek. Nabytý majetek katolické církve měl být také zaručen v rámci státních zákonů. Oproti tomu z ustanovení Modu vivendi přímo nevyplývalo, jakým způsobem může katolická církev získávat majetek, ani jaké ochrany by měl její majetek požívat ochrany. Ovšem jeden z důvodů, proč byla nucená správa, o které se zmiňoval článek II. Modu vivendi, na některý církevní majetek uvalena, byl úmysl jej ochránit. Ze znění článku II. Modu vivendi to ale přímo nevyplývalo.

Článek XIII konkordátu s Rakouskem dále stanovil, že majetek církevních subjektů bude spravován a zastupován církevními orgány příslušnými podle kanonického práva. Nakládání s církevním majetkem se koná pod dohledem a kontrolou příslušných církevních úřadů, bez jejichž souhlasu nemůže být tento majetek zcizen ani právně zatížen. Dále tu bylo řečeno, že kdyby zamýšlené zcizení nebo právní zatížení církevního majetku bylo podmíněno příspěvkem z veřejných prostředků, vyžadovalo by to souhlas státních orgánů. Stanovisku státu mělo předcházet vyslechnutí diecézního ordináře. Řízení a správa církevních nadací měla náležet církevním orgánům. Podobné problematiky se dotýkalo i ustanovení článku XV, které říkalo, že náboženské fondy mají být s určitými výjimkami jménem katolické církve spravovány státem.

Tato ustanovení článků XIII a XV konkordátu s Rakouskem se velmi úzce dotýkala podobné problematiky, kterou řešil článek II. Modu vivendi. Článek II. Modu vivendi totiž určoval, kdo má spravovat a zastupovat církevní majetek, na nějž byla uvalena nucená správa. Bylo tu dohodnuto, že tyto povinnosti bude vykonávat komise za předsednictví episkopátu příslušného území. V případě konkordátu s Rakouskem i v případě Modu vivendi, tak došlo prostřednictvím mezinárodní smlouvy k určení subjektů oprávněných k nakládání s církevním majetkem na území určitých států, i přesto že v Modu vivendi byl tento orgán zamýšlen jen jako dočasný a

správa se neměla týkat veškerého majetku katolické církve v Československu, ale jen toho, který byl pod nucenou správou.

Další důležité ustanovení článku XIII konkordátu s Rakouskem říkalo, že církevní subjekty nebudou podrobeny žádným zvláštním daním, které by se nevztahovaly také na ostatní právní subjekty.

Článek XV stanovil, že státní budovy a pozemky, které slouží přímo či nepřímo církevním účelům zůstanou těmto účelům ponechány.

Stejná ani podobná ustanovení nebyla v Modu vivendi obsažena, ani z něj přímo či nepřímo nevyplývala.

4.4 Komparace článku III. Modu vivendi a článků jednotlivých konkordátů týkajících se řádů a řeholních kongregací

Ustanovení týkající se postavení řádů a řeholních kongregací byla ve větším či menším rozsahu obsažena ve všech rozebíraných konkordátech s výjimkou konkordátu s Pruskem, který úpravu postavení řádů a řeholních kongregací neobsahoval.

4.4.1 Úprava v Modu vivendi

Postavení řádů a řeholních kongregací v Československu upravoval v Modu vivendi článek III. Bylo tu stanoveno, že řády a řeholní kongregace, jejichž domy jsou v Československu, nebudou podléhat představeným provinciálních domů těchto řádů a kongregací v cizině. Je-li zřízení provincie v Československu nemožné, budou tyto československé řeholní domy podřízeny přímo generálnímu domu.

Provinciály a představenými řeholních domů, podléhajících přímo generálnímu domu, budou státní příslušníci českoslovenští.

4.4.2 Komparace s ustanoveními konkordátu s Bavorskem

Nejvíce se postavení řádů a řeholních kongregací v konkordátu s Bavorskem dotýkaly články 2 a 13. Drobnější úpravu obsahovaly ještě články 5, 9 a 10.

Článek 2 konkordátu s Bavorskem obsahoval oproti článku III. Modu vivendi prohlášení, že řádům a řeholním kongregacím je v Bavorsku zajištěno svobodné zakládání podle ustanovení kanonického práva a že ze strany státu nebudou

nepodléhat žádným omezením ohledně jejich usazování, vlastnosti, nabytí, držby a správy majetku, příp. způsobu života dle církevních pravidel.

Oproti Modu vivendi obsahoval článek 2 konkordátu s Bavorskem ještě navíc i určité ujasnění toho, jaké mají mít řády a řeholní kongregace v Bavorsku právní postavení. Bylo tu konstatováno, že těm řádům a řeholním kongregacím, kterým do přijetí tohoto konkordátu náležela práva veřejných společností, měla být tato práva ponechána. Ostatní mohly nabyt právní způsobilost nebo práva náležející veřejným korporacím podle zákonných ustanovení platících pro všechny občany a veřejnoprávní společnosti.

Významná byla i ustanovení článku 13 konkordátu s Bavorskem. Podle článku 13 měli mít představení řádů a řeholních kongregací, stejně tak i jejich řeholních domů, kteří měli sídlo v Bavorsku, bavorské nebo jiné německé občanství. Oproti tomu v Modu vivendi byla podmínka československého státního občanství určena jen pro provinciály a představené těch řeholních domů, které by podléhaly přímo generálnímu domu, nikoli tedy pro představené všech řádů a řeholních kongregací a jejich poboček, jako tomu bylo v konkordátu s Bavorskem.

Podstatný rozdíl mezi úpravou obsaženou v článku III. Modu vivendi a konkordátu s Bavorskem také spočíval v tom, že v Modu vivendi bylo ustanovení o tom, že řády a řeholní kongregace, jejichž domy jsou v Československu, nebudou podléhat představeným provinciálních domů týchž řádů a kongregací v cizině. Podobný požadavek v konkordátu s Bavorskem chyběl.

V Modu vivendi chyběla ustanovení podobná těm, která byla obsažena v článcích 5 a 9 konkordátu s Bavorskem a která se dotýkala řádů a řeholních kongregací v souvislosti se školstvím. Bylo tu např. stanoveno, že řády a řeholní kongregace mají právo zakládat a vést soukromé školy, při získávání učitelské způsobilosti pro základní, střední a vyšší školy neměli jejich příslušníci podléhat žádným zvláštním podmínkám apod.

Oproti Modu vivendi bylo v článku 10 konkordátu s Bavorskem také stanoveno, že státní budovy a pozemky, které slouží řádům nebo řeholním kongregacím, mají být těmto účelům ponechány.

4.4.3 Komparace s ustanoveními konkordátu s Bádenskem

Otázky týkající se řádů na řeholních kongregací byly v konkordátu s Bádenskem řešeny jen velmi stručně v článku V a také v závěrečném protokolu k tomuto konkordátu.

Článek V konkordátu s Bavorskem obsahoval na rozdíl od ustanovení Modu vivendi určité záruky pro řády a řeholní kongregace. V článku V konkordátu s Bádenskem bylo totiž stanoveno, že ty řády a řeholní kongregace, jejichž založení by nebylo v rozporu se zákony, mohly získat právní postavení veřejnoprávních společností nebo právnických osob soukromého práva podle právních pravidel platných pro všechny občany. Tato oprávnění plynoucí pro řády a řeholní kongregace měla být zajištěna dle pravidel obsažených v ústavě Německé říše.

Konkordát s Bádenskem neobsahoval žádná podobná ustanovení týkající se nepodřízenosti bádenských řeholních domů představeným domů týchž řádů a kongregací, jejichž sídlo by bylo v cizině, ani ustanovení týkající se státní příslušnosti představených řádů a řeholních kongregací, jako tomu bylo v Modu vivendi.

Avšak závěrečný protokol konkordátu s Bádenskem na rozdíl od Modu vivendi obsahoval navíc ještě ustanovení týkající se zakládání řádů a řeholních kongregací. Bylo tu stanoveno, že zakládání řádů a řeholních kongregací v souladu s ustanoveními ústavy Německé říše zůstane v Bádensku přenecháno příslušným církevním místům.

4.4.4 Komparace s ustanoveními konkordátu s Německou říší

Konkordát s Německou říší obsahoval rozsáhlou úpravu týkající se řádů a řeholních kongregací. Tuto úpravu obsahovaly zejména články 6, 13, 15, 25 a 32.

Článkem 6 bylo stanoveno osvobození duchovních a řeholníků od povinnosti přejímat veřejné úřady a také ty povinnosti, které by nebyly slučitelné s duchovním nebo řeholním stavem podle ustanovení kanonického práva. Mělo se to týkat především profesí soudce, porotce, člena daňového výboru nebo finančního soudu. Stejnou nebo podobnou úpravu Modu vivendi vůbec neobsahoval.

I článek 13 konkordátu s Německou říší se, na rozdíl od Modu vivendi, týkal mimo jiné otázek spojených s právním postavením řádů a řeholních kongregací v Německu. Právní postavení řádů a řeholních kongregací v Československu nebylo v Modu vivendi vůbec řešeno. Článek 13 konkordátu s Německou říší stanovil, že řády a řeholní kongregace mohly společně s dalšími institucemi katolické církve získat právní subjektivitu pro státní obor podle obecných předpisů státního práva.

Řády, řeholní kongregace měly vedle dalších institucí katolické církve zůstat korporacemi veřejného práva, pokud jimi byly doposud. Ostatním mohla být přiznána stejná práva podle obecně platných zákonů.

Rozsáhlý článek 15 konkordátu s Německou říší se skládal ze tří odstavců. V prvním odstavci bylo na rozdíl od ustanovení Modu vivendi obsaženo prohlášení, že řády a řeholní kongregace neměly podléhat ze strany státu žádnému zvláštnímu omezení ohledně jejich zakládání, sídla, počtu, činnosti v duchovní správě, výuce, péči o nemocné, v řízení svých záležitostí a správě svého majetku.

Další odstavec tohoto článku se týkal státní příslušnosti představených řádů a řeholních kongregací. Bylo řečeno, že ti řeholní představení, kteří mají své sídlo uvnitř Německé říše, mají být i německými státními občany. Podobné ustanovení obsahoval i článek III. Modu vivendi, avšak s tím rozdílem, že požadavek československé státní příslušnosti byl určen jen pro provinciály a představené těch řeholních domů, které by podléhaly přímo generálnímu domu, nikoli všech představených, kteří by měli své sídlo v Československu.

V posledním odstavci článku 15 konkordátu s Německou říší se Svatý stolec zavázal, že bude vyvíjet snahu o to, aby pro řeholní domy uvnitř Německé říše byla provinční organizace zařízena tak, aby podřízenost německých řeholních domů zahraničním provinčním představeným pokud možno odpadla. Ustanovení tohoto odstavce mělo téměř stejný smysl jako ustanovení článku III. Modu vivendi. V obou případech šlo o odstranění podřízenosti na zahraničních představených. I prostředky, jak toho dosáhnout byly podobné. Mělo se tak stát zřízením nových nebo úpravou stávajících provincií. Rozdíl v úpravách spočíval v tom, že v případě konkordátu s Německou říší se Svatý stolec zavázal pouze k vyvíjení snahy o odstranění podřízenosti německých řeholních domů na zahraničních provinčních představených, zatímco v případě Modu vivendi se nezavázal jen ke snaze ale k povinnosti tak učinit.

V obou zmiňovaných člancích bylo také upraveno možné řešení situace, kdy by ohledně některých řádů či řeholních kongregací nebylo možné odstranit podřízenost na zahraničních představených zřízením nových či úpravou stávajících provincií. Každá z úprav však nabízela jiné řešení. Dle konkordátu s Německou říší mohly být výjimky připuštěny po dohodě s říšskou vládou, což znamenalo, že říšská vláda mohla ve výjimečných případech přistoupit na to, aby některé řeholní domy zůstaly podřízeny zahraničním představeným. Oproti tomu byla úprava v Modu vivendi nekompromisní. Neboť stanovila, že pokud by odstranění podřízenosti na

zahraničních představených nebylo možno provést zřízením nové provincie, měly být řeholní domy, jichž se to týkalo, podřízeny přímo generálnímu domu. Žádné výjimky z tohoto postupu v Modu vivendi dohodnuty nebyly.

V článku 25 konkordátu s Německou říší byla navíc oproti Modu vivendi stanovena pro řády a řeholní kongregací možnost zakládat a vést soukromé školy v rámci obecně platných zákonných podmínek.

V článku 32 bylo ještě obsaženo ustanovení, jehož stejné nebo podobné znění nebylo obsaženo nejen v Modu vivendi, ale ani v žádném jiném z rozebíraných konkordátů. Jednalo se o určité specifikum konkordátu s Německou říší. Svatý stolec se zde totiž zavazoval k vydání ustanovení, která by pro duchovní a řeholníky vylučovala členství v politických stranách a činnost pro takové strany.

4.4.5 Komparace s ustanoveními konkordátu s Rakouskem

Nejvýznamnější ustanovení týkající se řádů a řeholních kongregací byla v konkordátu s Rakouskem obsažena v článku X. Drobnější úpravu obsahovaly zejména články VI a XIX.

Článek X konkordátu s Rakouskem na rozdíl od Modu vivendi obsahoval prohlášení, že řády a řeholní kongregace mohou být v Rakousku svobodně zakládány podle ustanovení kanonického práva. Také jim tu bylo zaručeno, že ze strany státu nebudou podléhat žádným zvláštním omezením ohledně jejich poboček, počtu, vlastností členů a způsobu života.

Oproti Modu vivendi tu bylo také stanoveno, jakého právního postavení se mělo řádům a řeholním kongregacím v Rakousku dostat. Bylo tu řečeno, že řády a řeholní kongregace zřízené v budoucnu mají nabývat pro státní obor právní subjektivitu. Mělo se tak dít tím způsobem, že diecézní biskup (praelatus nullius) vloží u příslušného státního úřadu údaje o nově zřizované řeholní pobočce.

Strany konkordátu s Rakouskem se podobně jako v Modu vivendi dohodly, na tom, že představenými řádových provincií, jejichž právní sídlo leží v Rakousku, budou jen ty osoby, které mají rakouské občanství. Rozdíl ovšem spočíval v tom, že dle ustanovení Modu vivendi platila povinnost mít československé občanství pro provinciály a představené pouze těch řeholních domů podléhajících přímo generálnímu domu. Článek X konkordátu s Rakouskem také v tomto kontextu hovořil pouze o představených provincií, představené řeholních domů nezmiňoval.

Podle dodatkového protokolu ke konkordátu s Rakouskem se měl Svatý stolec také postarat o to, aby řeholní provincie nebo zřizované řeholní pobočky byly územně co nejdříve uvedeny do souladu se státními hranicemi Rakouska, což bylo doplněním ustanovení článku X. Bylo tak dohodnuto, že rakouské řeholní provincie nebudou sahat za státní hranice a naopak, že cizí provincie se nebudou rozkládat na území Rakouska. A představenými těchto provincií budou jen rakouští státní občané. Smysl těchto ustanovení byl prakticky totožný se smyslem úpravy obsažené v článku III. Modu vivendi. Konkordát s Rakouskem ovšem na rozdíl od Modu vivendi neobsahoval ustanovení, která by řešila to, že v případě některých řádů by provincie zřízena být nemohla.

V člancích VI a XIX konkordátu s Rakouskem byla oproti Modu vivendi navíc obsažena ještě některá další práva řádů a řeholních kongregací. Článek VI konkordátu s Rakouskem je opravňoval zakládat a vést školy za dodržování obecných právních předpisů týkajících se školství. Podle XIX byli členové řádů a řeholních kongregací osvobozeni od funkcí porotce u soudu a soudce z lidu.

4.5 Komparace článku IV. Modu vivendi a článků jednotlivých konkordátů týkajících se jmenování biskupů

Ustanovení týkající se jmenování biskupů byla upravena ve všech rozebíraných konkordátech.

4.5.1 Úprava v Modu vivendi

V Modu vivendi řešil otázky týkající se jmenování biskupů článek IV. a tvořil jeho významnou součást. Bylo tu dohodnuto, že Svatý stolec, dříve než přikročí k jmenování arcibiskupů, diecézních biskupů, koadjutorů cum iure successionis a armádního ordináře, oznámí Československé vládě kandidátovo jméno, aby se ujistil, že vláda nemá důvody politického rázu proti této volbě. Uvedení preláti musí být českoslovenští státní příslušníci.

Námitkami rázu politického se rozuměly veškeré námitky, kterými by vláda mohla podpírat důvody, vztahující se na bezpečnost země, např. že se vybraný

kandidát provinil politickou činností irredentistickou, separatistickou nebo namířenou proti ústavě nebo veřejnému pořádku ve státě.

Jméno kandidáta naznačeného Svatým stolicí, jakož i příslušné vyjednávání měly zůstat v tajnosti.

Ustanovení o armádním ordináři mělo vstoupit v platnost jen v tom případě, že se zachová soustava samostatné náboženské péče o vojíny. V tomto případě se mělo dbát, kromě námitek rázu politického, i na námítky vztahující se ke kandidátovu postavení v armádě.

4.5.2 Komparace s ustanoveními konkordátu s Bavorskem

Otázky související se jmenováním biskupů byly v konkordátu s Bavorskem obsaženy v článku 14. Tento článek začínal prohlášením, že při jmenování arcibiskupů a biskupů má Svatý stolec plnou volnost. Takové prohlášení sice v článku IV. Modu vivendi obsaženo nebylo, ale lze je z jeho znění odvodit. Za jedinou výjimku by se dala považovat možnost československé vlády podat proti kandidátovi námítky. Oproti dohodnutému postupu v článku IV. Modu vivendi se podle článku 14 konkordátu s Bavorskem měli procesu jmenování biskupů účastnit i metropolitní či katedrální kapituly a bavorští biskupové. Bylo tu stanoveno, že v případě uprázdnění arcibiskupského nebo biskupského stolce má příslušná kapitula bezprostředně podat Svatému stolci listinu se jmény vhodných kandidátů pro biskupský úřad. Tito kandidáti měli být též způsobilí k vedení uprázdněné diecéze. Kromě toho měli bavorští biskupové a kapituly předkládat jednou za tři roky seznam se jmény vhodných kandidátů. Lze tedy konstatovat, že podle článku IV. Modu vivendi ohledně výběru vhodných kandidátů pro biskupské úřady v Československu nebyl Svatý stolec vázán žádným seznamem, ale kandidáta si vybíral sám, zatímco v případě jmenování bavorských biskupů byl jeho výběr zúžen na předložené seznamy. Z ustanovení článku 14 konkordátu s Bavorskem jasně nevyplývá možnost Svatého stolce se při výběru od těchto seznamů odchýlit. Avšak Svatý stolec si tímto článkem zajistil z těchto seznamů volnost výběru vhodného kandidáta. Po výběru kandidáta byl v článku 14 konkordátu s Bavorskem dohodnut obdobný postup jako v článku IV. Modu vivendi. Svatý stolec se zde zavazoval, že před publikací příslušné buly kontaktuje bavorskou vládu, aby se ujistil, zda nemá proti kandidátovi námítky politického rázu. Oproti Modu vivendi tu však chybělo přesnější určení toho, co mohlo být považováno za námítky politického rázu a také tu chyběl závazek

smluvních stran držet v tajnosti kandidátovo jméno i celé jednání. Stejně jako i v Modu vivendi tu nebyl stanoven postup pro případ, že by vláda skutečně námitky podala. Výše popsaný proces jmenování biskupů dle článku 14 konkordátu s Bavorskem se měl ovšem týkat jen biskupů a arcibiskupů. Za to v článku IV. Modu vivendi bylo uvedeno, že se proces v něm popsaný má týkat nejen arcibiskupů a diecézních biskupů ale také koadjutorů cum iure successionis a případně i armádního ordináře.

4.5.3 Komparace s ustanoveními konkordátu s Pruskem

V konkordátu s Pruskem byly otázky spojené se jmenováním biskupů obsaženy v člancích 6 a 7.

Oproti ustanovení článku IV. Modu vivendi se měly do procesu jmenování biskupů a arcibiskupů zapojit také metropolitní či katedrální kapituly a pruský episkopát. Bylo tu stanoveno, že po uprázdnění arcibiskupského nebo biskupského stolce měly příslušné metropolitní nebo katedrální kapituly společně s pruským episkopátem předat Svatému stolci listiny se jmény kanonicky vhodných kandidátů. Rozdíl spočíval v tom, že dle ustanovení článku IV. Modu měl Svatý stolec postupovat samostatně, nebýt při výběru vázán žádnými seznamy a sám vybrat vhodného kandidáta. Oproti tomu dle článku 6 konkordátu s Pruskem měl Svatý stolec po zhodnocení předložených listin pouze jmenovat příslušné kapitule 3 vhodné kandidáty, ze kterých ta poté měla svobodně a tajně vybrat kandidáta. Z článku 6 také jasně nevyplývá, zda by se Svatý stolec mohl při jmenování tří vhodných kandidátů odchýlit od předložených seznamů. Další rozdíl oproti ustanovení Modu vivendi spočíval v tom, že po výběru vhodného kandidáta příslušnou kapitulou, to neměl být Svatý stolec ale právě tato kapitula, kdo se měl ještě ujistit, zda nemá pruská vláda proti vybranému kandidátovi námitky politického charakteru. V porovnání s článkem IV. Modu vivendi tu také chybělo, co přesně se rozumí námitkami politického rázu. Avšak na rozdíl od Modu vivendi tu bylo určeno, co by následovalo, kdyby pruská vláda skutečně námitky politického rázu podala. Bylo zde jasně zdůrazněno, že Svatý stolec by takového kandidáta nejmenoval.

V článku 7 konkordátu s Pruskem bylo také stanoveno, že Svatý stolec by nikým nejmenoval církevního hodnostáře pro prelaturu nullius ve Schneidemühlu a

koadjutory diecézních biskupů s právem nástupnictví,¹⁰⁹ aniž by se dotázal, zda pruská vláda nemá proti zamýšlenému kandidátovi námitky politického charakteru. Článek 6 ani 7 neobsahovaly ustanovení, které by jak pruskou vládu tak Svatý stolec zavazovaly držet v tajnosti kandidátovo jméno i jednání, jako tomu bylo v Modu vivendi. Ze znění článků 6 a 7 lze odvodit, že oproti Modu vivendi upravovaly dvojí postup při jmenování církevních hodnostářů. První postup uvedený v článku 6 se měl týkat pouze biskupů a arcibiskupů a druhý preláta pro prelaturu nullius a koadjutory s právem nástupnictví. Konkordát s Pruskem při srovnání s Modem vivendi vůbec neobsahoval ustanovení týkající se armádního ordináře.

4.5.4 Komparace s ustanoveními konkordátu s Bádenskem

Jmenování biskupů upravoval v konkordátu s Bádenskem článek III. Oproti článku IV. Modu vivendi, který upravoval jmenování všech arcibiskupů, diecézních biskupů, koadjutorů cum iure succesionis a případně i armádního ordináře se článek III konkordátu s Bádenskem věnoval pouze jmenování freiburského arcibiskupa. Dle postupu stanoveného tímto článkem se obsazování freiburského arcibiskupského stolce měla účastnit i freiburská metropolitní kapitula, nikoli jen Svatý stolec a vláda jako tomu bylo v případě postupu podle článku IV. Modu vivendi. Po uvolnění freiburského arcibiskupského stolce měla metropolitní kapitula předat Svatému stolci listinu se jmény kanonicky vhodných kandidátů. Svatý stolec měl po zvážení jmen kandidátů na této listině a na listinách ročně předkládaných freiburským arcibiskupem, jmenovat kapitule tři kandidáty, ze kterých ta měla ve svobodné tajné volbě zvolit budoucího arcibiskupa. Oproti Modu vivendi tu byl opět rozdíl v tom, že kandidáta na arcibiskupský stolec vybírala metropolitní kapitula, nikoli sám Svatý stolec jako tomu bylo v případě ustanovení Modu vivendi. Povinností Svatého stolce bylo pouze předložit kapitule jména tří vhodných kandidátů. Z ustanovení článku III konkordátu s Bádenskem nevyplývá zda, je Svatý stolec vázán při výběru kandidátů předloženými seznamy či nikoli, hovoří se tu pouze o jejich zvážení. Naproti tomu byl Svatý stolec jasně zavázán předložit takové tři kandidáty, mezi nimiž musel být alespoň jeden příslušník freiburské arcidiecéze. Žádnou takovou podmínkou s ohledem na příslušnost kandidáta k některé diecézi Modus vivendi neobsahoval.

---

¹⁰⁹ V článku 2 konkordátu s Pruskem bylo stanoveno, že arcibiskupským stolcům v Kolíně, Vratislavi a Paderbornu a biskupským stolcům v Trevíru, Münsteru a Cáchách mají být v budoucnu přiděleni světicí biskupové. Jmenování měli být Svatým stolcem na základě žádosti diecézního biskupa. V případě potřeby mohli být jmenováni stejným způsobem i pro další diecéze.

Před ustanovením vybraného kandidáta do úřadu arcibiskupa si měl Svatý stolec, obdobně jako tomu bylo dle ustanovení článku I. Modu vivendi, potvrdit u bádenské vlády, že ta nemá proti kandidátovi všeobecně politické námitky.¹¹⁰ I v tomto konkordátu chybělo ustanovení o zachování kandidátova jména a jednání v tajnosti a také bližší vymezení pojmu všeobecně politické námitky, jako tomu bylo v Modu vivendi. Ovšem bylo zde zdůrazněno, že tyto námitky mají být všeobecně politické nikoli jen stranicko politické. Odstavec 1. dodatkového protokolu konkordátu s Bádenskem oproti Modu vivendi určoval postup, jakým měly strany postupovat, kdyby vláda proti kandidátovi všeobecně politické námitky skutečně podala. Pro tento případ se strany měly pokusit o dosažení dohody. Kdyby se však dohody nepodařilo dosáhnout, mohl Svatý stolec úřad arcibiskupa svobodně obsadit.

4.5.5 Komparace s ustanoveními konkordátu s Německou říší

V konkordátu s Německou říší byly otázky spojené se jmenování biskupů upraveny v člancích 14 a 27. S danou problematikou úzce souvisel i článek 2, který říkal, že konkordáty uzavřené s Bavorskem (1924), Pruskem (1929) a Bádenskem (1932) zůstávají v platnosti a práva a svobody přiznané v nich katolické církvi trvají beze změny. V ostatních zemích platí ve své úplnosti úmluvy obsažené v tomto konkordátu. Ty jsou závazné i pro tři výše uvedené země, nakolik se týkají záležitostí, které nejsou v zemských v zemských konkordátech upraveny, nebo nakolik doplňují dřívější úpravu.

Ohledně jmenování biskupů v diecézích Rottenburg, Mohuč a v Míšeň se měla užít platná pravidla pro metropolitní sídlo hornorýnské církevní provincie Freiburg. To znamenalo, že se mělo postupovat podle pravidel obsažených v konkordátu s Bádenskem.

Obdobně jako v článku IV. Modu vivendi bylo dohodnuto, že Svatý stolec bude vydávat jmenovací buly pro arcibiskupy, biskupy, koadjutora cum iure successionis nebo územního preláta teprve poté, co bude jméno kandidáta oznámeno říšskému místodržiteli v příslušné zemi a zjištěno, že proti zamýšlenému kandidátovi neexistují námitky všeobecně politického rázu. Rozdíl spočíval pouze v tom, že v případě Modu vivendi se oznamování kandidátova jména a zjišťování námitek mělo dít u

---

¹¹⁰ Dle ustanovení závěrečného protokolu konkordátu s Bádenskem se Svatý stolec zavazoval, že v případě jmenování koadjutora cum iure successionis freiburským arcibiskupem, bude postupovat ve shodě s bádenskou vládou.

československé vlády (kolektivního orgánu), zatímco dle ustanovení konkordátu s Německou říší postačilo oznámit kandidátovo jméno pouze u příslušného místodržitele (nikoli zemské vlády) a zjistit, zda proti kandidátovi neexistují námitky. Ani v případě konkordátu s Německou říší nebylo blíže rozvedeno, co se rozumí pod pojmem námitky všeobecně politického rázu. Oproti Modu vivendi však závěrečný protokol konkordátu s Německou říší obsahoval ustanovení týkající se situace, kdy by námitky všeobecně politického charakteru byly skutečně vzneseny. Tyto námitky měly být předloženy v co nejkratší době. Pokud by tak nebylo učiněno ve lhůtě 20 dní, mohl Svatý stolec předpokládat, že námitky proti zamýšlenému kandidátovi neexistují. Vznesením námitek ovšem nemělo být založeno veto ze strany státu. Závěrečný protokol podobně jako ustanovení Modu vivendi obsahoval také ještě závazek stran, že až do zveřejnění jmenování budou jména kandidátů důvěrná.

V článku 27 konkordátu s německou říší byl mimo jiné řešen postup při jmenování armádního biskupa. Svatý stolec měl armádního biskupa jmenovat poté, co se spojil s říšskou vládou, aby v dorozumění s ní vybral vhodnou osobu. V případě jmenování armádního biskupa tak byl stanoven jiný postup než při jmenování ostatních biskupů. V tom spočíval rozdíl s úpravou v Modu vivendi. Jmenování armádního ordináře se totiž dle Modu vivendi mělo dít stejně jako při jmenování ostatních biskupů. Malá odlišnost spočívala pouze v tom, že československá vláda mohla při eventuálním vznesení námitek zohlednit kromě jiných i námitky vztahující se ke kandidátově postavení v armádě. Navíc oproti článku 27 konkordátu s Německou říší byl vstup v platnost ustanovení Modu vivendi týkajících se armádního ordináře podmíněn zachováním soustavy samostatné náboženské péče o vojíny v Československu.

4.5.6 Komparace s ustanoveními konkordátu s Rakouskem

V konkordátu s Rakouskem byly otázky spojené se jmenováním biskupů řešeny v článku IV. Článek VIII se týkal postupu při jmenování vojenského vikáře. Obdobně jako v Modu vivendi tu bylo dohodnuto, že volba arcibiskupů a biskupů stejně tak i preláta pro prelaturu nullius náleží Svatému stolci. Rozdíl oproti Modu vivendi však spočíval v tom, že do procesu jmenování biskupů se měli zapojit i rakouští církevní hodnostáři. Při uprázdňení arcibiskupského nebo biskupského stolce (případ. prelatury nullius) měli jednotliví rakouští sídelní biskupové předkládat Svatému stolci listiny se jmény vhodných kandidátů. V postupu upraveném článkem

IV. Modu vivendi nebyl Svatý stolec žádnými seznamy vhodných kandidátů, výběr záležel pouze na jeho vlastním rozhodnutí

Jediná výjimka postupu jmenování biskupů dle článku IV konkordátu s Rakouskem byla stanovena pro arcidiecézi se sídlem v Salcburku. Zde měl při uvolnění arcibiskupského stolce jmenovat Svatý stolec metropolitní kapitula tři kandidáty. Z těchto předložených kandidátů pak měla kapitula ve svobodné a tajné volbě vybrat nového arcibiskupa. To v důsledku znamenalo vytvoření dvou postupů při jmenování rakouských biskupů, což v Modu vivendi obsaženo nebylo. Modus vivendi obsahoval pouze jeden možný postup při obsazování všech biskupských úřadů.

Podobně jako v případě postupu dle Modu vivendi byl Svatý stolec ještě před jmenováním sídelního arcibiskupa, sídelního biskupa, nebo koadjutora s právem nástupnictví, stejně tak i preláta pro prelaturu nullius vázán povinností sdělit jméno v úvahu přicházejícího nebo zvoleného kandidáta rakouské spolkové vládě. Měl tak učinit za účelem zjištění, zda rakouská spolková vláda nemá proti platnému jmenování kandidáta do církevního úřadu námítky všeobecně politického charakteru. Oproti Modu vivendi tu však nebylo specifikováno, co se rozumí pod pojmem námítky všeobecně politického charakteru.

Avšak při porovnání s Modem vivendi tu byla navíc obsažena presumpce souhlasu rakouské vlády se jmenováním navrženého kandidáta. Tato presumpce se měla uplatnit za situace, kdy by od okamžiku oznámení jména kandidáta rakouské vládě uplynulo 15 dní bez sdělení odpovědi. Toto tiché mlčení mělo být vykládáno ve smyslu, že vláda nechce vůči kandidátovi vyslovit žádné pochybnosti a Svatý stolec může bez dalšího uveřejnit jeho jmenování.

V závěrečném protokolu ke konkordátu s Rakouskem bylo oproti článku IV. Modu vivendi také stanoveno, jak se má postupovat při případném vznesení námitek. Strany se měly pokusit dosáhnout společné dohody. V případě, že by dohody nebylo dosaženo, mohl Svatý stolec svobodně biskupský úřad obsadit.

Strany konkordátu s Rakouskem se obdobně jako v Modu vivendi dohodly, že celé jednání má být přísně důvěrné. To mělo spočívat zejména v tom, že až do případného jmenování mělo být jméno zamýšleného kandidáta drženo v tajnosti.

V článku VIII konkordátu s Rakouskem bylo upraveno jmenování vojenského vikáře. Postup při jmenování rakouského vojenského vikáře byl takřka shodný se jmenováním armádního ordináře upraveném v článku IV. Modu vivendi, neboť mělo

také probíhat prostřednictvím Svatého stolce a celý postup měl být podobný jako při jmenování arcibiskupů a biskupů. I v případě jmenování vojenského vikáře měl Svatý stolec důvěrně podat zprávu spolkové vládě a zjistit tak, zda ta nemá proti úmyslu jmenovat vybraného kandidáta všeobecně politické námitky. Výraznější rozdíl mezi úpravou v Modu vivendi a konkordátu s Rakouskem spočíval pouze v tom, že ustanovení článku VIII konkordátu s Rakouskem o jmenování vojenského vikáře nebylo ničím podmíněno, jako v případě úpravy podle článku IV. Modu vivendi. Vstup v platnost ustanovení Modu vivendi týkajících se armádního ordináře byla totiž podmíněna zachováním soustavy samostatné náboženské péče o vojíny v Československu.

4.6 Komparace ustanovení Modu vivendi a konkordátu s Německou říší týkajících se přísahy věrnosti biskupů

Přísaha věrnosti biskupů byla obsažena pouze v Modu vivendi a v konkordátu s Německou říší. Ostatní rozebírané konkordáty ustanovení o přísaze věrnosti neobsahovaly.

V Modu vivendi byla přísaha věrnosti biskupů obsažena v článku V. Dle tohoto článku měli arcibiskupové, diecézní biskupové, koadjutoři cum iure successionis, případně armádní ordinář složit po svém jmenování Svatým stolicem, dříve než nastoupí svůj úřad, přísahu věrnosti československému státu těmito slovy: „*Juro et promitto sicuti decet Episcopum fidelitatem Reipublicae Cecoslovacae necnon nihil me facturum quod sit contra salutem, securitatem, intergritatem Reipublicae.*“ (Přísahám a slibuji, jakož sluší biskupovi, věrnost republice Československé, a že nic neučiním, co by bylo proti blahu, bezpečnosti a integritě republiky.)

Přísaha věrnosti biskupů byla v konkordátu s Německou říší upravena v článku 16. Biskupové měli ještě předtím než se ujali vedení své diecéze, složit do rukou říšského místodržitele v příslušné zemi, popř. do rukou říšského prezidenta přísahu věrnosti v následující podobě: „*Vor Gott und auf die heiligen Evangelien schwöre und verspreche ich, so wie es einem Bischof geziemt, dem Deutschen Reich und dem*

Lande... Treue. Ich schwöre und verspreche, die verfassungsmaßig gebildete Regierung zu achten und von meinem Klerus achten zu lassen. In der pflichtmäßigen Sorge um das Wohl und das Interesse des deutschen Staatswesens werde ich in Ausübung des mir übertragenen geistlichen Amtes jeden Schaden zu verhüten trachten, der es bedrohen könnte.“ (Před Bohem a na svatá evangelia přísahám a slibuji, jak se na biskupa sluší, věrnost Německé říši a...zemi. Přísahám a slibuji, že budu respektovat vládu vytvořenou v souladu s ústavou a že ji nechám respektovat i svým duchovenstvem. V povinné péči o dobro a zájmy německé státnosti se při výkonu mně svěřeného duchovního úřadu budu střežit každé újmy, která by mohla hrozit.)

Významově byly texty obou přísah téměř shodné. V článku 16 konkordátu s Německou říší byl v přísaze věrnosti navíc obsažen pouze závazek biskupa k respektování vlády vytvořené v souladu s ústavou a ponechání respektování této vlády i podřízeným duchovenstvem. Avšak stejný obsahový význam by se dal odvodit i ze smyslu přísahy obsažené v Modu vivendi.

Rozdíl mezi oběma články spočíval v tom, že podle ustanovení konkordátu s Německou říší měli přísahu věrnosti skládat pouze biskupové, kteří se teprve poté měli ujmout vedení diecézí. Zatímco dle Modu vivendi tak měli učinit všichni arcibiskupové, diecézní biskupové, koadjutoři cum iure successionis, případně armádní ordinář po svém jmenování. Další rozdíl byl také v tom, že v konkordátu s Německou říší bylo přesně specifikováno komu mají biskupové přísahu složit (říšský místodržitel v příslušné zemi, popř. říšský prezident), ale Modus vivendi hovořil jen obecně o přísaze věrnosti Československé republice. Ani v jednom z článků nebyly obsaženy následky, jaké by nastaly, kdyby k přísaze nedošlo, byla odmítnuta, byla provedena až po nastoupení do úřadu apod.

4.7 Komparace závěrečných ustanovení Modu vivendi se závěrečnými ustanoveními jednotlivých konkordátů

Obecně lze konstatovat, že smyslem závěrečných částí smluv (také zvaných protokolární články) je úprava právního života smlouvy. Obvykle jsou zde upravovány otázky související s dobou, na kterou se smlouva uzavírá, možností a způsobem prodloužení její platnosti, podmínkami výpovědi, požadavkem ratifikace,

okamžikem vstupu smlouvy v platnost, označením autentického textu, právní povahou příloh apod.¹¹¹

4.7.1 Úprava v Modu vivendi

V případě Modu vivendi lze za závěrečné ustanovení označit článek VI., který říkal, že: Vláda se postará, aby platná zákonná ustanovení byla co nejdříve přizpůsobena tomuto Modu vivendi. Článek VI. obsahoval tedy velmi stručně vyjádřený závazek československé vlády postarat se co nejdříve o to, aby zákonná ustanovení platící v Československu nebyla v rozporu s jednotlivými články Modu vivendi. Nutno dodat, že se mělo jednat o právní úpravu vztahů, které měly nějaký vztah k jednotlivým ustanovením Modu vivendi, nikoli o právní úpravu otázek, které s články Modu vivendi nesouvisely.¹¹² Na rozdíl od ostatních rozebíraných konkordátů zde nebylo stanoveno, jakým způsobem se tak má dít.

4.7.2 Úprava závěrečných ustanovení jednotlivých konkordátů v komparaci s článkem VI. Modu vivendi

Konkordát s Bavorskem tuto problematiku upravoval v článku 15 poněkud konkrétněji v tom smyslu, že je zde stanoveno, kterých zákonných ustanovení se má případná změna týkat. Je tu řečeno, že se má jednat o platné zemské zákony a nařízení, která by byla v rozporu s ustanoveními konkordátu. Tato zákonná ustanovení měla být zrušena. Na rozdíl od Modu vivendi tu však chybí konkretizace orgánu, který by jejich zrušení zajistil. V článku 15 se mluví pouze obecně o Bavorském státu, ale pouze v souvislosti s přátelským řešením případných sporů.

V konkordátu s Pruskem byla tato problematika řešena v článku 14 velmi stručně, ale naprosto jasně. Smluvní strany se zde dohodly, že zákony a nařízení, které by byly v rozporu s ustanoveními smlouvy měly pozbýt platnosti. Byl tu vyjádřen i časový okamžik, kdy se tak mělo stát. Tento okamžik se měl shodovat s okamžikem nabytí platnosti konkordátu. Na rozdíl od Modu vivendi zde nemusel být uveden orgán, který se o to měl postarat, neboť se tak mělo stát automaticky.

---

¹¹¹ DAVID, Vladislav. SLADKÝ, Pavel. ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha: Leges, 2008, s. 92

¹¹² Např. z. č. 320/1919 Sb. z. a n., kterým se měnila ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství, nebo např. z. č. 226/1922 Sb. z. a n., jímž se měnily a doplňovaly zákony o školách obecných a občanských

Téměř naprosto shodně byla tato problematika řešena v článku XIII konkordátu s Bádenskem. Jen s tím rozdílem, že konkordát s Bádenskem tu byl označován jako konkordát, avšak konkordát s Pruskem byl označován jako smlouva. Až na tuto drobnost se jednalo o dvě stejně formulovaná ustanovení.

Určitou zvláštností je, že i přesto, že konkordát s Německem oproti Modu vivendi upravuje nesrovnatelně větší množství otázek, chybí mu ustanovení, které by pamatovalo na úpravu zákonných ustanovení platících v Německu, která by byla v rozporu s jeho ustanoveními.

Obdobně jako v konkordátech s Pruskem a Bádenskem je tato problematika řešena i v konkordátu s Rakouskem. Oproti Modu vivendi tu opět chybí určení konkrétního orgánu, který by se měl postarat o přizpůsobení zákonných norem, které by byly v rozporu s jeho jednotlivými ustanoveními. K pozbytí platnosti zákonů a nařízení, které platily v Rakousku, a které by byly v rozporu s ustanoveními konkordátu, mělo dojít okamžikem jeho vstupu v platnost.

Na rozdíl od rozebíraných konkordátů chyběla v závěrečných ustanoveních Modu vivendi úprava otázek týkající se problematiky případného budoucího výkladu jeho článků a úprava týkající se postupu, který by byl uplatňován při jeho výkladu.

Jednotlivé konkordáty tuto problematiku upravovaly až na malé drobnosti při formulaci jednotlivých ustanovení téměř shodně. Smluvní strany se v jednotlivých konkordátech zavazovaly, že kdyby při výkladu jejich jednotlivých ustanovení vznikly v budoucnu potíže, postarají se o jejich přátelské řešení.

Modus vivendi také v závěrečných ustanoveních neobsahoval ani zmínku o záležitostech církevních osob a věcí, na které nebylo pamatováno v jeho ustanoveních. Podobné zmínky absentovaly i v konkordátech s Bavorskem, Pruskem a Bádenskem. Pouze v konkordátech s Rakouskem a Německem byly obsaženy dohody, podle kterých se měly záležitosti církevních osob a věcí, které nebyly upraveny v předchozích ustanoveních řídit pro církevní obor platným kanonickým právem.

S výjimkou konkordátu s Bavorskem obsahovaly konkordáty s Pruskem, Bádenskem, Rakouskem a Německem zmínku o tom, že jejich texty, které byly vyhotoveny v italském a německém znění, mají stejnou právní sílu. Podobné ustanovení by v Modu vivendi bylo zbytečné, neboť jeho znění bylo vyhotoveno pouze ve francouzštině.

Modus vivendi také v závěrečných ustanoveních neobsahoval zmínku o tom, jak má nabýt platnosti, ani kdy se tak má stát. V ostatních zmiňovaných konkordátech

to uvedeno bylo. Byla tu obsažena dohoda, že konkordáty mají být ratifikovány a nabýt platnosti dnem výměny ratifikačních listin. Výjimku tvořil pouze konkordát s Bavorskem, kde se hovořilo nikoli o dni výměny ale o okamžiku výměny ratifikačních listin.

5. Kapitola: Zhodnocení výsledků komparace

Tato kapitola shrnuje výsledky komparace provedené v kapitole čtvrté. Komparaci *Modu vivendi* s konkordáty s německy mluvícími zeměmi bylo možno provést jen v určitém rozsahu, což bylo dáno z toho důvodu, že *Modus vivendi* upravoval oproti těmto konkordátům jen několik málo otázek. Jedná se o otázky rozhraničení a dotace diecézí, postavení řádů a náboženských kongregací, jmenování a přísahy biskupů. Výjimkou byl článek II. *Modu vivendi* týkající se nucené správy církevního majetku. Ohledně tohoto článku nebylo možno provést stejnou komparaci jako v případě ostatních článků. Tento článek upravoval otázky související s nucenou správou církevního majetku na Slovensku. Takovou úpravu neobsahoval žádný z rozebíraných konkordátů. S ohledem na země a státy, jichž se týkaly rozebírané konkordáty, se jednalo o tehdejší československé specifikum. Spíše tu bylo v podkapitole 4.3 upozorněno na určité podobnosti ve smyslu a významu tohoto článku s ohledem na úpravu obsaženou v ostatních rozebíraných konkordátech.

Při komparaci zachycené v kapitole 4. byl kladen důraz především na způsob úpravy v člancích *Modu vivendi* s ohledem na způsob úpravy ve vybraných člancích jednotlivých konkordátů. Přičemž články *Modu vivendi* jsou zde komparovány s vybranými články jednotlivých konkordátů především s ohledem na shodnost či podobnost úprav, odlišnosti v úpravách nebo přímo absenci některých ustanovení. Výsledky provedené komparace článků *Modu vivendi* s ustanoveními zmiňovaných konkordátů přinesly několik zjištění, z nichž některá jsou velmi zajímavá, až překvapivá. Výsledky komparace jsou shrnuty v následujících podkapitolách.

5.1 Rozsah upravovaných otázek v *Modu vivendi* a ostatních komparovaných konkordátech

Modus vivendi upravoval oproti rozebíraným konkordátům neskonale menší okruh otázek. Mezi nejvýznamnější otázky, které nebyly řešeny v *Modu vivendi*, ale jejichž úpravu obsahovaly ostatní komparované konkordáty, patřila zejména následující vybraná ustanovení. ***Garance základních práv katolické církve ze strany státu.*** Tato garance byla obsažena ve všech rozebíraných konkordátech. Každý z rozebíraných konkordátů ji obsahoval ve svém prvním článku. Jednalo se zejména o garanci svobodného vykonávání katolického náboženství, poskytnutí zákonné

ochrany tomuto výkonu, práv v rámci své pravomoci vydávat zákony a nařízení apod. Dále zde byly oproti Modu vivendi ve všech konkordátech stanoveny obsaženy např. *požadavky kladené na některé duchovní*. Tyto podmínky opakující se ve všech konkordátech lze shrnout do těchto bodů: **a)** určená státní příslušnost, **b)** maturitní vysvědčení **c)** absolvování předepsaných studií. (úprava v konkordátech: konkordát s Bavorskem čl. 13, Konkordát s Pruskem čl. 9, Konkordát s Bádenskem čl. VII, konkordát s Německou říší čl. 14, konkordát s Rakouskem čl. XXI). Dále v Modu vivendi nebylo řešeno *obsazování nižších církevních úřadů* jakými jsou např. kanonikáty, dignity, místa dómských vikářů, prebendy (úprava v konkordátech: čl. 14 konkordátu s Bavorskem, čl. 8 konkordátu s Pruskem, čl. II konkordátu s Bádenskem, čl. 14 konkordátu s Německou říší). Byly tu upraveny otázky týkající se zejména postupu, jaký se má při obsazování těchto úřadů uplatňovat. V Modu vivendi nebyly na rozdíl od rozebíraných konkordátů také vůbec řešeny *otázky týkající se školství* (úprava v konkordátech: konkordát s Bavorskem čl. 3,4,5,6,7,8,9, Konkordát s Pruskem čl. 12, konkordát s Bádenskem čl. IX, X, XI, Konkordát s Německou říší čl. 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, konkordát s Rakouskem čl. V, VI) Ohledně školství upravovaly tyto konkordáty zejména otázky související se zřizováním a provozováním škol, výukou na těchto školách, předpoklady učitelů, zasahováním církevních úřadů do obsahu výuky i personálního obsazení.

Tento výše uvedený deficit Modu vivendi lze vysvětlit tím, že se mezi československými představiteli nepodařilo najít politickou shodu na uzavření konkordátu se Svatým stolcem. To byl jeden z hlavních důvodů, proč došlo po dohodě se Svatým stolcem, k uzavření pouze smlouvy ve formě modu vivendi. V případě Modu vivendi s Československem a v případech ostatních rozebíraných konkordátů se tedy jedná o dva různé typy konkordátních smluv, každý s poněkud odlišným účelem. Výsledek provedené komparace tyto rozdíly jen potvrzuje.

5.2 Význam otázek upravených v Modu vivendi s ohledem na ostatní komparované konkordáty

Na základě provedené komparace, lze konstatovat, že všechny otázky upravené v Modu vivendi, byly až na několik výjimek, jak je uvedeno dále, upraveny též ve všech rozebíraných konkordátech. I když se v případě Modu vivendi jednalo

pouze o úpravu nejnaléhavějších otázek, tyto otázky se jevily jako stěžejní i v případech některých rozebíraných konkordátů. Úprava rozhraničení diecézí, která byla z pohledu Československa nejdůležitější, zaujímala velmi významné místo i v čl. 2 konkordátu s Pruskem, kde byly přímo vyjmenovány diecéze a církevní provincie, kterých se mají změny dotknout, velmi důležitá byla tato úprava i pro konkordát s Německou říší, kde se strany v čl. 11 dohodly na zásadách, podle kterých budou v budoucnu postupovat při změnách v hranicích diecézí a církevních provincií. O něco menší význam lze přisuzovat těmto úpravám v člancích 12 konkordátu s Bavorskem, II konkordátu s Bádenskem a III konkordátu s Rakouskem, zde se strany spokojily s konstatováním, že tehdejší stav rozhraničení diecézí zůstane až na drobné výjimky nezměněný.

Jako další významné ustanovení *Modu vivendi* se na základě provedené komparace jeví článek III. týkající se postavení řádů a řeholních kongregací. Podobná ustanovení obsahovaly všechny rozebírané konkordáty, s výjimkou konkordátu s Pruskem. Tuto úpravu obsahovaly zejména v člancích 2 a 13 konkordátu s Bavorskem, V konkordátu s Bádenskem, 6, 13, 15, 25 a 32 konkordátu s Německou říší, VI a X konkordátu s Rakouskem. Byly tu řešeny otázky související s právním postavením, požadavky kladenými na představené řádů a řeholních kongregací, možnosti zřizovat a vést školy apod. Vzhledem ke způsobu a rozsahu úpravy tak lze dojít k závěru, že postavení řádů a řeholních nebylo důležité jen z pohledu Československa ale téměř všech dotčených zemí.

Jako významný se s ohledem na ustanovení ostatních konkordátů jevil i článek IV. *Modu vivendi* týkající se jmenování biskupů. Otázky spojené se jmenováním biskupů byly upraveny zejména v člancích 14 konkordátu s Bavorskem, 6 a 7 konkordátu s Pruskem, III konkordátu s Bádenskem, 14 a 27 konkordátu s Německou říší a IV konkordátu s Rakouskem a tvořily jejich významnou součást. Stejně jako v *Modu vivendi* se tu jednalo o úpravu postupu při jmenování biskupů a úpravu vznášení námitek politického charakteru ze strany příslušných orgánů. Lze tak z toho usuzovat, že jmenování biskupů bylo pro dotčené země velmi důležité, neboť v případech všech konkordátů se jednalo o velmi podrobnou úpravu s větší či menší možností jednotlivých zemí do tohoto procesu zasahovat.

5.3 Výsledky komparace úpravy obsažené v Modu vivendi s ustanoveními jednotlivých komparovaných konkordátů

Na základě provedené komparace lze konstatovat, že článek I. Modu vivendi týkající se rozhraničení diecézí byl úrovní své úpravy srovnatelný s úpravou v ostatních konkordátech. Lze tak usuzovat na základě toho, že obsahoval obecnou úpravu, která se vztahovala na území celého Československa, nikoli jen na přesně vymezené diecéze, jako tomu bylo např. v článku 2 konkordátu s Pruskem. Způsob úpravy v Modu vivendi tak lze považovat za univerzální řešení. Podobnou úpravu na obecné úrovni týkající se rozhraničení diecézí obsahoval pouze článek 11 konkordátu s Německou říší. Úprava v ostatních konkordátech se omezila pouze na konstatování, že tehdejší stav rozhraničení diecézí zůstane až na drobné výjimky nezměněný. Je zřejmé, že to vyplývalo z tehdejších potřeb, proto se strany konkordátních smluv také většinou dohodly na tom, že případné v budoucnu potřebné změny budou podléhat dohodě se Svatým stolicem. Lze to považovat za období ustanovení článku I. Modu vivendi, který říkal, že k přípravě dohody obsažené taktéž v článku I. týkajícím se nového rozhraničení československých diecézí budou do dvou měsíců zřízeny dvě na sobě nezávislé komise. Za jediný větší deficit úpravy obsažené v článku I. Modu vivendi vzhledem např. k článkům 2 konkordátu s Pruskem, 11. konkordátu s Německou říší a III konkordátu s Rakouskem lze považovat fakt, že zde nebylo obsaženo také ustanovení týkající se československých církevních provincií.

Článek III. Modu vivendi se týkal řádů a řeholních kongregací. Na základě provedené komparace lze konstatovat, že úprava obsažená v tomto článku je ohledně podřízenosti řádových domů nadřízeným týchž řádů z ciziny oproti ostatním konkordátům vůbec nejlépe provedenou. Konkordáty s Bavorskem a Bádenskem totiž takovou ani podobnou úpravu neobsahovaly vůbec. V konkordátu s Německou říší byla tato problematika řešena v článku 15. Svatý stolec se zde však pouze zavázal k vyvíjení snahy o to, aby podřízenost německých řeholních domů pokud možno odpadla. V konkordátu s Rakouskem byla tato problematika řešena až v dodatkovém protokolu, dle jehož znění se měl Svatý stolec postarat o to, aby řeholní provincie nebo zřizované řeholní domy byly územně co nejdříve uvedeny do souladu se státními hranicemi Rakouska. Zatímco v Modu vivendi se Svatý stolec nezavázal pouze ke snaze ale k povinnosti tak učinit. Toto zjištění lze považovat vzhledem k účelu a

celkovému charakteru Modu vivendi za velmi zajímavé. Na základě provedené komparace lze za větší rozdíl v úpravách označit podmínky týkající se státního občanství představených řádů a řeholních kongregací. Zatímco např. podle článku 13 konkordátu s Bavorskem, nebo dle článku 15 konkordátu s Německou říší měli být podmínkou státního občanství vázání všichni představení řádů a řeholních kongregací sídlících na území dané země nebo státu, dle ustanovení článku III. Modu vivendi byli československým státním občanstvím vázání pouze provinciálové a představení těch řeholních domů, které by podléhaly přímo generálnímu domu. Na základě provedené komparace lze konstatovat, že podstatný rozdíl mezi úpravou v Modu vivendi a jednotlivých konkordátech týkajících se řádů a řeholních kongregací spočíval v tom, že Modus vivendi vůbec neobsahoval např. úpravu otázek souvisejících se zakládáním řádů a řeholních kongregací, jejich právním postavením možností zřizovat a vést školy apod.

Úpravu obsaženou v článku IV. Modu vivendi týkající se jmenování biskupů lze označit za srovnatelnou svojí úrovní s podobnými úpravami v ostatních konkordátech. Byl tu totiž stejně jako v případě ostatních konkordátů upraven celý postup při jmenování biskupů. Rozdílnost úprav lze na základě provedené komparace spatřovat pouze v tom, že v případě některých konkordátů se měly tohoto procesu oproti ustanovení Modu vivendi účastnit jak metropolitní a katedrální kapituly (např. čl. 14 konkordátu s Bavorskem, čl. III konkordátu s Bádenskem), tak i biskupové (např. čl. 14 konkordátu s Bavorskem, čl. III konkordátu s Bádenskem, čl. IV konkordátu s Rakouskem). Lze však konstatovat, že úprava jmenování biskupů obsažená v Modu vivendi v některých směrech dokonce předčila ostatní úpravy. Modus vivendi totiž obsahoval např. úpravu týkající se jmenování armádního ordináře. Podobná úprava byla obsažena jen v konkordátu s Německou říší v článku 27 a v konkordátu s Rakouskem v článku VII. Ostatní konkordáty ustanovení o jmenování armádního ordináře vůbec neobsahovaly. Úprava v článku IV. Modu vivendi by se dala označit za lepší i ohledně toho, že obsahovala ustanovení, které zavazovalo jak československou vládu, tak Svatý stolec k zachování jména zamýšleného kandidáta i celého jednání v tajnosti. Stejné ustanovení nebylo obsaženo v žádném z rozebíraných konkordátů. Podobné ustanovení obsahovaly pouze konkordát s Rakouskem v článku IV a závěrečný protokol konkordátu s Německou říší, v případě obou těchto konkordátů se však hovořilo pouze o důvěrnosti, nikoli tajnosti celého jednání. Co však lze považovat za opravdu výjimečné v úpravě článku

IV. Modu vivendi oproti ostatním komparovaným konkordátům, je bližší vysvětlení pojmu námitky polického charakteru. Mělo se jednat o námitky vztahující se na bezpečnost země, např. že se vybraný kandidát provinil politickou činností irredentistickou, separatistickou nebo namířenou proti ústavě nebo veřejnému pořádku ve státě. Toto bližší rozvedení neobsahoval žádný z konkordátů. Pouze konkordát s Bádenskem ve svém článku III zmiňoval, že tyto námitky mají být všeobecně politické nikoli jen stranicko politické. Na základě provedené komparace lze konstatovat, že úprava obsažená v článku IV. Modu vivendi zaostávala za úpravou obsaženou v ostatních konkordátech pouze v tom, že neurčovala, jaký by následoval postup, kdyby vláda (v případě konkordátu s Německou říší se mohlo jednat i o říšského místodržícího) skutečně námitky politického charakteru vznesla. S výjimkou konkordátu s Bavorskem, který to také neupravoval, byla tato úprava obsažena ve všech ostatních konkordátech (čl. 6 konkordátu s Pruskem, dodatkový protokol konkordátu s Bádenskem závěrečné protokoly konkordátů s Německem a Rakouskem).

S článkem IV. Modu vivedni týkajícího se jmenování biskupů úzce souvisel článek V. týkající se přísahy věrnosti biskupů. Úpravu přísahy biskupů neobsahoval s výjimkou článku 16. konkordátu s Německou říší žádný z komparovaných konkordátů, což je vzhledem k rozsahu Modu vivendi a jednotlivých konkordátů opět velmi zvláštní zjištění. Úprava týkající se textu přísah obsažených v článku V. Modu vivendi a článku 16. konkordátu s Německou říší je srovnatelná. V čem však úprava v Modu vivendi zaostává je fakt, že tu není řečeno před kým má být přísaha složena jako je tomu v konkordátu s Německou říší.

Ohledně závěrečných ustanovení, za která lze v Modu vivendi považovat článek VI., lze říci, že v případě rozebíraných konkordátů jsou mnohem obsáhlejší. Na základě provedené komparace lze označit závěrečná ustanovení Modu vivendi za nedostatečná. Závěrečná ustanovení rozebíraných konkordátů se totiž týkají nejen přizpůsobení zákonných ustanovení textu těchto konkordátů, ale např. i řešení vzniklých potíží při jejich výkladu, způsob, jak mají nabýt platnosti apod., což v Modu vivendi není vůbec obsaženo.

Závěr

Účelem této práce bylo provést komparaci Modu vivendi s nejvýznamnějšími konkordáty s německy mluvícími zeměmi z meziválečného období. Tato práce byla rozdělena do pěti kapitol, jejichž závěry lze shrnout do několika následujících odstavců.

Konkordátní právo je ta oblast práva, která řeší vztah státu a katolické církve na mezinárodní úrovni prostřednictvím smluv zvaných konkordátní smlouvy. V konkordátních smlouvách může být řešena celá řada otázek od garancí práv katolické církvi ze strany státu, přes majetková práva, školství, personální otázky až po kulturu.

V případě Modu vivendi s Československem došlo k vytvoření nového typu konkordátní smlouvy. Tento nový typ se jevil jako kompromisní řešení vztahu Československa, katolické církve a Svatého stolce. Oproti jiným konkordátním smlouvám tu totiž byly řešeny jen nejnaléhavější problémy (rozhrazení diecézí, postavení řádů a řeholních kongregací, jmenování biskupů..). Navíc byla tato smlouva zamýšlena jen jako určité provizorium, které bude později nahrazenou již podrobnější smlouvou.

Oproti tomu nejvýznamnější konkordáty uzavřené s německy hovořícími zeměmi v meziválečném období obsahovaly velmi podrobnou úpravu otázek souvisejících se vztahem těchto zemí, katolickou církví a Svatým stolicem. V případě těchto konkordátů zde byly řešeny nejen podobné nebo stejné otázky jako v Modu vivendi, ale i mnoho dalších (např. otázky související s garancí práv katolické církve ze strany státu, majetkovými právy katolické církve, školstvím apod.).

I přes na první pohled jasné rozdíly mezi Modem vivendi a zmiňovanými konkordáty se podařilo provést jejich komparaci a z této komparace vyvodit řadu závěrů.

S výše uvedenými informacemi úzce souvisí i cíle této práce stanovené jejím v úvodu. K nim patří zpracování rozboru článků Modu vivendi s Československem ve vzájemné komparaci s články nejvýznamnějších konkordátů s německy mluvícími zeměmi z meziválečného období, které by v tomto kontextu přinášelo nový pohled na Modus vivendi. S tím souvisí snaha najít odpověď na několik otázek. Především se jedná o odpověď na otázku, zda je možno provést komparaci Modu vivendi s

Československem s nejdůležitějšími konkordáty s německy mluvícími zeměmi z meziválečného období. Jinak také řečeno, zda je možno provést na konkrétním příkladě komparaci konkordátních smluv ve formě modu vivendi na jedné straně a ve formě konkordátů na straně druhé. Na základě zpracování daného tématu, provedení komparace a zhodnocení jejích výsledků se domnívám, že na tu tuto otázku lze dát kladnou odpověď. Ovšem tato kladná odpověď je určitým způsobem podmíněna. Při komparaci Modu vivendi se zmiňovanými konkordáty a zvláště pak při hodnocení jejích výsledků musí být brán zřetel na účel dvou různých typů konkordátních smluv. Je nutno vycházet z předpokladu, že smlouva ve formě modu vivendi upravuje oproti konkordátům jen opravdu nejnaléhavější otázky. Za dodržení tohoto předpokladu lze Modus vivendi s Československem komparovat s konkordáty s německy mluvícími zeměmi z meziválečného období. Z výsledků této práce lze vyvodit obecný závěr, že za dodržení výše zmiňovaného předpokladu lze komparovat i jiné smlouvy ve formě modu vivendi se smlouvami ve formě konkordátů.

S tím souvisí odpověď i na další otázku stanovenou v úvodu této práce, zda provedená komparace Modu vivendi s konkordáty s německy mluvícími zeměmi z meziválečného období může poskytnout relevantní výsledky, na jejichž základě by se dala posoudit celková úroveň Modu vivendi s ohledem na tyto konkordáty. Na základě této práce a zejména pak se zřetelem na vyhodnocení výsledků komparace obsažené v kapitole páté se domnívám, že i na tuto otázku lze dát kladnou odpověď.

Výsledky provedené komparace článků Modu vivendi s ustanoveními zmiňovaných konkordátů přinesly totiž několik zjištění, z nichž některá jsou velmi zajímavá, až překvapivá. Výsledky provedené komparace lze obecně shrnout do několika následujících bodů:

- 1) Modus vivendi upravoval oproti rozebíraným konkordátům neskonalé menší okruh otázek. Jak již bylo uvedeno výše, jednalo se o smlouvu ve formě modu vivendi. Modus vivendi s Československem byl již při svém přijímání oběma smluvními stranami chápán jen jako určité provizorium, které bude v budoucnu buď doplněno, nebo úplně nahrazeno novou smlouvou, která by již byla podrobnější.
- 2) Lze konstatovat, že všechny otázky upravené v Modu vivendi, byly až na několik výjimek, jak je uvedeno dále, upraveny též ve všech rozebíraných konkordátech. I když se v případě Modu vivendi jednalo pouze o úpravu nejnaléhavějších otázek, tyto otázky se jevily jako stěžejní i v případech některých rozebíraných

konkordátů (např. úprava rozhraničení diecézí – konkordát s Pruskem, postavení řádů a řeholních kongregací – všechny konkordáty s výjimkou konkordátu s Pruskem, jmenování biskupů – všechny konkordáty).

- 3) Úprava některých otázek obsažená v Modu vivendi byla srovnatelná s ustanoveními některých konkordátů (např. rozhraničení diecézí – konkordát s Pruskem, úprava procesu jmenování biskupů – konkordát s Bavorskem), což bylo vzhledem k celkovému charakteru Modu vivendi velmi zajímavé zjištění.
- 4) Ustanovení některých článků Modu vivendi byla v některých případech dokonce podrobnější nebo lepší než v daných konkordátech. (Jednalo se např. o úpravu podřízenosti řádů a řeholních kongregací představeným v zahraničí, nebo např. o specifikaci námitek politického charakteru, které mohly být vzneseny při procesu jmenování biskupů)
- 5) Modus vivendi obsahoval článek, který nebyl s výjimkou konkordátu s Německou říší obsažen v žádném jiném ze zmiňovaných konkordátů. Jednalo se o článek týkající se přísahy věrnosti biskupů.

Na základě výše uvedených bodů se domnívám, že tato práce poskytla relevantní výsledky, na základě nichž je možno posoudit celkovou úroveň Modu vivendi s Československem s ohledem na komparované konkordáty.

Lze konstatovat, že úroveň úpravy jednotlivých otázek týkajících se vztahu se vztahu Československa, katolické církve a Svatého stolce obsažená ve většině článků Modu vivendi je srovnatelná s úpravami podobných otázek obsažených v ostatních komparovaných konkordátech. K tomuto závěru lze dospět i přesto, že úprava stejných nebo podobných otázek obsažených v komparovaných konkordátech je ve většině případů rozsáhlejší a podrobnější. Tento určitý deficit je však v Modu vivendi kompenzován obecností jeho článků (např. úprava rozhraničení diecézí obsažená v článku I. Modu vivendi oproti úpravě obsažené v článku 2 konkordátu s Pruskem). Z toho také vyplývá, že při obecnosti ustanovení článků Modu vivendi by jejich další podrobné rozvedení mohlo působit spíše nadbytečně. Toto další podrobné rozvedení bylo ostatně zamýšleno obsáhnout v další smlouvě, která by následovala až po Modu vivendi. Úprava obsažená v Modu vivendi byla v některých případech podrobnější (např. rozvedení pojmu politické námítky při jmenování biskupů, viz výše) dokonce v některých dokonce i lepší než v komparovaných konkordátech (např. úprava podřízenosti řádů a řeholních kongregací představeným z ciziny, viz výše). Nelze však opomenout ani to, že úprava některých otázek obsažená v Modu vivendi

zaostávala za úpravou v komparovaných konkordátech (např. čl. VI Modu vivendi – závěrečná ustanovení). I přesto se domnívám, že ta ustanovení Modu vivendi, která bylo možno komparovat, jsou svojí úrovní obecně srovnatelná s ustanoveními stejného nebo podobného obsahu v ostatních rozebíraných konkordátech. K tomuto závěru lze ovšem samozřejmě dojít pouze za předpokladu, že do toho srovnání se nebudou započítávat ta ustanovení konkordátů, která pouze úzce souvisela s úpravou podobných otázek upravených v Modu vivendi (např. s postavením řádů a řeholních kongregací souvisí zřizování škol těmito řády nebo kongregacemi, úpravu zřizování škol řády nebo kongregacemi Modus vivendi vůbec neobsahoval).

Domnívám se, že na základě výše uvedených skutečností lze podat odpověď na další otázku uvedenou v úvodu této práce, jak je třeba se na Modus vivendi na základě zjištěných skutečností dívat. Po celkovém zhodnocení této komparativně zaměřené práce lze vyvodit závěr, že Modus vivendi s Československem nelze v žádném případě jednoznačně hodnotit jako konkordátní smlouvu podřadného typu. Nelze na něj pohlížet jen jako na smlouvu, která byla svým rozsahem mnohem kratší než ostatní komparované konkordáty, ale jako na smlouvu, která byla a je pro oblast konkordátního práva významným přínosem. Uzavřením Modu vivendi s Československem totiž došlo k vytvoření nového smluvního typu. Z tohoto důvodu je třeba na Modus vivendi při jeho hodnocení pohlížet v širších souvislostech, zejména s ohledem na jeho účel. Se zřetelem na jeho účel pak může být Modus vivendi považován za smlouvu, která je i přes své nedostatky a zvláště pak vzhledem ke svému zaměření a funkci srovnatelná s ustanoveními článků komparovaných konkordátů.

Na základě výše uvedených informací se také domnívám, že Modus vivendi nelze, co se týče jeho komparovaných ustanovení, označit obecně za smlouvu, která by kvalitou své úpravy ustanovení komparovaných konkordátů v něčem výrazně převyšovala, ale ani za nimi výrazně zaostávala.

Co se týče metod určených ke zpracování daného tématu stanovených v úvodu této práce, lze konstatovat, že byly využity všechny. Tato práce spadá do rozsáhlého oboru zvaného konkordátní právo, tedy do oblasti týkající se především úpravy vztahů na mezinárodní úrovni mezi Svatým stolcem a státy. Z tohoto důvodu bylo nutné v této práci zohlednit nejen samotnou úpravu vztahů obsaženou v Modu vivendi a jednotlivých konkordátech, ale i další okolnosti, které jsou důležité pro celkové pochopení dané problematiky. Z toho důvodu se při celkovém hodnocení této práce

jeví jako vhodně zvolená metoda práce s odbornou českou i cizojazyčnou literaturou. Pomocí práce s odbornou literaturou byly vytvořeny obecné pasáže (např. kapitola první). A jako naprosto nezbytná se pak při hodnocení této práce jeví metoda práce s českými i cizojazyčnými prameny. Usuzuji, že bez práce s prameny by nebylo prakticky možné zpracovat dané téma a zodpovědět některé otázky s ním související. Předpokládám, že i postup od dílčích závěrů k obecným byl zvolen správně. Díky tomuto postupu se podařilo na základě dílčích závěrů dosáhnout zobecnění výsledků této práce.

Na základě hodnocení celé práce se domnívám, že v ní bylo dosaženo cílů, které byly stanoveny v jejím úvodu, zvláště s ohledem na možný přínos této práce, který by mohla mít pro českou odbornou literaturu. Myslím si, že by mohla přispět k vyplnění určité mezery vzniklé z důvodu absence zpracování podobně zaměřeného tématu. Záměrně používám sloveso přispět, neboť jak již bylo zmíněno oblast konkordátního práva je velmi rozsáhlá, a tak existují velmi široké možnosti jejího vědeckého výzkumu. To se samozřejmě vztahuje i na zpracování dalších komparativních studií zaměřených i na jiné konkordáty než právě na ty nejvýznamnější s německy mluvícími zeměmi z meziválečného období. Velmi zajímavé by např. mohlo být zpracování Modu vivendi v komparaci s konkordáty s Lotyšskem (1922), Polskem (1925), Litvou (1927) nebo Rumunskem (1929).

Možný praktický přínos, kterého by tato práce mohla dosáhnout pro řešení vztahu České republiky a katolické církve nebo při případné inspiraci tvůrců nové konkordátní smlouvy mezi Českou republikou a Svatým stolcem mi nyní nenáleží hodnotit. Na tuto otázku může dát odpověď až další osud této práce, případně další vývoj vztahů mezi Českou republikou a Svatým stolcem.

Seznam použitých pramenů a literatury:

Seznam použitých pramenů:

Codex iuris canonici, Kodex kanonického práva. Úřední znění textu a překlad do češtiny. Praha: České katolické nakladatelství Zvon, 1994. 812 s.

ISBN 80-7113-082-6

Concordat entre le Saint-Siège et le Gouvernement de Lettonie (30. mai 1922).

In *Enchiridion dei concordati*, Bologna: Edizioni Dehoniane, 2003. s. 590 – 596

Die Verfassung des Deutschen Reichs (Weimarer Verfassung) vom 11. August 1919..

In *Deutsche Verfassungen.* SCHUSTER, Rudolf (hrsg.). München: Wilhelm Goldman.

1992, 474 s. ISBN 3-442-12393-3 (s. 169 – 208)

Konkordat zwischen dem Heiligen Stuhle und dem Staate Bayern.

(24. März 1924).

In *Enchiridion dei concordati*, Bologna: Edizioni Dehoniane, 2003. s. 626 – 642

Konkordat zwischen dem Heiligen Stuhle und dem Freistaate Baden

(12. Oktober 1932).

In *Enchiridion dei concordati*, Bologna: Edizioni Dehoniane, 2003. s. 818 - 834

Konkordat zwischen dem Heiligem Stuhle und der Republik Österreich

(5. Juni 1933).

In *Enchiridion dei concordati*, Bologna : Edizioni Dehoniane, 2003. s. 834 - 863

Konkordat zwischen dem Heiligem Stuhl und dem Deutschem Reich

(20. Juli 1933).

In *Enchiridion dei concordati*, Bologna: Edizioni Dehoniane, 2003. s. 864 – 886

Modus vivendi inter Sanctam Sedem et Rempublicam Cecoslovacham

(17. decembris 1927).

In *Enchiridion dei concordati*, Bologna: Edizioni Dehoniane, 2003. s. 710 – 752

Vertrag des Freistaates Preußen mit dem Heiligen Stuhle
(14. Juni 1929).

In *Enchiridion dei concordati*, Bologna: Edizioni Dehoniane, 2003. s.752 – 772

Překlad Kodexu kanonického práva. Přeložil KOP, František. Olomouc :
Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze se sídlem v Litoměřicích, pobočka
Olomouc, 1969. 516 + 6 s.

Zákon č. 64/1918 Sb., o mimořádných přechodných ustanoveních na Slovensku

Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky
(Ústava Československa z roku 1920)

Seznam použité literatury:

ADRIÁNYI, Gabriel. [et. al.] *Handbuch der Kirchengeschichte. Band VII, Die Weltkirche im 20. Jahrhundert*. Freiburg: Herder, 1979. 834 s. ISBN 3-451-14023-3

BĚLINA, Pavel a kol. *Dějiny země koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. 3. vydání. Praha: Paseka, 1993. 328 s. ISBN 80-7185-606-1

BIHLMAYER, Karl. *Kirchengeschichte, Dritter Teil: Die Neuzeit und die neueste Zeit*. 17. Auflage. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1961. 584 s.

BUŠEK, Vratislav. *Poválečné konkordáty*. Bratislava: Academia, 1926. 101 s.

CAMPENHAUSEN von, F. Axel. (hrsg.) [et. al.] *Lexikon für Kirchenrecht und Staatskirchenrecht. Band 2 G – M*. Paderborn: Schöningh, 2002. 829 s. ISBN 3-506-75141-7

DAVID, Vladislav. SLADKÝ, Pavel. ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha: Leges, 2008. 432 s. ISBN 978-80-87212-80-0

DLUGOŠ, František, KUMOR, Bolesław. *Církevné dějiny. Súčasn é obd obie 1914 – 2000*. Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004. 757 s. ISBN 80-89170-09-9

FILIP, Jan. SVATOŇ, Jan. ZIMEK, Josef. *Základy státov édy*. 3. opraven é a zkrácené vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 266 s. ISBN 80-210-3023

FUCHS, Alfréd. *Časové úvahy, Z boje o Modus vivendi. (V ýbor článků církevn é – politických)* Hradec Králové: Tiskové družstvo v Hradci Králové, Adalbertinum, 1934. 64 s.

HALAS, X. František. *Vztahy mezi státem a církv í z hlediska jejich mezinárodního rozměru*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 72 s. ISBN 80-244-0421-4

HERTLING, Ludwig. *Geschichte der katholischen Kirche*. Berlin: 1949. 398 s.

JELLINEK, Jiří. Přeložil: FOUSTKA, Břetislav. *Všeobecná státov éda*. Praha: Jan Laichter, 1906. 866 s.

KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha: České katolické nakladatelství Zvon, 1991. 281 s. ISBN 80-7113-003-6

KONÍČEK, Jiří. *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa. 2*. upraven é vydání. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2005. 308 s. ISBN 80-239-6073-3

KOENIGER, M. Albert. GIESE, Friedrich. *Grundzüge des katholischen Kirchenrechts und des Staatskirchenrechts*. 3. neubearbeitete und vermehrte Auflage. Augsburg: Johann Wilhelm Nauman, 1949. 303 s.

KOP, František. *Modus vivendi. Nynější stav jeho provedení*. Praha: Orbis, 1937. 301 s.

LENZENWEGER, Josef. STOCKMEIER Peter, AMON Karl, ZINNHOBLE, Rudolf (hrsg.) *Geschichte der katholischen Kirche: ein Grundkurs*. Graz: Styria, 1986. 583 s. ISBN 3-222-11647-4

NĚMEC, Damián. *Konkordátní smlouvy Apoštolského stolce s postkomunistickými zeměmi (1990-2007)* Habilitační práce. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007. 318 s.

ŠÍMA, Josef. *Právo konkordátní a konkordáty po světové válce*. Praha: vlastní náklad, 1934. 233 s.

TRETERA, R. Jiří. *Stát a církev v České republice*. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-707-4

VOCELKA, Karl. *Geschichte Österreichs: Kultur – Gesellschaft – Politik*. 3. Auflage. München: Wilhelm Heyne, 2004. 408 s. ISBN 3-453-21622-9

ZIAK, Karl. *Unvergängliches Österreich: ein Gang durch die Geschichte von der Urzeit bis zur Gegenwart*. Wien: Europaverlag, 1958. 483 s.

ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin. Doba československého katolicismu. 1. část*. CMBF Praha, pobočka Olomouc: 1972. 165 s.

ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin. Doba československého katolicismu. 2. část*. CMBF Praha, pobočka Olomouc: 1972. 173 s.

Přílohy:

Modus vivendi entre le Saint-Siège et la République Tchécoslovaque (17. décembre 1927)	Modus vivendi mezi Svatým stolcem a republikou Československou (17. prosinec 1927)
<p>I. - Le Saint-Siège et le Gouvernement Tchécoslovaque sont d'accord sur le principe qu'aucune partie de la République Tchécoslovaque ne dépende d'un Ordinaire dont le siège se trouverait hors des frontières de l'Etat tchécoslovaque, de même qu'aucune diocèse de Tchécoslovaquie ne s'étende au delà des frontières du pays. Le Saint-Siège et le Gouvernement Tchécoslovaque se mettront d'accord au sujet de la nouvelle délimitation et de la dotation des diocèses. Pour préparer cet accord deux Commissions, indépendantes l'une de l'autre, seront organisées dans le délai de deux mois: la première formée par le Saint-Siège et composée de délégués de tous les diocèses intéressés, sous la présidence du représentant du Saint-Siège à Prague; la seconde formée par le Gouvernement Tchécoslovaque et composée de représentants des diocèses intéressés et d'experts.</p>	<p>I. - Svatá stolice a vláda Československá dohodly se o zásadě, že žádná část Československé republiky nebude podřízena ordináři, jehož sídlo jest za hranicemi Československého státu a že rovněž žádná československá diecéze nebude přesahovati státních hranic. Svatá stolice a vláda Československá se dohodnou o novém ohraničení a dotaci diecésí. Ku přípravě této dohody budou do dvou měsíců zřízeny dvě komise na sobě nezávislé; první utvoří Svatá Stolice z delegátů všech interesovaných diecézí za předsednictví zástupce Svaté Stolice v Praze, druhou vláda československá ze zástupců interesovaných diecézí a expertů.</p>
<p>II. - L'administration des immeubles et des biens mobiliers ecclésiastiques en Tchécoslovaquie, qui sont actuellement conservés sous séquestre, est provisoire jusqu'à l'accord mentionné dans l'article précédent et est confiée à une commission sous la présidence de l'Episcopat de la région intéressée.</p>	<p>II. - Správa církevních statků nemovitých a movitých v Československu, které jsou nyní zajištěny vnucenou správou, je zatímní až do dohody, dotčené v předcházejícím článku, a jest svěřena komisi za předsednictví episkopátu příslušného území.</p>
<p>III. - Les Ordres et les Congrégations religieuses, dont les maisons se trouvent en Tchécoslovaquie, ne dépendront pas des supérieurs des maisons provinciales des mêmes Ordres et Congrégations à l'étranger. Si la création d'une province en Tchécoslovaquie est impossible, les dites maisons religieuses tchécoslovaques seront directement soumises à la maison généralise.</p> <p>Les supérieurs provinciaux et les chefs des maisons religieuses dépendantes directement de la maison généralise, seront sujets tchécoslovaques.</p>	<p>III. - Řády a kongregace řeholní, jejichž domy jsou v Československu, nebudou podléhati představeným provinciálních domů týchž řádů a kongregací v cizině. Je-li zřízení provincie v Československu nemožné, budou tyto československé domy řeholní podřízeny přímo generálnímu domu.</p> <p>Provinciály a představenými řeholních domů, podléhajících přímo generálnímu domu, budou státní příslušníci českoslovenští.</p>
<p>IV. - Le Saint-Siège avant de procéder à la nomination des Archevêques et des Evêques diocésains, des Coadjuteurs cum iure successionis ainsi que de l'Ordinaire de l'armée, communiquera au Gouvernement Tchécoslovaque le nom du candidat pour s'assurer que le Gouvernement n'a pas des raisons de caractère politique à soulever contre ce choix. Les Prélats susmentionnés seront</p>	<p>IV. - Svatá Stolice, dříve než přikročí k jmenování arcibiskupů, diecézních biskupů, koadjutorů cum iure successionis a armádního ordináře, oznámí Československé vládě jméno kandidátovo, aby se ujistila, že vláda nemá důvodů rázu politického proti této volbě. Uvedení prelátů musí býti českoslovenští státní příslušníci.</p> <p>Námitkami rázu politického rozumějí se</p>

<p>sujets tchécoslovaques. On entend par objection de caractère politique toutes les objections que le Gouvernement serait à même de motiver par des raisons qui ont trait à la sécurité de l'Etat, par exemple que le candidat choisi se soit rendu coupable d'une activité politique irrédentiste, séparatiste ou bien dirigée contre la Constitution ou contre l'ordre public du pays.</p> <p>Le nom du candidat, indiqué par le Saint-Siège au Gouvernement, ainsi que les pourparlers relatifs, resteront secrets.</p> <p>Les dispositions au sujet de l'Ordinaire de l'armée n'entrent en vigueur qu'au cas où le système du soin religieux exempt des soldats soit maintenu. Dans ce cas on tiendra compte, en outre, des objections de caractère politique, aussi de celles ayant trait à la position du candidat dans l'armée.</p>	<p>veškeré námitky, které by vláda mohla podpíratí důvody, vztahujícími se na bezpečnost země. na př. že se vybraný kandidát provinil politickou činností irredentistickou, separatistickou nebo namířenou proti ústavě nebo veřejnému pořádku ve státě.</p> <p>Jméno kandidáta naznačeného Svatou Stolicí, jakož i příslušné vyjednávání zachovají se v tajnosti.</p> <p>Ustanovení o armádním ordináři vstoupí v platnost jen v tom případě, že se zachová soustava samostatné náboženské péče o vojíny. V tomto případě bude se dbáti, kromě námitek rázu politického, i námitek vztahujících se k postavení kandidátovu v armádě.</p>
<p>V. - Les dignitaires mentionnés dans l'article précédent, après la nomination du Saint-Siège, avant d'assumer leurs fonctions, prêteront le serment de fidélité à l'Etat Tchécoslovaque par la formule suivante: <i>Iuro et promitto sicuti decet Episcopum fidelitatem Reipublicæ Cecoslovacæ necnon nihil me facturum quod sit contra salutem, securitatem, integritatem Reipublicæ.</i>"</p>	<p>V. - Hodnostáři, uvedení v předchozím článku, složí po svém jmenování Svatou Stolicí, dříve než nastoupí svůj úřad, přísahu věrnosti státu československému těmito slovy: <i>"Iuro et promitto sicuti decet Episcopum fidelitatem Reipublicae Cecoslovacae necnon nihil me facturum quod sit contra salutem, securitatem, integritatem Reipublicae."</i> (Přisahám a slibuji, jakož sluší biskupovi, věrnost republice Československé, a že nic neučiním, co by bylo proti blahu, bezpečnosti a integritě republiky.)</p>
<p>VI. - Le Gouvernement aura soin de conformer - dans le plus bref délai - les dispositions légales en vigueur au présent modus vivendi.</p>	<p>VI. - Vláda se postará, aby platná zákonná ustanovení byla co nejdříve přizpůsobena tomuto modu vivendi.</p>

Konkordat zwischen dem Heiligen Stuhle und dem Staate Bayern.

(24. März 1924)

Seine Heiligkeit Papst Pius XI. und der Bayerische Staat haben, vom gleichen Verlangen beseelt, die Lage der katholischen Kirche in Bayern auf eine den veränderten Verhältnissen entsprechende Weise und dauernd neu zu ordnen, beschlossen, eine feierliche Übereinkunft zu treffen.

Zu diesem Zwecke haben Seine Heiligkeit Papst Pius XI. zu Ihrem Bevollmächtigten Seine Exellenz den Herrn Apostolischen Nuntius in München und Erzbischof von Sardes Monsignore Dr. Eugen Pacelli, und die Bayerische Staatsregierung zu ihren Bevollmächtigten seine Exellenz den Herrn Staatsminister des Äußeren Dr. Eugen von Knilling, den Herrn Staatsminister für Unterricht und Kultus Dr. Franz Matt und den Herrn Staatsminister der Finanzen Dr. Wilhelm Krausneck ernannt, die, nachdem sie ihre beiderseitigen Vollmachten ausgewechselt und für richtig befunden haben, über folgende Artikel übereingekommen sind:

ARTIKEL 1 - § 1. Der Bayerische Staat gewährleistet die freie und öffentliche Ausübung der katholischen Religion.

§ 2. Er anerkennt das Recht der Kirche, im Rahmen ihrer Zuständigkeit Gesetze zu erlassen und Anordnungen zu treffen, die ihre Mitglieder binden; er wird die Ausübung dieses Rechtes weder hindern noch erschweren.

§ 3. Er sichert der katholischen Kirche die ungestörte Kultübung zu. In der Erfüllung ihrer Amtspflichten genießen die Geistlichen den Schutz des Staates.

ARTIKEL 2 - Orden und religiöse Kongregationen können den kanonischen Bestimmungen gemäß frei gegründet werden. Sie unterliegen von Seiten des Staates keine Einschränkung in Bezug auf ihre Niederlassungen, die Zahl und – vorbehaltlich der Bestimmung des Artikels 13 § 2 – die Eigenschaften ihrer Mitglieder sowie bezüglich der Lebensweise nach ihren kirchlich genehmigten Regeln.

Soweit sie bisher die Rechte einer öffentlichen Körperschaft genossen haben, bleiben ihnen diese gewahrt; die übrigen

erlangen Rechtsfähigkeit oder die Rechte einer öffentlichen Körperschaft nach den für alle Bürger oder Gesellschaften geltenden gesetzlichen Bestimmungen. Ihr Eigentum und ihre andere Rechte werden ihnen gewährleistet.

In Bezug auf den Erwerb, den Besitz und die Verwaltung ihres Vermögens sowie in der Ordnung ihrer Angelegenheiten unterliegen sie keiner besonderen staatlichen Beschränkung oder Aufsicht.

ARTIKEL 3 - § 1. Die Ernennung oder Zulassung der Professoren oder Dozenten an den theologischen Fakultäten der Universitäten und an den philosophisch-theologischen Hochschulen, sowie der Religionslehrer an den höheren Lehranstalten wird staatlicherseits erst erfolgen, wenn gegen die in Aussicht genommenen Kandidaten von dem zuständigen Diözesanbischöfe keine Erinnerung erhoben worden ist.

§ 2. Sollte einer der genannten Lehrer von dem Diözesanbischöfe wegen seiner Lehre oder wegen seines sittlichen Verhaltens aus triftigen Gründen beanstandet werden, so wird die Staatsregierung unbeschadet seiner staatsdienerlichen Rechte alsbald auf andere Weise für einen entsprechenden Ersatz sorgen.

ARTIKEL 4 - § 1. Der Unterricht an den theologischen Fakultäten und an den philosophisch-theologischen Hochschulen muß den Bedürfnissen des priesterlichen Berufes nach Maßgabe der kirchlichen Vorschriften Rechnung tragen.

§ 2. An den philosophischen Fakultäten der beiden Universitäten München und Würzburg soll wenigstens je ein Professor der Philosophie und der Geschichte angestellt werden, gegen den hinsichtlich seines katholisch-kirchlichen Standpunktes keine Erinnerung zu erheben ist.

§ 3. Der Religionsunterricht bleibt an allen höheren Lehranstalten und Mittelschulen wenigstens im bisherigen Umfang ordentliches Lehrfach.

ARTIKEL 5 - § 1. Der Unterricht und die Erziehung der Kinder an den katholischen Volksschulen wird nur solchen

Lehrkräften anvertraut werden, die geeignet und bereit sind, in verlässiger Weise in der katholischen Religionslehre zu unterrichten und im Geiste des katholischen Glaubens zu erziehen.

§ 2. Die Lehrer und Lehrerinnen, die an katholischen Volksschulen angestellt werden wollen, müssen vor ihrer Anstellung nachweisen, daß sie eine dem Charakter dieser Schulen entsprechende Ausbildung erhalten haben. Diese Ausbildung muß sich beziehen sowohl auf den Religionsunterricht wie auch auf jene Fächer, die für den Glauben und die Sitten bedeutungsvoll sind. Die Erteilung des Religionsunterrichtes setzt die *Missio canonica* durch den Diözesanbischof voraus.

§ 3. Der Staat wird bei der Neuordnung der Lehrerbildung für Einrichtungen sorgen, die eine den obigen Grundsätzen entsprechende Ausbildung der für katholische Volksschulen bestimmten Lehrkräfte sichern.

§ 4. In den Prüfungskommissionen, die für die Erteilung der Lehrbefähigung an den katholischen Volksschulen zuständig sind, erhalten die kirchlichen Oberbehörden mindestens für die Prüfung aus der Religionslehre eine angemessene Vertretung.

§ 5. Soweit nach der Neuordnung des Lehrbildungswesens Privatanstalten noch in der Lage sind, die Vorbildung oder die berufliche Ausbildung von Lehrern oder Lehrerinnen zu übernehmen, wird der Staat bei ihrer Zulassung auch bestehende Anstalten der Orden und Kongregationen entsprechend berücksichtigen.

§ 6. Die an solchen privaten Anstalten vorgebildeten Zöglinge werden, falls diese Anstalten die staatlich vorgeschriebenen wissenschaftlichen Bedingungen erfüllen, nach Maßgabe der allgemeinen Bestimmungen zu den staatlichen Prüfungen zugelassen.

§ 7. Die Erwerbung der Lehrbefähigung für Volksschulen, Mittelschulen und höhere Lehranstalten, sowie die Übertragung eines Lehramtes wird für die Angehörigen von Orden und religiösen Kongregationen an keine anderen Bedingungen geknüpft, als für Laien.

ARTIKEL 6 - In allen Gemeinden müssen auf Antrag der Eltern oder sonstigen Erziehungsberechtigten

katholische Volksschulen errichtet werden, wenn bei einer entsprechenden Schülerzahl ein geordneter Schulbetrieb – selbst in der Form einer ungeteilten Schule – ermöglicht ist.

ARTIKEL 7 - § 1. An allen Volksschulen – abgesehen von den in Abs. 2 erwähnten Fällen – bleibt der Religionsunterricht ordentliches Lehrfach. Der Umfang dieses Religionsunterrichtes soll im Einvernehmen mit den kirchlichen Oberbehörden festgesetzt und gegenüber dem gegenwärtigen Stande nicht gekürzt werden.

Sollte der Bayerische Staat in etlichen Schulen rechtlich nicht in der Lage sein, dem Religionsunterrichte den Charakter eines ordentlichen Lehrfaches zu erteilen, so wird wenigstens die Erteilung eines privaten Religionsunterrichtes durch die Bereitstellung der Schulräume sowie durch deren Beheizung und Beleuchtung aus gemeindlichen oder staatlichen Mitteln sichergestellt.

§ 2. Den Schülern der Volksschulen, Mittelschulen und höheren Lehranstalten wird im Benehmen mit den kirchlichen Oberbehörden geeignete und ausreichende Gelegenheit zur Erfüllung ihrer religiösen Pflichten gegeben.

ARTIKEL 8 - § 1. Die Beaufsichtigung und Leitung des Religionsunterrichtes an den Volksschulen, Mittelschulen und höheren Lehranstalten werden der Kirche gewährleistet.

§ 2. Dem Bischof und seinen Beauftragten steht das Recht zu, Mißstände im religiös-sittlichen Leben der katholischen Schüler wie auch ihre nachteiligen oder ungehörigen Beeinflussungen in der Schule, insbesondere etwaige Verletzungen ihrer Glaubensüberzeugung oder religiösen Empfindungen im Unterrichte, bei der staatlichen Unterrichtsbehörde zu beanstanden, die für entsprechende Abhilfe Sorge tragen wird.

ARTIKEL 9 - § 1. Orden und religiöse Kongregationen werden unter den allgemeinen gesetzlichen Bestimmungen zur Gründung und Führung von Privatschulen zugelassen. Die Zuerkennung von Berechtigungen an dertartige Schulen erfolgt nach den für andere Privatschulen geltenden Grundsätzen.

§ 2. Von Orden und religiösen Kongregationen geleitete Schulen, die bisher den Charakter öffentlicher Schulen gehabt haben, behalten ihn, sofern sie die an gleichartige Schulen gestellten Anforderungen erfüllen. Unter den gleichen Vorbedingungen kann auch neuen Schulen von Orden und Kongregationen dieser Charakter durch die Staatsregierung verliehen werden.

ARTIKEL 10 - § 1. Der Bayerische Staat wird seinen auf Gesetz, Vertrag oder besonderen Rechtstiteln beruhenden vermögensrechtlichen Verpflichtungen gegen die katholische Kirche in Bayern stets nachkommen. Die vermögensrechtlichen Verpflichtungen, die im Konkordate von 1817 festgelegt sind, werden durch folgende Vereinbarung ersetzt:

a) Der Staat wird die erzbischöflichen und bischöflichen Stühle, die Metropolitan- und Domkapitel mit einer Dotation in Gütern und ständigen Fonds ausstatten, deren jährliche Reineinkünfte sich bemessen auf der Grundlage jener, die im erwähnten Konkordate festgesetzt sind, wobei dem Geldwerte vom Jahre 1817 Rechnung zu tragen ist. Hierbei wird für eine freie kirchliche Verwaltung der Dotationsgüter Sorge getragen werden. Solange eine solche Dotation nicht in angegebener Weise überwiesen werden kann, wird der Staat dafür eine Jahresrente leisten, die unter Zugrundelegung der im Konkordate von 1817 festgelegten Verpflichtungen und in Anlehnung an die entsprechenden Aufwendungen des Staates für seine eigenen Zwecke den jeweiligen wirtschaftlichen Zeitverhältnissen angepaßt wird.

Die Geldleistungen an die 6 Diözesanbischöfe von Ausburg, Regensburg, Würzburg, Passau, Eichstätt und Speyer sollen die gleichen sein.

Die Weihbischöfe erhalten eine Gehaltszulage, wie sie in der Vereinbarung vom Jahre 1910 vorgesehen ist; sie wird ebenfalls den jeweiligen wirtschaftlichen Zeitverhältnissen angeglichen werden.

b) Sämtliche Kapitel haben 2 Dignitäten (Dompropst und Domdekan); die Metropolitankapitel zählen 10, die Domkapitel 8 Kanoniker; die einen wie die anderen haben überdies 6 für den Chor- und Ordinariatsdienst bestimmte Vikare.

Für die Kanoniker, die bereits das 70. Lebensjahr zurückgelegt haben, oder die nicht mehr dienstfähig sind, können im Einverständnis mit der Staatsregierung Koadjutoren mit oder ohne Recht zur Nachfolge aufgestellt werden, die die gleichen Bezüge erhalten wie die statusmäßigen Kanoniker.

c) Den Generalvikaren und bischöflichen Sekretären wird der Bayerische Staat eine Dienstentschädigung anweisen, deren Höhe ebenfalls den jeweiligen Wirtschaftsverhältnissen anzugleichen ist.

d) Zur Zeit der Erledigung eines erzbischöflichen oder bischöflichen Stuhles, der Dignitäten, Kanonikate oder Vikarien, wird der Betrag der vorerwähnten Einkünfte zum besten der betreffenden Kirchen erhoben und erhalten.

e) Sowohl den Erzbischöfen und Bischöfen als den Dignitäten, den 5 bzw. 4 älteren Kanonikern und 3 älteren Vikaren wird eine ihrer Würde und ihrem Stande entsprechende Wohnung angewiesen.

f) Die Fonds, Einkünfte, beweglichen und unbeweglichen Güter der Domkirchen und ihrer Fabriken werden erhalten werden, und, wenn sie zur Unterhaltung der genannten Kirchen, zu den Ausgaben für den Gottesdienst und zur Besoldung der nötigen weltlichen Diener nicht hinreichen, wird der Staat das Fehlende ergänzen.

g) Für die erzbischöflichen und bischöflichen Ordinariate, für das Kapitel und das Archiv wird ein geeignetes Gebäude überlassen; für Deckung etwaiger Fehlbeträge der Ordinariatsbedürfnisse gilt Buchstabe f) entsprechend.

h) Der Bayerische Staat wird an die bestehenden, nach den Bestimmungen des Codex iuris canonici eingerichteten Knaben- und Priesterseminare angemessene Zuschüsse leisten

i) Für die Emeriten sorgt der Staat durch Ausstattung der Emeritananstalten mit ausreichender Dotation oder durch entsprechende Zuschüsse zu Emeritenpensionen.

k) Werden mit Einverständnis der Staatsregierung Seelsorgestellen neu errichtet oder bestehende umgewandelt, so werden zur angemessenen Ergänzung des Einkommens der jeweiligen Stelleninhaber staatliche Mittel im Rahmen der bisher üblichen Leistungen für die

Seelsorgegeistlichen im allgemeinen zur Verfügung gestellt.

Im Falle einer Ablösung oder Neuregelung der auf Gesetz, Vertrag oder besonderem Rechtstitel beruhenden staatlichen Leistungen an die Kirche sichert der Bayerische Staat die Wahrung der kirchlichen Belange durch Ausgleichsleistungen zu, die entsprechend dem Inhalt und Umfange des Rechtsverhältnisses vollen Ersatz für das weggfallene Recht gewähren.

§ 2. Soweit staatliche Zuschüsse oder Mehraufwendungen nicht benötigt werden, können kirchliche Stellen frei errichtet oder umgewandelt werden.

§ 3. Die staatlichen Gebäude und Grundstücke, die zur Zeit unmittelbar oder mittelbar Zwecken der Kirche einschließlich der Orden oder religiösen Kongregationen dienen, bleiben diesen Zwecken auch fernerhin unter Berücksichtigung etwa bestehender Verträge überlassen.

§ 4. Die Güter der Seminarien, Pfarreien, Benefizien, Kirchenfabriken und aller übrigen Kirchenstiftungen werden innerhalb der Schranken des für alle geltenden Gesetzes gewährleistet und können ohne Zustimmung der zuständigen kirchlichen Obrigkeit nicht veräußert werden. Die Kirche hat das Recht, neues Besitztum zu erwerben und als Eigentum zu haben. Dieses so erworbene Eigentum soll in gleicher Weise unverletzlich sein.

§ 5. Die Kirche hat das Recht, auf der Grundlage der bürgerlichen Steuerlisten Umlagen zu erheben.

ARTIKEL 11 – Der Bayerische Staat wird in seinen Straf-, Pflege-, Erziehungs- und Krankenanstalten, sei es durch Anstellung eigener Geistlicher oder auf andere zweckmäßige Weise, auf seine Kosten eine entsprechende Seelsorge einrichten. Die Seelsorger für diese Anstalten werden im Benehmen mit dem Diözesanbischof aufgestellt.

Bei der Genehmigung von Anstalten anderer Unternehmer wird der Bayerische Staat tunlichst dahin wirken, daß die Anstaltspfleglinge dem jeweiligen Bedürfnis entsprechend seelsorglich betreut werden.

ARTIKEL 12 – Abgesehen von kleineren Änderungen, die im Interesse der Seelsorge liegen, und abgesehen von jenen

Verschiebungen, die sich in einzelnen Fällen als Folge von Umpfarrungen ergeben, wird der jetzige Stand der Kirchenprovinzen und Diözesen nicht verändert werden

ARTIKEL 13 - § 1. Im Hinblick auf die Aufwendungen des Bayerischen Staates für die Bezüge der Geistlichen wird die Kirche in der Leitung und Verwaltung der Diözesen, ferner der Diözesanbildungsanstalten sowie in der Pfarrseelsorge und für die Erteilung des Religionsunterrichtes an den Volksschulen nur Geistliche verwenden, die

a) die bayerische oder eine andere deutsche Staatsangehörigkeit haben,

b) das Reifezeugnis eines deutschen vollwertigen humanistischen Gymnasiums besitzen, das auch auf Grund privater Studien und an einer vom Staate anerkannten Privatanstalt erworben werden kann,

c) die von der Kirche vorgeschriebenen philosophisch-theologischen Studien an einer deutschen staatlichen Hochschule oder an einer den Bestimmungen des c. 1365 Cod. Iur. Can. entsprechenden deutschen bischöflichen Hochschule oder an einer päpstlichen Hochschule in Rom erfolgreich zurückgelegt haben.

§ 2. Desgleichen müssen bei Orden und religiösen Kongregationen sowie bei deren Niederlassungen die Obern, die in Bayern ihren Sitz haben, die bayerische oder eine andere deutsche Staatsangehörigkeit besitzen. Unberührt bleibt das Recht der Ordensobern mit anderer Staatsangehörigkeit, die ihren Sitz außerhalb Bayerns haben, persönlich oder durch einen Vertreter ihre Häuser in Bayern zu visitieren, sowie das Recht der Ordenskleriker, ihre philosophisch-theologischen Studien an ihren Ordenschulen nach Maßgabe des Cod. Iur. can. c. 1365 zurückzulegen anstelle der in § 1 Buchstabe c) genannten Anstalten.

ARTIKEL 14 - § 1. In der Ernennung der Erzbischöfe und Bischöfe hat der Hl. Stuhl volle Freiheit. Bei Erledigung eines erzbischöflichen oder bischöflichen Sitzes wird das beteiligte Kapitel dem Hl. Stuhle unmittelbar eine Liste von Kandidaten unterbreiten, die für das bischöfliche Amt würdig und für die Leitung der erledigten Diözese geeignet sind; unter diesen wie auch unter den von

den bayerischen Bischöfen und Kapiteln je in ihren enprechenden Triennallisten Bezeichneten behält sich der Hl. Stuhl freie Auswahl vor. Vor der Publikation der Bulle wird dieser in offiziöser Weise mit der Bayerischen Regierung in Verbindung treten, um sich zu versichern, daß gegen den Kandidaten Erinnerungen politischer Natur nicht obwalten.

§ 2. Die Besetzung der Kanonikate bei den erzbischöflichen und bischöflichen Kapiteln geschieht abwechselnd durch freie Übertragung des Diözesanbischofs nach Anhörung des Kapitels und durch Wahl der Kapitel vorbehaltlich der Bestimmung des c. 177 Cod. Iur. Can.

Die Dignitäten werden nach dem gemeinen kanonischen Rechte besetzt.

§ 3. Im Hinblick auf die Aufwendungen des Bayerischen Staates für die Bezüge der Seelsorgegeistlichen wird die Kirche vor Ernennung der Pfarrer der Staatsregierung die Personalien des in Aussicht genommenen Geistlichen mitteilen; allenfallsige Erinnerungen der Staatsregierung sollen in möglichst kurzer Zeit erfolgen. Die staatlichen Patronat- oder Präsentationsrechte aus besonderen kanonischen Rechtstiteln bleiben in der bisherigen Form unberührt.

ARTIKEL 15 - § 1. Sollte sich in Zukunft bei der Auslegung vorstehender Bestimmungen irgend eine Schwierigkeit ergeben, so werden der Hl. Stuhl und der Bayerische Staat gemeinsam eine freundschaftliche Lösung herbeiführen.

§ 2. Mit dem Inkrafttreten des gegenwärtigen Konkordates wird das Konkordat vom Jahre 1817 als nicht mehr geltend erklärt. Insoweit bisher erlassene und noch in Kraft befindliche Landesgesetze, Verordnungen und Verfügungen mit den Bestimmungen dieses Vertrages in Widerspruch stehen, werden sie aufgehoben.

ARTIKEL 16 - Die Ratifikationen werden möglichst bald ausgewechselt werden und das Konkordat wird mit dem Zeitpunkte dieser Auswechslung in Kraft treten.

Zur Beglaubigung des Vorstehenden haben die nachgenannten Bevollmächtigten das gegenwärtige Konkordat unterzeichnet.

München, den 29. März 1924

Eugenio PACELLI, Arciv. di Sardi, Nunzio Apostolico

Dr. Eugen von KNILLING, Staatsminister des Äußern

Dr. Franz MATT, Staatsminister für Unterricht und Kultus

Dr. Wilhelm KRAUSNECK, Staatsminister der Finanzen

Am Samstag, den 24. Januar 1925 mittags 12 Uhr sind Seine Exzellenz der Apostolische Nuntius Monsignore Pacelli, Erzbischof von Sardes und der Ministerpräsident und Staatsminister des Äußern Dr. Held im Ministerium des Äußern zu München zusammengekommen, um die Ratifikationsurkunden zu dem zwischen Seiner Heiligkeit Papst Pius XI. und dem Staate Bayern abgeschlossenen Konkordat vom 29. März 1924 nach Massgabe des Art. 16 dieses Konkordats auszutauschen.

Nachdem die Ratifikationsurkunden vorgelegt und für richtig befunden worden waren, wurden in Gegenwart der Staatsminister Gürtner, Stüzel, Dr. Krausneck, Oswald, Fehr und Dr. von Meinel, des Staatsrats im Staatsministerium des Äußern Dr. Schmelze, des Staatsrat im Staatsministerium für Unterricht und Kultus Korn und der beteiligten Ministerialreferenten die Urkunden ausgetauscht.

Zu Urkund dessen ist dieses Protokoll in doppelter Urschrift gefertigt, genehmigt, unterzeichnet und mit den Siegeln versehen worden.

München, den 24. Januar 1925.

Eugen PACELLI, Erzbischof von Sardes, Apostolischer Nuntius

Dr. Heinrich HELD, Bayr. Ministerpräsident

Als Protokollführer
Paul FREIHERR von STENGEL,
Ministerialrat

Vertrag des Freistaates Preußen mit dem Heiligen Stuhle

(14. Juni 1929)

Seine Heiligkeit Papst Pius XI. und das Preußische Staatsministerium, die in dem Wunsche einig sind, die Rechtslage der katholischen Kirche in Preußen den veränderten Verhältnissen anzupassen, haben beschlossen, sie in einem förmlichen Vertrag neu und dauernd zu ordnen.

Zu diesem Zwecke haben seine Heiligkeit zu Ihrem Bevollmächtigten Seine Exzellenz den Herrn Apostolischen Nuntius in Berlin Erzbischof von Sardes Dr. Eugen Pacelli

und das Preußische Staatsministerium zu seinen Bevollmächtigten den Herrn Preußischen Ministerpräsidenten Dr. Otto Braun, den Herrn Preußischen Staatsminister und Minister für Wissenschaft, Kunst und Volksbildung Professor D. Dr. Carl Heinrich Becker und den Herrn Preußischen Staats- und Finanzminister Dr. Hermann Höpker-Aschoff

ernannt, die nach Austausch ihrer für gut und richtig befundenen Vollmachten folgende Bestimmungen vereinbart haben.

ARTIKEL 1 – Der Freiheit des Bekenntnisses und der Ausübung der katholischen Religion wird der Preußische Staat den gesetzlichen Schutz gewähren.

ARTIKEL 2 – 1. Die gegenwärtige Diözesanorganisation und -zirkumskription der katholischen Kirche Preußens bleibt bestehen, soweit sich nicht aus dem Folgenden Änderungen ergeben.

2. In Aachen wird wieder ein Bischöflicher Stuhl errichtet und das Kollegiat- in ein Kathedralkapitel umgewandelt. Das Bistum Aachen wird den Regierungsbezirk Aachen sowie die Kreise Grevenbroich, Gladbach, M. Gladbach, Rheydt, Krefeld (Stadt und Land) und Kempen umfassen und der Kölner Kirchenprovinz angehören.

3. Dem Bistum Osnabrück werden die bisher von seinem Bischof verwalteten Missionsgebiete einverleibt. Es wird in Zukunft Suffraganbistum des Metropoliten von Köln sein.

4. Dem Bischöflichen Stuhle zu Paderborn wird der Metropolitancharakter

verliehen; das dortige Kathedralkapitel wird Metropolitankapitel. Zur Paderborner Kirchenprovinz werden außer dem Erzbistum Paderborn die Bistümer Hildesheim und Fulda gehören. An die Diözese Fulda tritt die Paderborner die Bezirke ihres Kommissariats Heiligenstadt und ihres Dekanats Erfurt ab.

5. Das Bistum Fulda überläßt den Kreis Grafschaft Schaumburg dem Bistum Hildesheim und den bisher ihm zugehörigen Teil der Stadt Frankfurt dem Bistum Limburg. Wie Fulda so wird auch dieses aus seinem bisherigen Metropolitanverband gelöst, aber der Kölner Kirchenprovinz angegliedert.

6. Der Bischöfliche Stuhl von Breslau wird zum Sitze eines Metropoliten, das Breslauer Kathedral- zum Metropolitankapitel erhoben. Der bisher dem Bischof von Breslau mitunterstehende Delegaturbezirk Berlin wird selbstständiges Bistum, dessen Bischof und Kathedralkapitel bei St. Hedwig in Berlin ihren Sitz nehmen. In Schneidemühl wird für die derzeit von einem Apostolischen Administrator verwalteten westlichen Restgebiete des Erzbistums (Gnesen-) Posen und des Bistums Kulm eine Prelatura nullius errichtet. Das zurzeit vom Bischof von Ermland als Apostolischem Administrator mitverwaltete, früher zur Diözese Kulm gehörige Gebiet von Pomesanien wird mit dem Bistum Ermland vereinigt. Die Bistümer Ermland und Berlin und die Prälatur Schneidemühl werden zusammen mit dem Erzbistum Breslau die Breslauer Kirchenprovinz bilden.

7. Das Kathedralkapitel in Aachen wird aus dem Propste, sechs residierenden und vier nichtresidierenden Kapitularen und sechs Vikaren, das Kathedralkapitel in Berlin aus dem Propste, fünf residierenden und einem nichtresidierenden Kapitular und vier Vikaren, das Kathedralkapitel in Frauenburg in Zukunft aus dem Propste, dem Dechanten, sechs residierenden und vier nichtresidierenden Kapitularen und vier Vikaren bestehen. Im Metropolitankapitel von Breslau wird die bisher dem Propste von St. Hedwig in Berlin vorbehaltene Stelle aufgehoben. In

Hildesheim und in Fulda wird die Zahl der residierenden Domkapitulare künftig fünf betragen.

8. Eines der nichtresidierenden Mitglieder der Metropolitankapitel von Köln und Breslau und des Kathedralkapitels von Münster soll der in dem betreffenden Erzbistum oder Bistum bestehenden theologischen Fakultät entnommen werden.

9. Eine in Zukunft etwa erforderlich erscheinende Neuerrichtung eines Bistums oder einer Kirchenprovinz oder sonstige Änderung der Diözesanzirkumskription bleibt ergänzender späterer Vereinbarung vorbehalten. Dieser Form bedarf es nicht bei Grenzverlegungen, die lediglich im Interesse der örtlichen Seelsorge geschehen.

10. Zur Unterstützung des Diözesanbischofs wird in Zukunft den Erzbischöflichen Stühlen von Köln, Breslau und Paderborn und den Bischöflichen Stühlen von Trier, Münster und Aachen ein Weihbischof zugeteilt sein, der vom Heiligen Stuhl auf Ansuchen des Diözesanbischofs ernannt wird. Nach Bedarf können in derselben Weise für die genannten und andere Bistümer weitere Weihbischofe bestellt werden. Zum Sitz eines Weihbischofs wird ein anderer Ort als Sitz des Diözesanbischofs erst nach Benehmen mit der Preußischen Staatsregierung bestimmt werden.

ARTIKEL 3 – Unbeschadet der Bestimmungen des Artikels 2 können kirchliche Ämter frei errichtet und umgewandelt werden, falls Aufwendungen aus Staatsmitteln nicht beansprucht werden. Die Staatliche Mitwirkung bei der Bildung und Veränderung von Kirchengemeinden erfolgt nach Richtlinien, die mit den Diözesanbischofen vereinbart werden.

ARTIKEL 4 – 1. Die Dotation der Diözesen und Diözesananstalten wird künftig jährlich 2.800.000 RM betragen. Im einzelnen wird sie gemäß besonderer Vereinbarung verteilt werden.

2. Die Dienstwohnungen und die Diözesanzwecken dienenden Gebäude bleiben der Kirche überlassen. Die bestehenden Eigentums- und Nutzungsrechte werden auf Verlangen durch Eintragung in das Grundbuch gesichert werden.

3. Für eine Ablösung der Staatsleistungen gemäß Artikel 138 Abs. 1 der Verfassung des Deutschen Reiches bleibt die bisherige Rechtslage der Diözesandotation maßgebend.

ARTIKEL 5 – 1. Das Eigentum und andere Rechte der öffentlichrechtlichen Körperschaften, Anstalten und Stiftungen der katholischen Kirche an ihrem Vermögen werden nach Maßgabe der Verfassung des Deutschen Reichs gewährleistet.

2. Soweit staatliche Gebäude oder Grundstücke Zwecken der Kirche gewidmet sind, bleiben sie diesen, unbeschadet etwa bestehender Verträge, nach wie vor überlassen.

ARTIKEL 6 – 1. Nach Erledigung eines Erzbischöflichen oder Bischöflichen Stuhles reichen sowohl das betreffende Metropolitan- oder Kathedralkapitel als auch die Diözesanerzbischofe und – bischofe Preußens dem Heiligen Stuhle Listen von kanonisch geeigneten Kandidaten ein. Unter Würdigung dieser Listen benennt der Heilige Stuhl dem Kapitel drei Personen, aus denen es in freier, geheimer Abstimmung den Erzbischof oder Bischof zu wählen hat. Der Heilige Stuhl wird zum Erzbischof oder Bischof niemand bestellen, von dem nicht das Kapitel nach der Wahl durch Anfrage bei der Preußischen Staatsregierung festgestellt hat, daß Bedenken politischer Art gegen ihn nicht bestehen.

2. Bei der Aufstellung der Kandidatenliste und bei der Wahl wirken die nichtresidierenden Domkapitulare mit.

ARTIKEL 7 – Zum Praelatus nullius und zum Koadjutor eines Diözesanbischofs mit dem Rechte der Nachfolge wird der Heilige Stuhl niemand ernennen, ohne vorher durch Anfrage bei der Preußischen Staatsregierung festgestellt zu haben, daß Bedenken politischer Art gegen den Kandidaten nicht bestehen.

ARTIKEL 8 – 1. Die Dignitäten der Metropolitan- und der Kathedralkapitel verleiht der Heilige Stuhl und zwar beim Vorhandensein zweier Dignitäten die erste (Dompropstei) auf Ansuchen des Kapitels, die zweite (Domdekanat) auf Ansuchen des Diözesanbischofs, beim Vorhandensein nur einer Dignität (Dompropstei oder Domdekanat) diese abwechselnd auf

Ansuchen des Kapitels und des Diözesanbischofs.

2. Die Kanonikate der Kapitel besetzt der Diözesanbischof abwechselnd nach Anhörung und mit Zustimmung des Kapitels. Die Abwechslung findet bei residentialen und nichtresidentialen Kanonikaten gesondert statt.

3. Die Domvikarien besetzt der Diözesanbischof nach Anhörung des Kapitels.

ARTIKEL 9 – 1. Angesichts der in diesem Vertrag zugesicherten Dotation der Diözesen und Diözesananstalten wird ein Geistlicher zum Ordinarius eines Erzbistums oder Bistums der Praelatura nullius, zum Weihbischof, zum Mitglied eines Domkapitels, zum Domvikar, zum Mitglied einer Diözesanbehörde oder zum Leiter oder Lehrer an einer Diözesanbildungsanstalt nur bestellt werden, wenn er

a) die deutsche Reichsangehörigkeit hat,

b) ein zum Studium an einer deutschen Universität berechtigendes Reifezeugnis besitzt,

c) ein mindestens dreijähriges philosophisch-theologisches Studium an einer deutschen staatlichen Hochschule oder an einem der gemäß Artikel 12 hierfür bestimmten bischöflichen Seminare oder an einer päpstlichen Hochschule in Rom zurückgelegt hat.

2. Bei kirchlichem und staatlichem Einverständnis kann von den in Abs. 1 zu a, b und c genannten Erfordernissen abgesehen werden; insbesondere kann das Studium an anderen deutschsprachigen Hochschulen als zu c genannten anerkannt werden.

3. Mindestens zwei Wochen vor der beabsichtigten Bestellung eines Geistlichen zum Mitglied eines Domkapitels oder zum Leiter oder Lehrer an einem Diözesanseminar wird die zuständige kirchliche Stelle der Staatsbehörde von dieser Absicht und, mit besonderer Rücksicht auf Abs. 1 dieses Artikels und gegebenenfalls auf Abs 2 des Artikels 12, von den Personalien des betreffenden Geistlichen Kenntnis geben. Eine entsprechende Anzeige wird alsbald nach der Bestellung eines Bistums- (Prälatur-) Verwesers, eines Weihbischofs und eines Generalvikars gemacht werden.

ARTIKEL 10 – 1. Die Diözesanbischöfe (der Praelatus nullius) werden an die Geistlichen, denen ein Pfarramt dauernd übertragen werden soll, die in Artikel 9 Abs. 1 zu a bis c, und an die sonstigen in der Pfarrseelsorge anzustellenden Geistlichen mindestens die dort zu a und b genannten Anforderungen stellen. Für beide Fälle gilt Artikel 9 Abs. 2.

2. Im Falle der dauernden Übertragung eines Pfarramts wird der Diözesanbischof (Praelatus nullius) alsbald nach der Ernennung der Staatsbehörde von den Personalien des Geistlichen, mit besonderer Rücksicht auf Abs 1. dieses Artikels, Kenntnis geben.

ARTIKEL 11 – Bis zu einer neuen Vereinbarung, insbesondere für den Fall des Erlasses des in Artikel 83 der Verfassung des Freistaats Preußen vorgesehenen Gesetzes, wird die Präsentation auf Grund eines sogenannten Staatspatronats durch die Staatsbehörde erst nach Benehmen mit dem Diözesanbischof oder Praelatus nullius gemäß besonders zu vereinbarenden Anweisung geschehen.

ARTIKEL 12 – 1. Für die wissenschaftliche Vorbildung der Geistlichen bleiben die katholisch-theologischen Fakultäten an den Universitäten in Breslau, Bonn und Münster und an der Akademie in Braunsberg bestehen. Ihr Verhältnis zur kirchlichen Behörde regelt sich entsprechend den für die katholisch-theologischen Fakultäten in Bonn und Breslau geltenden Statuten.

2. Der Erzbischof von Paderborn und die Bischöfe von Trier, Fulda, Limburg, Hildesheim und Osnabrück sind berechtigt, in ihren Bistümern ein Seminar zur wissenschaftlichen Vorbildung der Geistlichen zu besitzen. Der Unterricht an diesen Seminaren wird ebenso wie den kirchlichen Vorschriften dem deutschen theologischen Hochschulunterricht entsprechen. Die genannten Diözesanbischöfe werden dem Preußischen Minister für Wissenschaft, Kunst und Volksbildung von den Statuten und dem Lehrplan der Seminare Kenntnis geben. Zu Lehrern an den Seminaren werden nur solche Geistliche berufen werden, die für die Lehrtätigkeit in dem zu vertretenden Fach eine den Anforderungen der

deutschen wissenschaftlichen Hochschulen entsprechende Eignung haben.

ARTIKEL 13 – Die Hohen Vertragsschließenden werden eine etwa in Zukunft zwischen ihnen entstehende Meinungsverschiedenheit über die Auslegung einer Bestimmung dieses Vertrages auf freundschaftliche Weise beseitigen.

ARTIKEL 14 – 1. Dieser Vertrag, dessen deutscher und italienischer Text gleiche Kraft haben, soll ratifiziert, und die Ratifikationsurkunden sollen möglichst bald in Berlin ausgetauscht werden. Er tritt mit dem Tag ihres Austausches in Kraft.

2. Gleichzeitig mit dem Inkrafttreten dieses Vertrages treten die seinen Bestimmungen entgegenstehenden Gesetze und Verordnungen außer Kraft.

Zu Urkund dessen haben die Bevollmächtigten diesen Vertrag unterzeichnet.

Geschehen in doppelter Urschrift.

Berlin, den 14. Juni 1929.

Eugenio PACELLI, Arcivescovo di Sardi,
Nunzio Apostolico

Dr. Otto BRAUN, Preußischer
Ministerpräsident

Dr. Carl Heinrich BECKER, Preußischer
Minister für Wissenschaft, Kunst und
Volksbildung

Dr. Hermann HÖPKER-ASCHOFF,
Preußischer Finanzminister

Schlußprotokoll

Bei der Unterzeichnung des am heutigen Tage geschlossenen Vertrages des Freistaats Preußen mit dem Heiligen Stuhle haben die ordnungsmäßig bevollmächtigten Unterzeichneten folgende übereinstimmende Erklärungen abgegeben, die einen integrierenden Bestandteil des Vertrages selbst bilden.

Zu Artikel 4 Abs. 1 Satz 1

Bei Bemessung der Dotation ist von dem derzeitigen Stande der Aufwendungen des Preußischen Staates für

vergleichbare persönliche und sächliche Zwecke ausgegangen worden. Es besteht Einverständnis darüber, daß in Zukunft hierin etwa eintretende Änderungen bei der Dotation entsprechende Berücksichtigung finden sollen.

Zu Artikel 9 Abs. 1 Buchst. c.

Das an einer österreichischen staatlichen Universität zurückgelegte philosophisch-theologische Studium wird entsprechend den Grundsätzen gleichberechtigt, die für andere geisteswissenschaftliche Fächer gelten werden.

Zu Artikel 9 Abs. 3 Satz 1

Ein staatliches Einspruchsrecht wird hierdurch nicht gegründet.

Zu Artikel 12 Abs. 1 Satz 2.

Der Sinn des § 4 Ziffer 1 und 2 der Bonner und des § 48 Buchst. a und b der Breslauer Statuten ist folgender:

Bevor an einer katholisch-theologischen Fakultät jemand zur Ausübung des Lehramts angestellt oder zugelassen werden soll, wird der zuständige Bischof gehört werden, ob er gegen die Lehre oder den Lebenswandel des Vorgeschlagenen begründete Einwendungen zu erheben habe. Die Anstellung oder Zulassung eines derart Beanstandeten wird nicht erfolgen.

Die der Anstellung (Abs. 1) vorangehende Berufung, d. h. das Angebot des betreffenden Lehrstuhls durch den Minister für Wissenschaft, Kunst und Volksbildung, wird in vertraulicher Form und mit dem Vorbehalt der Anhörung des Diözesanbischofs geschehen. Gleichzeitig wird der Bischof benachrichtigt und seine Äußerung ersucht werden, für die ihm eine ausreichende Frist gewährt werden wird. In der Äußerung sind die gegen die Lehre oder den Lebenswandel des Vorgeschlagenen bestehenden Bedenken darzulegen; wie weit der Bischof in dieser Darlegung zu gehen vermag, bleibt seinem pflichtmäßigen Ermessen überlassen. Die Berufung wird erst veröffentlicht werden, nachdem der Bischof dem Minister erklärt hat, daß er Einwendungen gegen die Lehre und den Lebenswandel des Berufenen nicht zu erheben habe.

Sollte ein einer katholisch-theologischen Fakultät angehöriger Lehrer in seiner Lehrtätigkeit oder in Schriften der katholischen Lehre zunahetreten oder einen

schweren oder ärgerlichen Verstoß gegen die Erfordernisse des priesterlichen Lebenswandels begehen, so ist der zuständige Bischof berechtigt, dem Minister für Wissenschaft, Kunst und Volksbildung hiervon Anzeige zu machen. Der Minister wird in diesem Fall, unbeschadet der dem Staatsdienstverhältnis des Betreffenden entspringenden Rechte, Abhilfe leisten, insbesondere für einen dem Lehrbedürfnis entsprechenden Ersatz sorgen.

Zu Artikel 12 Abs. 2 Satz 4.

Die Eignung wird hauptsächlich durch eine der akademischen Habilitationsschrift entsprechende wissenschaftliche Arbeit nachgewiesen; sofern diese von besonderer wissenschaftlicher Bedeutung ist, kann von dem Erfordernis der theologischen Promotion abgesehen werden.

Berlin, den 14. Juni 1929

Eugenio PACELLI, Arcivescovo di Sardi,
Nunzio Apostolico

Dr. Otto BRAUN, Preußischer
Ministerpräsident

Dr. Carl Heinrich BECKER, Preußischer
Minister für Wissenschaft, Kunst und
Volksbildung

Dr. Hermann HÖPKER-ASCHOFF,
Preußischer Finanzminister

**Notenwechsel zwischen dem
Apostolischen Nuntius in Berlin und
dem Preußischen Ministerpräsidenten**

Nunziatura Apostolica
Germania – N. 42009

Herr Ministerpräsident!

Der unterzeichnete Apostolische Nuntius beehrt sich, in Ausführung eines ihm von Seiner Heiligkeit erteilten Auftrags Eurer Exzellenz folgendes mitzuteilen:

Seine Heiligkeit nimmt von der parlamentarischen Verabschiedung der feierlichen Übereinkunft des Freistaates Preußen mit dem Hl. Stuhle mit Befriedigung Kenntnis und ist sich der ernstesten Bemühungen der Preußischen Staatsregierung zur Erreichung dieses Zieles bewußt. Er bedauert jedoch, daß der der

Preußischen Volksvertretung vorgelegte Vertrag im Gegensatz zu den wiederholt und nachdrücklich geltend gemachten Forderungen des Hl. Stuhles, die dieser aus grundsätzlichen Erwägungen zu erheben sich veranlaßt sah, keine Regelung der Schulfrage enthält. Es darf diesbezüglich daran erinnert werden, daß die Preußische Regierung durch eine Note vom 6. Januar 1922, die der damalige Minister für Wissenschaft, Kunst und Volksbildung, Herr Dr. Boelitz, an den Unterzeichneten richtete, die verbindliche Erklärung abgegeben hat, sie <<werde auf Ersuchen des Reiches mit diesem in Verhandlungen über die Regelung der religiösen Seite der Schulfrage im Konkordat eintreten>>. Wenn der zitierte Satz sich auch in besonderem Betreff auf ein zukünftiges Reichskonkordat bezog, von dem in jenem Zeitpunkt vorwiegend die Rede war, so bekannte sich in ihr die Preußische Regierung doch ausdrücklich zum Grundsatz der <<Regelung der religiösen Seite der Schulfrage im Konkordat>>, und zwar ohne dabei einen Unterschied zu machen zwischen einem Konkordat mit dem Reich und einem solchen mit Preußen, dieser Unterschied ist auch in den der fraglichen Erklärung vorausgehenden Besprechungen nicht gemacht worden, welche letztere vielmehr ihren Ausgangspunkt von einer Preußen unmittelbar berührenden Angelegenheit nahmen.

Während der Erörterungen mit den Regierungskommissaren schlugen diese im Auftrage des Herrn Ministers für Wissenschaft, Kunst und Volksbildung im Juni 1927 eine Mindestformel über die Schule vor, die vom Hl. Stuhle nur unter äußerstem Entgegenkommen angenommen wurde, vor allem weil staatlicherseits damals der formaljuristische Grund geltend gemacht wurde, daß diese Materie unter die Zuständigkeit des Reiches falle.

Umso schmerzlicher bedauerte der Hl. Stuhl die spätere Streichung auch dieses schon so unzulänglichen Artikels, eine Streichung, die umso weniger als gerechtfertigt gedacht werden konnte, als alle Parteien, die das zeitige Koalitionsministerium bilden, auch im Januar 1922 im Preußischen Kabinett vertreten waren.

Wenn trotzdem der Hl. Stuhl sich entschlossen hat, daraufhin die Konkordatsverhandlungen nicht abzubrechen, so tat er dies lediglich mit Rücksicht auf die von seiten der Preußischen Regierung im Laufe der Verhandlungen erfolgte Zurückstellung erheblicher Forderungen und vor allem aus dem ernstesten Wunsche, den Katholiken Preußens die übrigen aus dem Konkordate sich ergebenden Rechtswirkungen und Sicherungen ihrer religiösen Freiheit, sowie dessen günstige Auswirkungen auf ein geordnetes Verhältnis zwischen Kirche und Staat nicht zu gefährden. Er vermag indes nicht davon abzusehen, förmlich zu erklären, daß diese seine Stellungnahme niemals als Verzicht auf die Grundsätze gedeutet werden darf, die ihn zu der Forderung veranlaßt hatten, daß nämlich, wie in den anderen Konkordaten der neuesten Zeit, so auch in der Feierlichen Übereinkunft mit Preußen die Schulfrage miteinbegriffen werde.

Der Unterzeichnete benützt diese Gelegenheit, um Eurer Exzellenz den Ausdruck seiner ausgezeichneten Wertschätzung zu erneuern.

Berlin, den 5. August 1929
Eugen PACELLI, Erzbischof von Sardes,
Apostolischer Nuntius

Seiner Exzellenz
dem Herrn Preußischen
Ministerpräsidenten
Herrn Dr. Otto Braun, Berlin

Der Preußischer Ministerpräsident

Berlin, den 6.
August 1929

Eure Exzellenz!

Der unterzeichnete Ministerpräsident des Freistaates Preußen beehrt sich, Eurer Exzellenz den Eingang der Note Nr. 42009 vom 5. d. M. dankend zu bestätigen. Er würdigt durchaus die Erklärungen des Heiligen Stuhles, bittet indes, bezüglich der darin berührten Frage unter Beiseitelassung anderer Erwägungen darauf hinweisen zu dürfen, daß die langjährigen, in der Presse ge führten

Auseinandersetzungen über den mutmaßlichen Inhalt des Konkordates die öffentliche Meinung inzwischen so beeinflußt hatten, daß eine parlamentarische Mehrheit für ein auch die Schule regelndes Konkordat nicht erreichbar war. Angesichts dieser Tatsache würde die Preußische Staatsregierung durch die Beibehaltung solcher Bestimmungen – auch in der Formel vom Juni 1927 – die parlamentarische Verabschiedung des auch ihrer Überzeugung nach für die Sicherung und Festigung des religiösen Friedens in Preußen bedeutsamen Vertragswerkes unmöglich gemacht haben.

Die Ausschaltung der Regelung der Schulfrage aus dem nunmehr zum Abschluß gekommenen Vertrag wird indes die verfassungsmäßigen Rechte preußischen Katholiken auf diesem bedeutsamen Gebiete, insbesondere hinsichtlich der konfessionellen Schule und des Religionsunterrichtes, in keiner Weise sachlich beeinträchtigen, da die Preußische Staatsregierung es als eine selbstverständliche Pflicht erachtet, die in der Reichsverfassung anerkannten religiösen Rechte zu wahren und zur vorgesehenen Auswirkung zu bringen.

Der Unterzeichnete benützt die Gelegenheit, um Eurer Exzellenz den Ausdruck seiner ausgezeichneten Wertschätzung zu erneuern.

Braun

An den Apostolischen Nuntius
Erzbischof von Sardes
Mgr. Dr. Pacelli
Exzellenz in Berlin

Heute sind im Preußischen Staatsministerium Seine Exzellenz der Apostolische Nuntius in Berlin und Erzbischof von Sardes Dr. Eugen Pacelli und für das Preußische Staatsministerium der Preußische Ministerpräsident Dr. Otto Braun zusammengekommen, um die Ratifikationsurkunden zu dem am 14. Juli 1929 zwischen Seiner Heiligkeit Papst Pius XI. und dem Preußischem Staatsministerium abgeschlossen Vertrag des Freistaates Preußen mit dem Heiligen Stuhle gemäß Artikel 14 Abs. 1 dieses Vertrages auszutauschen.

Nachdem die Urkunden vorgelegt und für richtig befunden worden sind, hat der Austausch in Gegenwart der Preußischen Staatsminister Dr. Hirtsiefer, D. Dr. Becker, Dr. Steiger, Dr. Höpker Aschoff, Dr. Schreiber, Grzesinski und Dr. Schmidt stattgefunden.

Zur Urkund dessen haben die Unterzeichneten dieses Protokoll vollzogen.

Geschehen in doppelter Urschrift in Berlin am 13. August 1929

Eugen PACELLI, Erzbischof von Sardes,
Apostolischer Nuntius

Dr. Otto BRAUN, Preuss.
Ministerpräsident

Konkordat zwischen dem Heiligen Stuhle und dem Freistaate Baden

(12. Oktober 1932)

Seine Heiligkeit Papst Pius XI. und das Badische Staatsministerium, die in dem Wunsche einig sind, die Beziehungen zwischen der Katholischen Kirche in Baden und dem Badischen Staat den veränderten Verhältnissen anzupassen, haben beschlossen, sie in einem förmlichen Verträge (Konkordat) dauernd zu ordnen.

Zu diesem Zwecke haben Seine Heiligkeit zu Ihrem Bevollmächtigten Seine Eminenz den Hochwürdigsten Herrn Kardinal Eugen Pacelli, Ihren Staatssekretar,

und das Badische Staatsministerium zu seinen Bevollmächtigten den Herrn Badischen Staatspräsidenten und Minister der Justiz Dr. Josef Schmitt, den Herrn Badischen Minister des Kultus und Unterrichts Dr. Eugen Baumgartner und den Herrn Badischen Minister der Finanzen Dr. Wilhelm Mattes ernannt, die nach Austausch ihrer für gut und richtig befundenen Vollmachten folgende Bestimmungen vereinbart haben:

ARTIKEL I – Der Badische Staat wird in Anwendung der Verfassung des Deutschen Reiches und der Verfassung des Freistaates Baden der Freiheit des Bekenntnisses und der Ausübung der katholischen Religion den gesetzlichen Schutz gewähren.

ARTIKEL II – 1. Die gegenwärtige, auf der Bulle Provida solersque vom 16. August 1821 und auf der Bulle Ad Dominici gregis custodiam vom 11. April 1827 beruhende Zirkumskription und Organisation der Erzdiözese Freiburg i. Br. bleibt bestehen, insoweit sich nicht aus diesem Konkordat Änderungen ergeben.

2. Dem Erzbischöflichen Stuhl in Freiburg i. Br. verbleibt der Metropolitancharakter. Das Domkapitel zu Freiburg i. Br. bleibt Metropolitankapitel.

3. Zur oberrheinischen Kirchenprovinz gehören das Erzbistum Freiburg i. Br. und die Bistümer Rottenburg und Mainz.

4. Das Metropolitankapitel in Freiburg i. Br. besteht aus dem Dompropst,

dem Domdekan und fünf residierenden Domkapitularen.

5. Die Dignitäten des Domkapitels verleiht der Hl. Stuhl auf Ansuchen des Erzbischofs im Benehmen mit dem Domkapitel bzw. abwechselnd auf Ansuchen des Domkapitels im Einvernehmen mit dem Erzbischof.

6. Die Besetzung der Kanonikate und der Dompräbendem geschieht durch freie Ernennung seitens des Erzbischofs abwechselnd nach Anhörung und mit Zustimmung des Domkapitels. Die Abwechslung findet bei der Ernennung der residierenden Domkapitulare und der Ehrendomherren gesondert statt.

7. Bei Ausübung der in Art. II umschriebenen Rechte des Domkapitels wirken vier nicht residierende Ehrendomkapitulare (canonici ad honorem) gleichberechtigt mit. Sie werden vom Erzbischof abwechselnd nach Anhörung und mit Zustimmung des Domkapitels ernannt.

ARTIKEL III – 1. Nach Erledigung des Erzbischöflichen Stuhles reicht das Domkapitel dem Heiligen Stuhl eine Liste kanonisch geeigneter Kandidaten ein.

Unter Würdigung dieser sowie der durch den Erzbischof jährlich einzureichenden Listen benennt der Heilige Stuhl dem Domkapitel drei Kandidaten, aus denen es in freier geheimer Abstimmung den Erzbischof zu wählen hat. Unter den drei Benannten wird mindestens ein Angehöriger der Erzdiözese Freiburg i. Br. sein.

2. Vor der Bestellung des vom Domkapitel zum Erzbischof Erwählten wird der Heilige Stuhl beim Badischen Staatsministerium sich vergewissern, ob gegen denselben seitens der Staatsregierung Bedenken allgemein-politischer, nicht aber parteipolitischer Art, bestehen.

3. Bei der Aufstellung der Kandidatenliste und bei der Wahl wirken die in Art. II genannten Ehrendomherren gleichberechtigt neben den residierenden Kapitularen mit.

ARTIKEL IV – 1. Hinsichtlich der Errichtung und Umwandlung kirchlicher Ämter ist der Erzbischof von Freiburg völlig frei, falls für ihre Errichtung oder Umwandlung nicht neue Aufwendungen aus Staatsmitteln beansprucht werden. Die staatliche Mitwirkung bei der Bildung und Veränderung von Kirchengemeinden erfolgt nach Richtlinien, die mit dem Erzbischof vereinbart werden.

2. Der Erzbischof besetzt sämtliche kirchlichen Ämter frei und unabhängig, vorbehaltlich der auf Privatrechtstiteln beruhenden Patronate, welche künftig den zur Zeit geltenden Bestimmungen des kirchlichen Gesetzbuches unterstehen. Die Bestimmung von can. 1435, § 1, Ziff. 1 und 2 findet bezüglich der Kanonikate in der Erzdiözese Freiburg i. Br. keine Anwendung.

3. Der Erzbischof ist berechtigt, die Vermögensangelegenheiten der Katholischen Kirche in Baden sowie ihrer Körperschaften, Anstalten und Stiftungen durch eigene Satzung selbständig zu ordnen und nach Maßgabe dieser Satzung zu verwalten. Über die Bestimmungen des Badischen Kirchenvermögensgesetzes vom 7. April 1927 und des Badischen Stiftungsgesetzes vom 19. Juli 1918 hinaus wird im Rahmen der verfassungsmäßigen Bestimmungen eine Einschränkung der kirchlichen Rechte in bezug auf die Vermögensverwaltung nicht erfolgen.

4. Die katholische Kirche in Baden hat das Recht, aufgrund der bürgerlichen Steuerlisten nach Maßgabe der Verfassung des Deutschen Reiches und der Verfassung des Freistaates Baden sowie der landesrechtlichen Bestimmungen Kirchensteuern zu erheben.

ARTIKEL V – 1. Das Eigentum und andere Vermögensrechte der katholischen Kirche in Baden, ihrer öffentlichrechtlichen Körperschaften, Anstalten und Stiftungen sowie der Orden und religiösen Kongregationen, welche gegründet werden dürfen und die Rechte einer öffentlich-rechtlichen Körperschaft oder einer juristischen Person des privaten Rechts nach den für alle Bürger geltenden Bestimmungen besitzen oder erlangen können, werden nach Maßgabe der Verfassung des Deutschen Reiches gewährleistet.

2. Wenn staatliche Gebäude oder Grundstücke Zwecken der Kirche gewidmet sind, bleiben sie diesen, unbeschadet etwa bestehender Verträge, nach wie vor zum Genuß überlassen. Dem Badischen Staat bleibt aber das Recht vorbehalten, solche Gebäude oder Grundstücke durch andere gleichwertige Grundstücke im Benehmen mit dem Erzbischof auszutauschen. Ein Recht an diesen Grundstücken, soweit es nicht auf anderweitigen Rechtstiteln beruht, wird durch dieses Konkordat nicht erworben.

3. Die bestehenden kirchlichen Eigentums- und Nutzungsrechte werden, soweit noch nicht geschehen, auf Verlangen der Kirche durch Eintragung in das Grundbuch gesichert werden.

ARTIKEL VI – 1. Die Dotation des Erzbischöflichen Stuhles wird auf der bisherigen Bemessungsgrundlage gewährt.

2. Die Dotationen für das Domkapitel und die Dompräbendare, der Aufwand für ihre Gebäude, der Beitrag zur Bestreitung der Kosten der Erzbischöflichen Kanzlei sowie für die kirchliche Vermögensverwaltung und deren Beaufsichtigung werden künftig insgesamt jährl. 356.000 RM – Dreihundertfünfzigsechstausend Reichsmark – betragen.

3. Der nach der bisherigen Rechtslage bestehende Anspruch auf Realdotation wird hierdurch nicht berührt.

4. Bei Bemessung des Jahresbetrages wurde vom derzeitigen Stand der Aufwendungen des Badischen Staates für vergleichbare persönliche und sachliche Zwecke ausgegangen. Es besteht Einverständnis darüber, daß im Falle künftiger Änderungen in diesen Aufwendungen diese auf Verlangen eines Vertragsteiles bei der Zahlung berücksichtigt werden.

5. Der staatliche Zuschuß zur Aufbesserung gering mäßigen, in Ziffer 1 und 2 dieses Artikels nicht erwähnten Leistungen des Staates an die Kirche werden von dieser vertraglichen Regelung nicht berührt.

6. Für eine Ablösung der Staatsleistungen gemäß Artikel 138, Absatz 1 der Verfassung des Deutschen Reiches bleibt die bisherige Rechtslage maßgebend.

ARTIKEL VII – 1. Angesichts der in diesem Konkordat zugesicherten

Dotation der Erzdiözese wird ein Geistlicher zum Ordinarius des Erzbistums Freiburg i. Br., zum Weihbischof, zum Dompropst, zum Domdekan oder zum Mitglied des Domkapitels oder des Ordinariats oder zum Dompräbendar oder zum Leiter oder Lehrer am Erzbischöflichen Priesterseminar und am Theologischen Konvikt nur bestellt werden, wenn er

- a) die deutsche Reichsangehörigkeit hat,
- b) ein zum Studium an einer deutschen Universität berechtigendes Reifezeugnis besitzt,
- c) ein mindestens dreijähriges philosophisch-theologisches Studium an einer deutschen staatlichen oder an einer deutschen kirchlichen Hochschule oder an einer päpstlichen Hochschule in Rom zurückgelegt hat.

Bei kirchlichem und staatlichem Einverständnis kann von den in Absatz 1 zu a), b) und c) genannten Erfordernissen abgesehen werden, insbesondere kann das Studium an anderen deutschsprachigen Hochschulen als den zu c) genannten anerkannt werden.

2. Von der erfolgten Bestellung eines der in Absatz 1 genannten Geistlichen wird die zuständige kirchliche Stelle der Staatsbehörde, und mit besonderer Rücksicht auf Ziffer 1 dieses Artikels von den Personalien des betreffenden Geistlichen, alsbald Kenntnis geben. Ein staatliches Einspruchsrecht wird hierdurch nicht gegründet.

ARTIKEL VIII – 1. Der Erzbischof wird an die Geistlichen, denen ein Pfarramt dauernd übertragen werden soll, die in Artikel VII, Absatz 1 zu a)-c) und an die sonstigen in der Pfarrseelsorge anzustellenden Geistlichen mindestens die dort zu a) und b) genannten Anforderungen stellen.

2. Im Falle der dauernden Übertragung eines Pfarramts wird der Erzbischof alsbald nach der Ernennung der Staatsbehörde von den Personalien des betreffenden Geistlichen mit besonderer Rücksicht auf Absatz 1 dieses Artikels Kenntnis geben.

ARTIKEL IX – Für die wissenschaftliche Vorbildung der Geistlichen bleibt die katholisch-theologische Fakultät der Universität

Freiburg i. Br. mit den zur Zeit des Vertragsabschlusses geltenden Rechten bestehen, unter besonderer Beachtung des Codex Juris Canonici und der Constitutio Apostolica Deus scientiarum Dominus vom 24. Mai 1931 mit den dazu ergangenen Ausführungsbestimmungen.

Die Studienordnung an dieser Fakultät muß den kirchlichen Vorschriften gemäß und auch den Bedürfnissen der Seelsorge entsprechend im Einverständnis mit dem Erzbischof aufgestellt werden. Der Erzbischof ist berechtigt, für die Ausbildung der Kandidaten zum Priesteramte Konvikte und ein Priesterseminar zu unterhalten und in seinem Namen zu leiten.

ARTIKEL X – 1. Bevor an der katholisch-theologischen Fakultät der Universität Freiburg i. Br. jemand zur Ausübung des Lehramts berufen, zugelassen oder angestellt wird, muß der Erzbischof, bei Erledigung des Erzbischöflichen Stuhles der Erzbistumsverweser, gehört werden, ob gegen die Lehre oder den Lebenswandel oder die Lehrbefähigung des Vorgeschlagenen unter Angabe des Grundes Einwendungen erhoben werden. In Falle einer derartigen Beanstandung wird die Berufung, Zulassung oder Anstellung nicht erfolgen.

2. Dementsprechend wird die Staatsregierung im Falle einer seitens des Erzbischofs bzw. Erzbistumsverwesers erfolgten ernstlichen Beanstandung der Lehre oder des Lebenswandels oder der Lehrbefähigung eines an der katholisch-theologischen Fakultät angestellten Lehrers im Einvernehmen mit dem Erzbischof für einen den Lehrbedürfnissen entsprechenden Ersatz sorgen.

ARTIKEL XI – Es besteht unter den Hohen Vertragschließenden Einverständnis darüber, daß der katholische Religionsunterricht an den badischen Schulen nach Maßgabe der Bestimmungen des Artikels 149 der Verfassung des Deutschen Reiches ordentliches Lehrfach ist. Der Religionsunterricht wird in Übereinstimmung mit den Grundsätzen der Katholischen Kirche erteilt.

ARTIKEL XII – Die Hohen Vertragschließenden werden eine etwa in Zukunft zwischen ihnen entstehende Meinungsverschiedenheit über die

Auslegung einer Bestimmung dieses Konkordats auf freundschaftliche Weise beseitigen.

ARTIKEL XIII – 1. Dieses Konkordat, dessen deutscher und italienischer Text gleiche Kraft haben, soll ratifiziert, und die Ratifikationsurkunden sollen möglichst bald ausgetauscht werden. Es tritt mit dem Tage ihres Austausches in Kraft.

2. Gleichzeitig mit dem Inkrafttreten dieses Konkordats treten die seinen Bestimmungen entgegenstehenden Gesetze und Verordnungen außer Kraft.

Zu Urkund dessen haben die Bevollmächtigten dieses Konkordat unterzeichnet.

Geschehen in doppelter Urschrift.

Hegne bei Konstanz, den 12. Oktober 1932.

Eugenio Cardinale PACELLI

Dr. Josef SCHMITT, Staatspräsident und Justizminister

Dr. Eugen BAUMGARTNER, Minister des Cultus und Unterrichts

Dr. Wilhelm MATTES, Minister der Finanzen

Schlußprotokoll

Bei der Unterzeichnung des am heutigen Tage zwischen dem Heiligen Stuhle und dem Freistaat Baden abgeschlossenen Konkordats haben die ordnungsmäßig bevollmächtigten Unterzeichneten folgende übereinstimmende Erklärungen abgegeben, die einen integrieren den Bestandteil des Konkordats selbst bilden.

Zu Artikel III, Absatz 1. – 1. Für den Fall der Bestellung eines Coadjutors cum iure successionis für den Erzbischof von Freiburg wird der Heilige Stuhl im Benehmen mit der Badischen Staatsregierung vorgehen.

2. Als Angehöriger der Erzdiözese Freiburg gilt auch ein aus der Erzdiözese stammender Geistlicher, der in derselben seine Studien ganz oder teilweise absolviert und wenigstens zeitweise im Dienste der Erzdiözese gestanden hat.

Zu Artikel V – Es besteht Übereinstimmung darüber, daß die Gründung von Orden und religiösen Kongregationen in Baden gemäß der Verfassung des Deutschen Reiches der Willensbestimmung der zuständigen kirchlichen Stelle überlassen bleibt. Ihre Rechtsstellung aber richtet sich nach Artikel V, Absatz 1 dieses Konkordats.

Zu Artikel VI, Absatz 4. – Es besteht Einverständnis darüber, daß etwaige Änderungen im Personalbestande der Obersten Kirchenbehörde, sowie der Erzbischöflichen Kanzlei und der Erzbischöflichen Vermögensverwaltung auf die in Artikel VI, Absatz 2 genannte Summe keinen Einfluß haben.

Zu Artikel VI, Absatz 5. – Es besteht Einverständnis darüber, daß auch die auf besonderen Rechtstiteln beruhenden staatlichen Leistungen für die sog. Kompetenzpfarreien und Kompetenzseelsorgestellen sowie die staatliche Baupflicht für solche Kirchengebäude und Pfarrhäuser von dieser vertraglichen Regelung nicht berührt werden.

Zu Artikel VII, Absatz 1. – Das an einer österreichischen staatlichen Universität zurückgelegte philosophisch-theologische Studium ist entsprechend den Grundsätzen gleichberechtigt, die für die deutschen Universitäten gelten.

Zu Artikel IX – Im Hinblick auf die in Artikel VII geforderte philosophisch-theologische Ausbildung wird der Badische Staat dafür Sorge tragen, daß an der Universität Freiburg je eine Professur für Philosophie und Geschichte besteht, die mit je einer Persönlichkeit besetzt wird, welche für die einwandfreie Ausbildung der Theologiestudierenden geeignet ist.

Zu Artikel X, Absatz 1, Satz 1. – Vor dem Berufungs- bzw. Zulassungsverfahren wird der Erzbischof benachrichtigt und um seine Äußerung ersucht werden, für die ihm eine ausreichende Frist gewährt wird. In der Äußerung sind die gegen die Lehre oder den Lebenswandel oder die Lehrbefähigung des Vorgeschlagenen bestehenden Bedenken darzulegen; wie weit der Erzbischof in dieser Darlegung zu gehen vermag, bleibt seinem pflichtmäßigen Ermessen überlassen.

Zu Artikel XI – Einig in der Absicht und dem Willen, der Sicherheit und Festigung des religiösen Friedens in Baden zu dienen, wird der Freistaat Baden in Anwendung der Reichs- und Landesverfassung die bezüglich des Religionsunterrichts an den badischen Schulen geltenden Rechte der Katholischen Kirche auch weiterhin aufrecht erhalten.

Hegne bei Konstanz, den 12. Oktober 1932.

Eugenio Cardinale PACELLI

Dr. Josef SCHMITT, Staatspräsident und Justizminister

Dr. Eugen BAUMGARTNER, Minister des Cultus und Unterrichts

Dr. Wilhelm MATTES, Minister der Finanzen

Zusatzprotokoll

Zu den unter 12. Oktober 1932 in Hegne bei Konstanz zwischen dem Heiligen Stuhle und dem Freistaat Baden abgeschlossenen Konkordat geben die beiden Hohen Vertragschließenden folgende Erklärung ab, die als integrierenden Bestandteil des Konkordates zu gelten hat:

1. Zu Artikel III Absatz 2: Für den Fall eines seitens der badischen Staatsregierung geltend gemachten Bedenkens allgemein-politischer Art soll der Versuch gemacht werden, gemäß

Artikel XII des Konkordates zu einer Einigung zwischen dem Heiligen Stuhle und der badischen Staatsregierung zu gelangen; führt aber der vorgesehene Versuch zu keiner Einigung, dann ist der Heilige Stuhl frei, die Besetzung des Erzbischöflichen Stuhles in Freiburg zu vollziehen. Entsprechendes gilt auch für die im Schlußprotokoll Ziffer 1 zu Artikel III Absatz 1 des Konkordats vorgesehene Bestellung eines Coadjutors cum jure successionis für den Erzbischof in Freiburg.

2. Zwischen den Hohen Vertragschließenden besteht Einverständnis darüber, daß das in Artikel V Absatz 2 Satz 2 vorgesehene Austauschrecht des Staates sich nur bezieht auf die im Grundbuch als Eigentum des Staates (Domänenärar) eingetragenen Grundstücke, an denen ein kirchliches Nutzungsrecht nicht besteht, und die nur guttatsweise der Kirche zu Benützung überlassen sind. Für den Fall eines nötig gewordenen Austausches muß das angebotene Grundstück in jeder Beziehung gleichwertig sein.

Karlsruhe, den 7. November 1932
Città del Vaticano, 10. Novembre 1932

Eugenio Cardinale PACELLI

Dr. Josef SCHMITT, Präsident und Justizminister

Dr. Eugen BAUMGARTNER, Minister der Cultus und Unterrichts

Dr. Wilhelm MATTES, Minister der Finanzen

Konkordat zwischen dem Heiligem Stuhl und dem Deutschem Reich

(20. Juli 1933)

Seine Heiligkeit, Papst Pius XI., und der Deutsche Reichspräsident, von dem gemeinsamen Wunsche geleitet, die zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Deutschen Reich bestehenden freundschaftlichen Beziehungengen zu festigen und zu fördern,

gewillt, des Verhältnis zwischen der katholischen Kirche und dem Staat für den Gesamtbereich des Deutschen Reiches in einer beide Teile befriedigen Weise dauernd zu regeln,

haben beschlossen, eine feierliche Übereinkunft zu treffen, welche die mit einzelnen deutschen Ländern abgeschlossenen Konkordate ergänzen und auch für die übrigen Länder eine in den Grundsätzen einheitliche Behandlung der einschlägigen Fragen sichern soll.

Zu diesem Zweck haben

Seine Heiligkeit Papst Pius XI. zu Ihrem Bevollmächtigten Seine Eminenz den Hochwürdigsten Herrn Kardinal Eugen Pacelli, Ihren Staatssekretär,

und der Deutsche Reichspräsident zum Bevollmächtigten den Vizekanzler des Deutschen Reiches, Herrn Franz von Papen,

ernannt, die, nachdem sie ihre beiderseitigen Vollmachten ausgetauscht und in guter und gehöriger Form befunden haben, über folgende Artikel übereingekommen sind:

ARTIKEL 1 – Das Deutsche Reich gewährleistet die Freiheit des Bekenntnisses und der öffentlichen Ausübung der katholischen Religion.

Es anerkennt das Recht der katholischen Kirche, innerhalb der Grenzen des für alle geltenden Gesetzes, ihre Angelegenheiten selbstständig zu ordnen und zu verwalten und im Rahmen ihrer Zuständigkeit für ihre Mitglieder bindende Gesetze und Anordnungen zu erlassen.

ARTIKEL 2 – Die mit Bayern (1924), Preußen (1929) und Baden (1932) abgeschlossenen Konkordate bleiben bestehen und die in ihnen anerkannten Rechte und Freiheiten der katholischen Kirche innerhalb der betreffenden Staatsgebiete unverändert gewahrt. Für die

übrigen Länder greifen die in dem vorliegenden Konkordat getroffenen Vereinbarungen in ihrer Gesamtheit Platz. Letztere sind auch für die oben gennanten drei Länder verpflichtend, soweit sie Gegenstände betreffen, die in den Länderkonkordaten nicht geregelt wurden oder soweit sie die früher getroffene Regelung ergänzen.

In Zukunft wird der Abschluß von Länderkonkordaten nur im Einvernehmen mit der Reichsregierung erfolgen.

ARTIKEL 3 – Um die guten Beziehungen zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Deutschen Reich zu pflegen, wird wie bisher ein Apostolischer Nuntius in der Hauptstadt des Deutschen Reiches und ein Botschafter des Deutschen Reiches beim Heiligen Stuhl residieren.

ARTIKEL 4 – Der Heilige Stuhl genießt in seinem Verkehr und seiner Korespondenz mit den Bischöfen, dem Klerus und den übrigen Angehörigen der katholischen Kirche in Deutschland volle Freiheit. Dasselbe gilt für die Bischöfe und sonstigen Diözesanbehörden für ihren Verkehr mit den Gläubigen in allen Angelegenheiten ihres Hirtenamtes.

Amweisungen, Verordnungen, Hirtenbriefe, amtliche Diözesanblätter und sonstige die geistliche Leitung der Gläubigen betreffende Verfügungen, die von den kirchlichen Behörden im Rahmen ihrer Zuständigkeit (Art. 1 Abs. 2) erlassen werden, können ungehindert veröffentlicht und in den bisher üblichen Formen zur Kenntnis der Gläubigen gebracht werden.

ARTIKEL 5 – In Ausübung ihrer geistlichen Tätigkeit genießen die Geistlichen in gleicher Weise wie die Staatsbeamten den Schutz des Staates. Letzterer wird gegen Beleidigungen ihrer Person oder ihrer Eigenschaft als Geistliche, sowie gegen Störungen ihrer Amtshandlungen nach Maßgabe der allgemeinen staatlichen Gesetzgebung vorgehen und im Bedarfsfall behördlichen Schutz gewähren

ARTIKEL 6 – Kleriker und Ordensleute sind frei von der Verpflichtung zur Übernahme öffentlicher Ämter und solcher Obliegenheiten, die nach den

Vorschriften des kanonischen Rechtes mit dem geistlichen Stande bzw. dem Ordensstande nicht vereinbar sind. Dies gilt insbesondere von dem Amt eines Schöffen, eines Geschworenen, eines Mitglieds der Steuerausschüsse oder Finanzgerichte.

ARTIKEL 7 – Zur Annahme einer Anstellung oder eines Amtes im Staat oder bei einer von ihm abhängigen Körperschaft des öffentlichen Rechtes bedürfen Geistliche des Nihil obstat ihres Diözesanordinarius sowie des Ordinarius des Sitzes der öffentlich-rechtlichen Körperschaft. Das Nihil obstat ist jederzeit aus wichtigen Gründen kirchlichen Interesses widerrufbar.

ARTIKEL 8 – Das Amtseinkommen der Geistlichen ist in gleichem Maße von der Zwangsvollstreckung befreit wie die Amtsbezüge der Reichs- und Staatsbeamten.

ARTIKEL 9 – Geistliche können von Gerichtsbehörden und anderen Behörden nicht um Auskünfte über Tatsachen angehalten werden, die ihnen bei Ausübung der Seelsorge anvertraut worden sind und deshalb unter die Pflicht der seelsorgerlichen Verschwiegenheit fallen.

ARTIKEL 10 – Der Gebrauch geistlicher Kleidung oder des Ordensgewandes durch Laien, oder durch Geistliche oder Ordenspersonen, denen dieser Gebrauch durch die zuständige Kirchenbehörde durch endgültige, der Staatsbehörde amtlich bekanntgegebene Anordnung rechtskräftig verboten worden ist, unterliegt staatlicherseits den gleichen Strafen wie der Mißbrauch der militärischen Uniform.

ARTIKEL 11 – Die gegenwärtige Diözesanorganisation und –zirkumskription der katholischen Kirche im Deutschen Reich bleibt bestehen. Eine in Zukunft etwa erforderlich erscheinende Neueinrichtung eines Bistums oder einer Kirchenprovinz oder sonstige Änderungen der Diözesanzirkumskription bleiben, soweit es sich um Neubildungen innerhalb der Grenzen eines deutschen Landes handelt, der Vereinbarung mit der zuständigen Landesregierung vorbehalten. Bei Neubildungen oder Änderungen, die über die Grenzen eines deutschen Landes hinausgreifen, erfolgt die Verständigung mit der Reichregierung, der es überlassen bleibt,

die Zustimmung der in Frage kommenden Länderregierungen herbeizuführen. Dasselbe gilt entsprechend für die Neuerrichtung oder Änderung von Kirchenprovinzen, falls mehrere deutsche Länder daran beteiligt sind. Auf kirchliche Grenzverlegungen, die lediglich im Interesse der örtlichen Seelsorge erfolgen, finden die vorstehenden Bedingungen keine Anwendung.

Bei etwaigen Neugliederungen innerhalb des Deutschen Reiches wird sich die Reichsregierung zwecks Neuordnung der Diözesanorganisation und –zirkumskription mit dem Heiligen Stuhl in Verbindung setzen.

ARTIKEL 12 Unbeschadet der Bestimmungen des Artikels 11 können kirchliche Ämter frei errichtet und umgewandelt werden, falls Aufwendungen aus Staatsmitteln nicht beansprucht werden. Die staatliche Mitwirkung bei der Bildung und Veränderung von Kirchengemeinden erfolgt nach Richtlinien, die mit den Diözesanbischöfen vereinbart werden und für deren möglichst einheitliche Gestaltung die Reichsregierung bei den Länderregierungen wirken wird.

ARTIKEL 13 – Die katholischen Kirchengemeinden, Kirchengemeindeverbände und Diözesanverbände, die Bischöflichen Stühle, Bistümer und Kapitel, die Orden und religiösen Genossenschaften, sowie die unter Verwaltung kirchlicher Organe gestellten Anstalten, Stiftungen und Vermögensstücke der katholischen Kirche behalten bzw. erlangen die Rechtsfähigkeit für den staatlichen Bereich nach den allgemeinen Vorschriften des staatlichen Rechts. Sie bleiben Körperschaften des öffentlichen Rechtes, soweit sie solche bisher waren; den anderen können die gleichen Rechte nach Maßgabe des für alle geltenden Gesetzes gewährt werden.

ARTIKEL 14 – Die Kirche hat grundsätzlich das freie Besetzungsrecht für alle Kirchenämter und Benefizien ohne Mitwirkung des Staates oder der bürgerlichen Gemeiden, soweit nicht durch die in Artikel 2 genannten Konkordate andere Vereinbarungen getroffen sind. Bezüglich der Besetzung von Bischöflichen Stühlen findet auf die beiden Suffraganbistümer Rottenburg und Mainz, wie auch für das Bistum Meißen die für den

Metropolitansitz der Oberrheinischen Kirchenprovinz Freiburg getroffene Regelung entsprechende Anwendung. Das Gleiche gilt für die erstgenannten zwei Suffraganbistümer bezüglich der Besetzung von domkapitularen Stellen und der Regelung des Patronatsrechtes.

Außerdem besteht Einvernehmen über folgende Punkte:

1) Katholische Geistliche, die in Deutschland ein geistliches Amt bekleiden oder eine seelsorgerliche oder Lehrtätigkeit ausüben, müssen: a) deutsche Staatsangehörige sein, b) ein zum Studium an einer deutschen höheren Lehranstalt berechtigendes Reifezeugnis erworben haben, c) auf einer deutschen staatlichen Hochschule, einer deutschen kirchlichen akademischen Lehranstalt oder einer päpstlichen Hochschule in Rom ein wenigstens dreijähriges philosophisch – theologisches Studium abgelegt haben.

2) Die Bulle für die Ernennung von Erzbischöfen, Bischöfen, eines Coadjutors cum iure successionis oder eines Praelatus nullius wird erst ausgestellt, nachdem der Name des dazu Ausersehenen dem Reichsstatthalter in dem zuständigen Lande mitgeteilt und festgestellt ist, daß gegen ihn Bedenken allgemein politischer Natur nicht bestehen.

Bei kirchlichem und staatlichem Einverständnis kann von den in Absatz 2, Ziffer 1) a, b und c genannten Erfordernissen abgesehen werden.

ARTIKEL 15 – Orden und religiöse Genossenschaften unterliegen in bezug auf ihre Gründung, Niederlassung, die Zahl und – vorbehaltlich Artikel 15 Absatz 2 – die Eigenschaften ihrer Mitglieder, ihre Tätigkeit in der Seelsorge, im Unterricht, in Krankenpflege und karitativer Arbeit, in der Ordnung ihrer Angelegenheiten und der Verwaltung ihres Vermögens staatlicherseits keiner besonderen Beschränkung.

Geistliche Ordensobere, die innerhalb des Deutschen Reiches ihren Amtssitz haben, müssen die deutsche Staatsangehörigkeit besitzen. Provinz- und Ordensoberen, deren Amtssitz außerhalb des deutschen Reichsgebietes liegt, steht, auch wenn sie anderer Staatsangehörigkeit sind, das Visitationsrecht bezüglich ihrer in Deutschland liegenden Niederlassungen zu.

Der Heilige Stuhl wird dafür Sorge tragen, daß für die innerhalb des Deutschen Reichs bestehenden Ordensniederlassungen die Provinzorganisation so eingerichtet wird, daß die Unterstellung deutscher Niederlassungen unter ausländische Provinzialobere tunlichst entfällt. Ausnahmen hiervon können im Einvernehmen mit der Reichsregierung zugelassen werden, insbesondere in solchen Fällen, wo die geringe Zahl der Niederlassungen die Bildung einer deutschen Provinz untunlich macht oder wo besonder Gründe vorliegen, eine geschichtlich gewordene und sachlich bewährte Provinzorganisation bestehen zu lassen.

ARTIKEL 16 – Bevor die Bischöfe von ihrer Diözese Besitz ergreifen, leisten sie in die Hand des Reichsstatthalters in dem zuständigen Lande bzw. des Reichspräsidenten einen Treueid nach folgender Formel: <<Vor Gott und auf die heiligen Evangelien schwöre und verspreche ich, so wie es einem Bischof geziemt, dem Deutschen Reich und dem Lande... Treue. Ich schwöre und verspreche, die verfassungsmäßig gebildete Regierung zu achten und von meinem Klerus achten zu lassen. In der pflichtmäßigen Sorge um das Wohl und das Interesse des deutschen Staatswesens werde ich in Ausübung des mir übertragenen geistlichen Amtes jeden Schaden zu verhüten trachten, der es bedrohen könnte>>.

ARTIKEL 17 – Das Eigentum und andere Rechte der öffentlichrechtlichen Körperschaften, der Anstalten, Stiftungen und Verbände der katholischen Kirche an ihrem Vermögen werden nach Maßgabe der allgemeinen Staatsgesetze gewährleistet.

Aus keinem irgendwie gearteten Grunde darf ein Abbruch von gottesdienstlichen Gebäuden erfolgen, es sei denn nach vorherigem Einvernehmen mit der zuständigen kirchlichen Behörde.

ARTIKEL 18 – Falls die auf Gesetz, Vertrag oder besonderen Rechtstiteln beruhenden Staatsleistungen an die katholische Kirche abgelöst werden sollten, wird vor der Ausarbeitung der für die Ablösung aufzustellenden Grundsätze rechtzeitig zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Reich ein freundschaftliches Einvernehmen herbeigeführt werden.

Zu den besonderen Rechtstiteln zählt auch das rechtsbegründete Herkommen.

Die Ablösung muß den Ablösungsberechtigten einen angemessenen Ausgleich für den Wegfall der bisherigen staatlichen Leistungen gewähren.

ARTIKEL 19 – Die katholisch-theologischen Fakultäten an den staatlichen Hochschulen bleiben erhalten. Ihr Verhältnis zur kirchlichen Behörde richtet sich nach den in den einschlägigen Konkordaten und dazu gehörenden Schlußprotokollen festgelegten Bestimmungen unter Beachtung der einschlägigen kirchlichen Vorschriften. Die Reichsregierung wird sich angelegen sein lassen, für sämtliche in Frage kommenden katholischen Fakultäten Deutschlands eine der Gesamtheit der einschlägigen Bestimmungen entsprechende einheitliche Praxis zu sichern.

ARTIKEL 20 – Die Kirche hat das Recht, soweit nicht andere Vereinbarungen vorliegen, zur Ausbildung des Klerus philosophische und theologische Lehranstalten zu errichten, die ausschließlich von der kirchlichen Behörde abhängen, falls keine staatlichen Zuschüsse verlangt werden.

Die Errichtung, Leitung und Verwaltung der Priesterseminare sowie der kirchlichen Konvikte steht, innerhalb der Grenzen des für alle geltenden Gesetzes, ausschließlich den kirchlichen Behörden zu.

ARTIKEL 21 – Der katholische Religionsunterricht in den Volksschulen, Berufsschulen, Mittelschulen und höheren Lehranstalten ist ordentliches Lehrfach und wird in Übereinstimmung mit den Grundsätzen der katholischen Kirche erteilt. Im Religionsunterricht wird die Erziehung zu vaterländischem, staatsbürgerlichem und sozialem Pflichtbewußtsein aus dem Geiste des christlichen Glaubens- und Sittengesetzes mit besonderem Nachdruck gepflegt werden, ebenso wie es im gesamten übrigen Unterricht geschieht.

Lehrstoff und Auswahl der Lehrbücher für den Religionsunterricht werden im Einvernehmen mit der kirchlichen Oberbehörde festgesetzt. Den kirchlichen Oberbehörden wird Gelegenheit gegeben werden, im Einvernehmen mit der Schulbehörde zu

prüfen, ob die Schüler Religionsunterricht in Übereinstimmung mit den Lehren und Anforderungen der Kirche erhalten.

ARTIKEL 22 – Bei der Anstellung von katholischen Religionslehrern findet Verständigung zwischen dem Bischof und der Landesregierung statt.

Lehrer, die wegen ihrer Lehre oder sittlichen Führung vom Bischof zur weiteren Erteilung des Religionsunterrichtes für ungeeignet erklärt worden sind, dürfen, solange dies Hindernis besteht, nicht als Religionslehrer verwendet werden.

ARTIKEL 23 – Die Beibehaltung und Neueinrichtung katholischer Bekenntnisschulen bleibt gewährleistet. In allen Gemeinden, in denen Eltern oder sonstige Erziehungsberechtigte es beantragen, werden katholische Volksschulen errichtet werden, wenn die Zahl der Schüler unter gebührender Berücksichtigung der örtlichen schulorganisatorischen Verhältnisse einen nach Maßgabe der staatlichen Vorschriften geordneten Schulbetrieb durchführbar erscheinen läßt.

ARTIKEL 24 – An allen katholischen Volksschulen werden nur solche Lehrer angestellt, die der katholischen Kirche angehören und Gewähr bieten, den besonderen Erfordernissen der katholischen Bekenntnisschule zu entsprechen.

Im Rahmen der allgemeinen Berufsausbildung der Lehrer werden Einrichtungen geschaffen, die eine Ausbildung katholischer Lehrer entsprechend den besonderen Erfordernissen der katholischen Bekenntnisschule gewährleisten.

ARTIKEL 25 – Orden und religiöse Kongregationen sind im Rahmen der allgemeinen Gesetze und gesetzlichen Bedingungen zur Gründung und Führung von Privatschulen berechtigt. Diese Privatschulen geben die gleichen Berechtigungen wie die staatlichen Schulen, soweit sie die lehrplanmäßigen Vorschriften für letztere erfüllen.

Für Angehörige von Orden oder religiösen Genossenschaften gelten hinsichtlich der Zulassung zum Lehramte und für die Anstellung an Volksschulen, mittleren oder höheren Lehranstalten die allgemeinen Bedingungen.

ARTIKEL 26 – Unter Vorbehalt einer umfassenderen späteren Regelung der eherechtlichen Fragen besteht Einverständnis darüber, daß außer im Falle einer lebensgefährlichen, einen Aufschub nicht gestattenden Erkrankung eines Verlobten, auch im Falle schweren sittlichen Notstandes, dessen Vorhandensein durch die zuständige bischöfliche Behörde bestätigt sein muß, die kirchliche Einsegnung der Ehe vor der Ziviltrauung vorgenommen werden darf. Der Pfarrer ist in solchen Fällen verpflichtet, dem Standesamt unverzüglich Anzeige zu erstatten.

ARTIKEL 27 – Der Deutschen Reichswehr wird für die zu ihr gehörenden katholischen Offiziere, Beamten und Mannschaften, sowie deren Familien, eine exemte Seelsorge zugestanden.

Die Leitung der Militärseelsorge obliegt dem Armeebischof. Seine kirchliche Ernennung erfolgt durch den Heiligen Stuhl, nachdem letzterer sich mit der Reichsregierung in Verbindung gesetzt hat, um im Einvernehmen mit ihr eine geeignete Persönlichkeit zu bestimmen.

Die kirchliche Ernennung der Militärpfarrer und sonstigen Militärgeistlichen erfolgt nach vorgängigem Benehmen mit der zuständigen Reichsbehörde durch den Armeebischof. Letzterer kann nur solche Geistliche ernennen, die von ihrem zuständigen Diözesanbischof die Erlaubnis zum Eintritt in die Militärseelsorge und ein entsprechendes Eignungszeugnis erhalten haben.

Die Militärgeistlichen haben für die ihnen zugewiesenen Truppen und Heeresangehörigen Pfarrechte.

Die näheren Bestimmungen über die Organisation der katholischen Heeresseelsorge erfolgen durch ein Apostolisches Breve.

Die Regelung der beamtenrechtlichen Verhältnisse erfolgt durch die Reichsregierung

ARTIKEL 28 – In Krankenhäusern, Strafanstalten und sonstigen Häusern der öffentlichen Hand wird die Kirche im Rahmen der allgemeinen Hausordnung zur Vornahme seelsorgerlicher Besuche und gottesdienstlicher Handlungen zugelassen. Wird in solchen Anstalten eine regelmäßige

Seelsorge eingerichtet und müssen hierfür Geistliche als Staats- oder sonstige öffentliche Beamte eingestellt werden, so geschieht dies im Einvernehmen mit der kirchlichen Oberbehörde.

ARTIKEL 29 – Die innerhalb des Deutschen Reiches wohnhaften katholischen Angehörigen einer nichtdeutschen völkischen Minderheit werden bezüglich der Berücksichtigung ihrer Muttersprache in Gottesdienst, Religionsunterricht und kirchlichem Vereinswesen nicht weniger günstig gestellt werden, als der rechtlichen und tatsächlichen Lage der Angehörigen deutscher Abstammung und Sprache innerhalb des Gebietes des entsprechenden fremden Staates entspricht.

ARTIKEL 30 – An den Sonntagen und den gebotenen Feiertagen wird in den Bischofskirchen, sowie in den Pfarr-, Filial- und Klosterkirchen des Deutschen Reiches im Anschluß an den Hauptgottesdienst, entsprechend den Vorschriften der kirchlichen Liturgie, ein Gebet für das Wohlergehen des Deutschen Reiches und Volkes eingelegt.

ARTIKEL 31 – Diejenigen katholischen Organisationen und Verbände, die ausschließlich religiösen, rein kulturellen und karitativen Zwecken dienen und als solche der kirchlichen Behörde unterstellt sind, werden in ihren Einrichtungen und in ihrer Tätigkeit geschützt.

Diejenigen katholischen Organisationen, die außer religiösen, kulturellen oder karitativen Zwecken auch anderen, darunter auch sozialen oder berufsständischen Aufgaben dienen, sollen, unbeschadet einer etwaigen Einordnung in staatliche Verbände, den Schutz des Artikels 31 Absatz 1 genießen, sofern sie Gewähr dafür bieten, ihre Tätigkeit außerhalb jeder politischen Partei zu entfalten.

Die Feststellung der Organisationen und Verbände, die unter die Bestimmungen dieses Artikels fallen, bleibt vereinbarlicher Abmachung zwischen der Reichsregierung und dem deutschen Episkopat vorbehalten.

Insoweit das Reich und die Länder sportliche oder andere Jugendorganisationen betreuen, wird Sorge getragen werden, daß deren Mitgliedern die Ausübung ihrer kirchlichen

Verpflichtungen an Sonn- und Feiertagen regelmäßig ermöglicht wird und sie zu nichts veranlaßt werden, was mit ihren religiösen und sittlichen Überzeugungen und Pflichten nicht vereinbar wäre.

ARTIKEL 32 – Auf Grund der in Deutschland bestehenden besonderen Verhältnisse, wie im Hinblick auf die durch die Bestimmungen des vorstehenden Konkordats geschaffenen Sicherungen einer die Rechte und Freiheiten der katholischen Kirche im Reich und seinen Ländern währenden Gesetzgebung erläßt der Heilige Stuhl Bestimmungen, die für die Geistlichen und Ordensleute die Mitgliedschaft in politischen Parteien und die Tätigkeit für solche Parteien ausschließen.

ARTIKEL 33 – Die auf kirchliche Personen oder kirchliche Dinge bezüglichen Materien, die in den vorstehenden Artikeln nicht behandelt wurden, werden für den kirchlichen Bereich dem geltenden kanonischen Recht gemäß geregelt.

Sollte sich in Zukunft wegen der Auslegung oder Anwendung einer Bestimmung dieses Konkordates irgendeine Meinungsverschiedenheit ergeben, so werden der Heilige Stuhl und das Deutsche Reich im gemeinsamen Einvernehmen eine freundschaftliche Lösung herbeiführen.

ARTIKEL 34 – Das vorliegende Konkordat, dessen deutscher und italienischer Text gleiche Kraft haben, soll ratifiziert und die Ratifikationsurkunden baldigst ausgetauscht werden. Es tritt mit dem Tag ihres Austausches in Kraft.

Zu Urkund dessen haben die Bevollmächtigten dieses Konkordat unterzeichnet.

Geschehen in doppelter Urschrift.

In der Vatikanstadt, am 20. Juli 1933.

Eugenio Cardinale PACELLI

Franz von PAPPEN

Schlußprotokoll

Bei der Unterzeichnung des am heutigen Tage abgeschlossenen Konkordats zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Deutschen Reich haben die ordnungsmäßig bevollmächtigten Unterzeichneten folgende

übereinstimmende Erklärungen abgegeben, die einen integrierenden Bestandteil des Konkordats selbst bilden.

Zu Artikel 3 – Der Apostolische Nuntius beim Deutschen Reich ist, entsprechend dem Notenwechsel zwischen der Apostolischen Nuntiatur in Berlin und dem Auswärtigen Amt vom 11. und 27. März 1930, Doyen des dort akkreditierten Diplomatischen Korps.

Zu Artikel 13 – Es besteht Einverständnis darüber, daß das Recht der Kirche, Steuern zu erheben, gewährleistet bleibt.

Zu Artikel 14 Absatz 2 Ziff. 2 – Es besteht Einverständnis darüber, daß, sofern Bedenken allgemein politischer Natur bestehen, solche in kürzester Frist vorgebracht werden. Liegt nach Ablauf von 20 Tagen eine derartige Erklärung nicht vor, so wird der Heilige Stuhl berechtigt sein, anzunehmen, daß Bedenken gegen den Kandidaten nicht bestehen. Über die in Frage stehenden Persönlichkeiten wird bis zur Veröffentlichung der Ernennung volle Vertraulichkeit gewährt werden.

Ein staatliches Vetorecht soll nicht begründet werden.

Zu Artikel 17 – Soweit staatliche Gebäude oder Grundstücke Zwecken der Kirche gewidmet sind, bleiben sie diesen, unter Wahrung etwa bestehender Verträge, nach wie vor überlassen.

Zu Artikel 19 Satz 2 – Die Grundlage bietet zur Zeit des Konkordatsabschlusses besonders die Apostolische Konstitution <<Deus scientiarum Dominus>> vom 24. Mai 1931 und die Instruktion vom 7. Juli 1932.

Zu Artikel 20 – Die unter Leitung der Kirche stehenden Konvikte an Hochschulen und Gymnasien werden in steuerrechtlicher Hinsicht als wesentliche kirchliche Institutionen im eigentlichen Sinne und als Bestandteil der Diözesanorganisation anerkannt.

Zu Artikel 24 – Soweit nach Neuordnung des Lehrerbildungswesens Privatanstalten in der Lage sind, den allgemein geltenden staatlichen Anforderungen für Ausbildung von Lehrern oder Lehrerinnen zu entsprechen, werden bei ihrer Zulassung auch bestehende Anstalten der Orden und

Kongregationen entsprechend berücksichtigt werden.

Zu Artikel 26 – Ein schwerer sittlicher Notstand liegt vor, wenn es auf unüberwindliche oder nur mit unverhältnismäßigem Aufwand zu beseitigende Schwierigkeiten stößt, die zur Eheschließung erforderlichen Urkunden rechtzeitig beizubringen.

Zu Artikel 27 Absatz 1 – Die katholischen Offiziere, Beamten und Mannschaften, sowie deren Familien, gehören nicht den Ortskirchengemeinden an und tragen nicht zu deren Lasten bei.

Absatz 4 – Der Erlaß des Apostolischen Breve erfolgt im Benehmen mit der Reichsregierung.

Zu Artikel 28 – In dringenden Fällen ist der Zutritt dem Geistlichen jederzeit zu gewähren.

Zu Artikel 29 – Nachdem die Deutsche Rechtsregierung sich zu dem Entgegenkommen in Bezug auf nicht-deutsche Minderheiten bereitgefunden hat, erklärt der Heilige Stuhl, in Bekräftigung seiner stets vertretenen Grundsätze bezüglich des Rechtes der Muttersprache in der Seelsorge, im Religionsunterricht und im katholischen Vereinsleben, bei künftigen konkordatären Abmachungen mit anderen

Ländern auf die Aufnahme einer gleichwertigen, die Rechte der deutschen Minderheiten schützenden Bestimmung Bedacht nehmen zu wollen.

Zu Artikel 31 Absatz 4 – Die in Artikel 31 Absatz 4 niedergelegten Grundsätze gelten auch für den Arbeitsdienst.

Zu Artikel 32 – Es herrscht Einverständnis darüber, daß vom Reich bezüglich der nicht katholischen Konfessionen gleiche Regelungen betreffend parteipolitische Betätigung veranlaßt werden.

Das den Geistlichen und Ordensleuten Deutschlands in Ausführung des Artikel 32 zur Pflicht gemachte Verhalten bedeutet keinerlei Einengung der pflichtmäßigen Verkündung und Erläuterung der dogmatischen und sittlichen Lehren und Grundsätze der Kirche.

In der Vatikanstadt, am 20. Juli 1933.

Eugenio Cardinale PACELLI

Franz von PAPEN

Konkordat zwischen dem Heiligem Stuhle und der Republik Österreich

(5. Juni 1933)

Seine Heiligkeit Papst Pius XI. und die Republik Österreich, die in dem Wunsche einig sind, die Rechtslage der katholischen Kirche in Österreich zum Besten des kirchlichen und religiösen Lebens in gegenseitigem Einvernehmen in dauerhafter Weise neu zu ordnen, haben beschlossen, eine feierliche Übereinkunft zu treffen.

Zu diesem Zwecke haben Seine Heiligkeit zu Ihrem Bevollmächtigten Seine Eminenz den Hochwürdigsten Herrn Kardinal Eugen Pacelli, Ihren Staatssekretär,

und der Herr Bundespräsident der Republik Österreich den Herrn Bundeskanzler Dr. Engelbert Dollfuß und den derzeit auch mit der Führung des Bundesministerium für Unterricht betrauten Herrn Bundesminister für Justiz Dr. Kurt Schuschnigg,

zu Seinen Bevollmächtigten ernannt, die nach Austausch ihrer für gut und richtig befundenen Vollmachten folgende Bestimmungen vereinbart haben

ARTIKEL I - § 1. Die Republik Österreich sichert und gewährleistet der heiligen römisch-katholischen Kirche in ihren verschiedenen Riten die freie Ausübung ihrer geistlichen Macht und die freie und öffentliche Ausübung des Kultus.

§ 2. Sie anerkennt das Recht der katholischen Kirche, im Rahmen ihrer Zuständigkeit Gesetze, Dekrete und Anordnungen zu erlassen; sie wird die Ausübung dieses Rechtes weder hindern noch erschweren.

§ 3. In der Erfüllung ihrer geistlichen Amtspflicht steht den Geistlichen der Schutz des Staates zu.

§ 4. Der Heilige Stuhl genießt im Verkehr und in der Korrespondenz mit den Bischöfen, dem Klerus und den übrigen Angehörigen der katholischen Kirche in Österreich volle Freiheit ohne jede Einflußnahme der Bundesregierung. Dasselbe gilt für den Verkehr und die Korrespondenz der Bischöfe und Diözesanbehörden mit dem Klerus und den Gläubigen.

ARTIKEL II – Die katholische Kirche genießt in Österreich öffentlich-rechtliche Stellung. Ihre einzelnen Einrichtungen, welche nach dem kanonischen Rechte Rechtspersönlichkeit haben, genießen Rechtspersönlichkeit auch für den staatlichen Bereich, insoweit sie bereits im Zeitpunkt des Inkrafttretens dieses Konkordates in Österreich bestehen. Künftig zu errichtende erlangen Rechtspersönlichkeit für den staatlichen Bereich, wenn sie unter der in diesem Konkordate vorgesehenen Mitwirkung der Staatsgewalt entstehen.

ARTIKEL III - § 1. Der gegenwärtige Stand der Kirchenprovinzen und Diözesen bleibt, soweit im folgenden nicht anders bestimmt wird, erhalten. Eine in Zukunft etwa erforderlich werdende Änderung bedarf vorheriger Vereinbarung. Letzteres gilt nicht für kleinere Änderungen, die im Interesse der Seelsorge liegen, und für jene Verschiebungen, die sich in einzelnen Fällen als Folge von Umpfarrungen ergeben.

§ 2. Es besteht grundsätzlich Einverständnis darüber, daß die Apostolische Administratur <<Innsbruck-Feldkirch>> zur Diözese <<Innsbruck-Feldkirch>> mit dem Sitz in Innsbruck erhoben wird und ein eigenes Generalvikariat für den Vorarlberger Anteil der neuen Diözese mit dem Sitz in Feldkirch erhält. Das gleiche Einverständnis besteht bezüglich der Erhebung der Apostolischen Administratur im Burgenland zur <<Praelatura nullius>> mit dem Sitz in Eisenstadt. Die Durchführung dieser grundsätzlichen Einigung erfolgt durch besondere Vereinbarung zwischen dem Heiligen Stuhl und der Bundesregierung, sobald insbesondere bezüglich der neu zu errichtenden Diözese <<Innsbruck-Feldkirch>> die nötigen Vorkehrungen getroffen sind.

ARTIKEL IV - § 1. Die Auswahl der Erzbischöfe und Bischöfe sowie des Prälaten nullius steht dem Heiligen Stuhle zu.

Bei Erledigung eines erzbischöflichen oder bischöflichen Sitzes

(Praelatura nullius) legen die einzelnen österreichischen Diözesanbischöfe innerhalb eines Monats eine Liste von geeigneten Persönlichkeiten dem Heiligen Stuhle vor, ohne daß dieser an die Listen gebunden ist.

Bei Erledigung des erzbischöflichen Stuhles von Salzburg benennt der Heilige Stuhl dem Metropolitankapitel in Salzburg drei Kandidaten, aus denen es in freier, geheimer Abstimmung den Erzbischof zu wählen hat.

§ 2. Bevor an die Ernennung eines residierenden Erzbischofs, eines residierenden Bischofs oder eines Koadjutors mit dem Rechte der Nachfolge wie auch des Prälaten nullius geschritten wird, wird der Heilige Stuhl den Namen des in Aussicht Genommenen oder des Erwählten der österreichischen Bundesregierung mitteilen, um zu erfahren, ob sie Gründe allgemein politischer Natur gegen die Ernennung geltend zu machen hat.

Das bezügliche Verfahren wird ein streng vertrauliches sein, so daß bis zur Ernennung die gewählte Person geheimgehalten wird.

Wenn vom Zeitpunkt der obenerwähnten Mitteilung an 15 Tage ohne Erteilung einer Antwort verfließen, wird das Stillschweigen in dem Sinne ausgelegt werden, daß die Regierung kein Bedenken zu erheben hat und der Heilige Stuhl die Ernennung ohne weiteres veröffentlichen kann.

§ 3. Die Besetzung der Dignitäten und der Kanonikate in den Kapiteln erfolgt nach dem gemeinen kanonischen Recht.

ARTIKEL V - § 1. Die wissenschaftliche Heranbildung des Klerus erfolgt an den vom Staate erhaltenen katholisch-theologischen Fakultäten oder an den von den zuständigen kirchlichen Stellen errichteten theologischen Lehranstalten.

Die für die Erziehung der Priesteramtskandidaten bestimmten Seminare, Konvikte und dergleichen kirchlichen Anstalten unterstehen in ihrer Einrichtung ausschließlich der kirchlichen Oberbehörde.

Die innere Einrichtung sowie der Lehrbetrieb der vom Staate erhaltenen katholisch-theologischen Fakultäten wird

grundsätzlich nach Maßgabe der Apostolischen Konstitution <<Deus scientiarum Dominus>> vom 14. Mai 1931 und der jeweiligen kirchlichen Vorschriften geregelt werden.

Jene Durchführungsmaßnahmen, die sich hiebei im Hinblick auf den besonderen Charakter dieser Fakultäten bzw. ihre Stellung im Universitätsverbande als notwendig erweisen, werden jeweils im Einvernehmen mit der zuständigen kirchlichen Behörde getroffen.

Es besteht Einverständnis darüber, daß die theologische Fakultät der Universität Innsbruck insbesondere bezüglich der Zusammensetzung ihres Lehrkörpers in ihrer Eigenart erhalten bleibt.

§ 2. Die von den päpstlichen Hochschulen in Rom verliehenen akademischen Grade in der heiligen Theologie sind in Österreich hinsichtlich aller ihrer kirchlichen und staatlichen Wirkungen anerkannt.

§ 3. Die Ernennung oder Zulassung der Professoren oder Dozenten an den vom Staate erhaltenen katholisch-theologischen Fakultäten wird nur nach erfolgter Zustimmung der zuständigen kirchlichen Behörde erfolgen.

§ 4. Sollte einer der genannten Lehrer in der Folge seitens der zuständigen kirchlichen Behörde der obersten staatlichen Unterrichtsverwaltung als für die Lehrtätigkeit nicht mehr geeignet bezeichnet werden, wird er von der Ausübung der betreffenden Lehrtätigkeit enthoben.

Im Falle einer solchen Enthebung wird alsbald auf andere Weise für einen entsprechenden Ersatz im Sinne des im § 3 geregelten Vorganges gesorgt werden.

Katholische Religionslehrer an anderen Lehranstalten, welchen die *missio canonica* entzogen wird, müssen von der Erteilung des Religionsunterrichtes entfernt werden.

ARTIKEL VI - § 1. Der Kirche steht das Recht auf Erteilung des Religionsunterrichtes und Vornahme religiöser Übungen für die katholischen Schüler an allen niederen und mittleren Lehranstalten zu. Es besteht Einverständnis darüber, daß die Diözesanordinarien über die Einrichtung eines Religionsunterrichtes, der über den gegenwärtig bestehenden

Zustand hinausgeht das Benehmen mit der zuständigen obersten staatlichen Schulbehörde herstellen werden.

Die Leitung und unmittelbare Beaufsichtigung des Religionsunterrichtes und der religiösen Übungen kommt der Kirche zu.

Die Verbindlichkeit des Religionsunterrichtes samt den religiösen Übungen im bisherigen Ausmaß wird gewährleistet. Die finanzielle Obsorge für diesen Unterricht erfolgt in der bisherigen Weise. Ein darüber hinausgehender Religionsunterricht einschließlich der religiösen Übungen ist für die katholischen Schüler ebenfalls verbindlich, wenn er im Benehmen mit der staatlichen Schulbehörde eingerichtet wird. Die finanzielle Sorge für einen solchen Unterricht obliegt, unvorgreiflich einer allfälligen künftigen einvernehmlichen Regelung nach Wiederkehr besserer wirtschaftlicher Verhältnisse, der Kirche.

Der Religionsunterricht wird grundsätzlich durch Geistliche erteilt; im Bedarfsfalle können hiezu im Einvernehmen zwischen der Kirchen- und staatlichen Schulbehörde auch Laienlehrer oder andere geeignete Laienpersonen verwendet werden. Zu Religionslehrern dürfen nur solche Personen bestellt werden, die die Kirchenbehörde als hiezu befähigt erklärt hat. Die Erteilung des Religionsunterrichtes ist an den Besitz der *missio canonica* gebunden (Art. V § 4).

Die Lehrpläne für den Religionsunterricht werden von der Kirchenbehörde aufgestellt; als Religionslehrbücher können nur solche Lehrbücher verwendet werden, welche von der Kirchenbehörde für zulässig erklärt wurden.

§ 2. Soweit der Kirche rücksichtlich des niederen und mittleren Schul- und Unterrichtswesens gemäß den gegenwärtig geltenden staatlichen Gesetzen noch sonstige Rechte und Befugnisse zustehen, bleiben ihr dieselben gewahrt.

§ 3. Die Kirche, ihre Orden und Kongregationen haben das Recht, unter Beobachtung der allgemeinen schulgesetzlichen Bestimmungen Schulen der im § 2 genannten Art zu errichten und zu führen, denen auf die Dauer der Erfüllung dieser Voraussetzung die Rechte einer öffentlichen Lehranstalt zukommen.

§ 4. Wo solche Schulen (§ 3) eine verhältnismäßig beträchtliche Frequenz aufweisen und infolge dessen den Bestand, die Erweiterung oder Errichtung öffentlicher Schulen gleicher Art in einer Weise beeinflussen, daß der betreffende Schulerhalter eine finanzielle Entlastung erfährt, haben sie aus dem hiedurch ersparten öffentlichen Aufwand nach Maßgabe der Besserung der wirtschaftlichen Verhältnisse angemessene Zuschüsse zu erhalten.

Solcher Zuschüsse können unter den gleichen Voraussetzungen auch von katholischen Vereinen geführte Schulen dieser Art teilhaftig werden, wenn und solange sie vom zuständigen Diözesanordinarius als katholische Schulen anerkannt sind und den gesetzlichen Bedingungen für die Erwerbung der Rechte einer ordentlichen Lehranstalt entsprechen.

Durch diese Maßnahmen soll das katholische Schulwesen in Österreich gefördert und damit auch die Voraussetzung für die Entwicklung zur öffentlichen katholisch konfessionellen Schule geschaffen werden.

ARTIKEL VII - § 1. Die Republik Österreich erkennt den gemäß dem kanonischen Recht geschlossenen Ehen die bürgerlichen Rechtswirkungen zu.

§ 2. Das Aufgebot dieser Eheschließungen erfolgt nach dem kanonischen Rechte. Die Republik Österreich behält sich vor, auch ein staatliches Aufgebot anzuordnen.

§ 3. Die Republik Österreich anerkennt die Zuständigkeit der kirchlichen Gerichte und Behörden zum Verfahren bezüglich der Ungültigkeit der Ehe und der Dispens von einer geschlossenen aber nicht vollzogenen Ehe.

§ 4. Die hierauf bezüglichen Verfügungen und Urteile werden, nachdem sie rechtskräftig geworden sind, dem Obersten Gerichtshof der Signatura Apostolica vorgelegt. Dieser prüft, ob die Vorschriften des kanonischen Rechtes über die Zuständigkeit des Richters, die Vorladung, die gesetzmäßige Vertretung und das ungesetzmäßige Nichterscheinen der Parteien befolgt worden sind. Die genannten endgiltigen Verfügungen und Urteile werden mit den diesbezüglichen Verfügungen des Obersten Gerichtshofes der Signatura Apostolica dem

österreichischen Obersten Gerichtshofe übersendet. Die bürgerlichen Rechtswirkungen treten mit der vom österreichischen Obersten Gerichtshofe in nichtöffentlicher Sitzung ausgesprochenen Vollstreckbarkeitserklärung ein.

§ 5. Die kirchlichen und staatlichen Gerichte haben einander im Rahmen ihrer Zuständigkeit Rechtshilfe zu leisten.

ARTIKEL VIII - § 1. Die kirchliche Bestellung des Militärvikars erfolgt durch den Heiligen Stuhl, nachdem dieser sich bei der Bundesregierung in vertraulicher Form unterrichtet hat, ob gegen die in Aussicht genommene Persönlichkeit allgemein politische Bedenken vorliegen.

Der Militärvikar wird die bischöfliche Würde bekleiden.

§ 2. Die kirchliche Bestellung der Militärkapläne erfolgt durch den Militärvikar nach vorherigem Einvernehmen mit dem Bundesminister für Heerwesen.

§ 3. Daraufhin erfolgt die staatliche Ernennung der Militärseelsorge-Funktionäre nach den staatsgesetzlichen Vorschriften.

§ 4. Die Militärkapläne haben hinsichtlich des Bundesheeres den Wirkungskreis von Pfarrern. Sie üben das heilige Amt unter der Jurisdiktion des Militärvikars aus.

Der Militärvikar wird die Jurisdiktion auch über das geistliche Personal männlichen und weiblichen Geschlechtes an den Militärspitalen ausüben, falls es zur Errichtung solcher Spitäler kommen wird.

ARTIKEL IX - Die Republik Österreich anerkennt die von der Kirche festgesetzten Feiertage, diese sind:

- Alle Sonntage;
- Neujahrstag;
- Epiphanie (6. Jänner);
- Himmelfahrtstag;
- Fronleichnam;
- Fest der heiligen Apostel Peter und Paul (29. Juni);
- Mariä Himmelfahrt (15. August);
- Allerheiligen (1. November);
- Tag der Unbefleckten Empfängnis (8. Dezember);
- Weihnachtstag (25. Dezember).

ARTIKEL X - § 1. Orden und religiöse Kongregationen können in der

Republik Österreich den kanonischen Bestimmungen gemäß frei gegründet und aufgestellt werden; sie unterliegen von Seiten des Staates keiner Einschränkung in Bezug auf ihre Niederlassungen, die Zahl und – ausgenommen die in diesem und in Artikel XI § 2 genannten Fälle – die Eigenschaften ihrer Mitglieder sowie bezüglich der Lebensweise nach ihren kirchlich genehmigten Regeln.

Auf Lebenszeit bestelle Obere österreichischer Ordensniederlassungen mit stabilitas loci ihrer Mitglieder haben die österreichische Bundesbürgerschaft zu besitzen.

§ 2. Künftig zu errichtende Orden und religiöse Kongregationen erlangen in Österreich Rechtspersönlichkeit für den staatlichen Bereich durch die Hinterlegung einer Anzeige des zuständigen Diözesanbischofs (Praelatus nullius) über die in Österreich erfolgte Niederlassung bei der obersten staatlichen Kultusverwaltungsbehörde, welche hierüber auf Verlangen eine Bestätigung ausstellt.

Im übrigen findet die Bestimmung des Artikels II dieses Konkordates Anwendung.

§ 3. Die Oberen der Provinzen, deren rechtlicher Sitz in Österreich gelegen ist, müssen die österreichische Bundesbürgerschaft besitzen.

Proviz- und Ordensobere, die außerhalb des österreichischen Staatsgebietes ihren Sitz haben, werden, auch wenn sie anderer Staatsangehörigkeit sind, das Recht besitzen, selbst oder durch andere ihre in Österreich liegenden Niederlassungen zu visitieren.

§ 4. Die Ordensmitglieder haben das Recht, ihren philosophisch-theologischen Studien in den Schulen ihres Institutes oder in den päpstlichen Hochschulen in Rom zu obliegen.

ARTIKEL XI - § 1. Die Besetzung der kirchlichen Benefizien steht der Kirchenbehörde zu, abgesehen von besonderen Patronats- und Präsentierungsrechten, die auf kanonischen Sondertiteln beruhen.

Die Besetzung jener Benefizien, auf welche der Bund oder ein öffentlicher Fonds Präsentationsrechte ausübt, wird auf Grund einer Dreierliste von Kandidaten erfolgen, welche der Diözesanordinarius nach den Vorschriften des kanonischen

Rechtes wählt und der staatlichen Kultusverwaltungsbehörde bekannt gibt.

Der Diözesanbischof (Praelatus nullius) wird sofort nach Bestellung eines Geistlichen zu einem Pfarrbenefizium hievon der Regierung Mitteilung machen.

§ 2. In Anbetracht der Auslagen des Bundes für die Bezüge der Geistlichen werden zur Leitung und Verwaltung der Diözesen, zu Pfarrante und zur Erteilung des Religionsunterrichtes in den öffentlichen Schulen, endlich zu allen jenen geistlichen Dienstposten, für welche eine Dotation (Kongruaergänzung) aus öffentlichen Mitteln gesetzlich vorgesehen ist, ausschließlich Geistliche bestellt, die

a) die österreichische Bundesbürgerschaft besitzen;

b) die vorgeschriebenen theologischen Studien an einer kirchlichen theologischen Lehranstalt Österreichs oder an einer deutschsprachigen katholisch-theologischen Fakultät oder an einer päpstlichen Hochschule in Rom durch mindestens drei Jahre mit Erfolg zurückgelegt haben.

Von diesen Erfordernissen kann für Hilfspriester sowie für vorübergehend als Religionslehrer bestellte Geistliche in Fällen kirchlichen und staatlichen Einvernehmens abgesehen werden.

Bei Verlust der Bundesbürgerschaft wird der betreffende Geistliche seitens der zuständigen kirchlichen Behörde von seinem Amte entfernt werden, falls nicht im Einvernehmen zwischen kirchlicher und staatlicher Behörde Nachsicht erteilt wird.

Die Diözesanordinarien werden Geistliche, die wegen eines Verbrechens verurteilt worden sind (Artikel XX), nur mit Zustimmung der Bundesregierung im öffentlich-kirchlichen Dienste anstellen oder wiederanstellen.

ARTIKEL XII - § 1. Die Bestellung zu einem kirchlichen Amte ist vom Tage der Amtsübertragung an wirksam; dieser Zeitpunkt wird seitens der zuständigen Kirchenbehörde der staatlichen Kultusverwaltungsbehörde mitgeteilt.

§ 2. Die Verwaltung und der Genuß der Einkünfte weltgeistlicher Pfründen während der Vakanz regelt sich nach den Normen des kanonischen Rechtes; insoferne aber für eine solche Pfründe ein grundsätzlicher gesetzlicher Anspruch auf finanzielle Leistungen aus dem Religionsfonds bzw. staatlichen

Mitteln besteht, fließen die Einkünfte während der Vakanz in den Religionsfonds.

ARTIKEL XIII - § 1. Die beweglichen und unbeweglichen Güter der kirchlichen Rechtssubjekte werden im Rahmen der für alle geltenden Staatsgesetze gewährleistet. In eben diesem Rahmen hat die Kirche das Recht, neue Güter zu erwerben und zu besitzen; die derart erworbenen Güter werden in gleicher Weise unverletzlich sein.

§ 2. Das Vermögen der kirchlichen Rechtssubjekte wird durch die nach dem kanonischen Rechte berufenen Organe verwaltet und vertreten; bei Orden und Kongregationen gilt für den staatlichen Bereich bei Abschluß von Rechtsgeschäften der Lokalobere und soweit es sich um Rechtsgeschäfte höherer Verbände handelt, der Obere des betreffenden Verbandes als der berufene Vertreter.

Die Gebarung mit dem kirchlichen Vermögen findet unter Aufsicht und Kontrolle der zuständigen Kirchenbehörden oder Ordensoberen statt. Ohne deren Zustimmung kann solches Vermögen weder veräußert noch belastet werden.

Überdies bedarf es der Zustimmung auch der staatlichen Kultusverwaltung, wenn die beabsichtigte Veräußerung oder Belastung von kirchlichem Stammvermögen die Leistung von Zuschüssen oder erhöhten Zuschüssen aus öffentlichen Mitteln bedingt. Der staatlichen Stellungnahme geht die Anhörung des Diözesanordinarius voraus.

§ 3. Die Ordnung und Verwaltung der kirchlichen Stiftungen steht den kirchlichen Organen zu.

§ 4. Die kirchlichen Rechtssubjekte werden keiner Sondersteuer und dergleichen Abgaben unterworfen werden, die nicht auch für andere Rechtssubjekte gelten. Dies gilt auch hinsichtlich der im Artikel VI § 3 und § 4 Absatz 2 näher bezeichneten Schulen.

ARTIKEL XIV - Die Verwaltungsangelegenheiten der kirchlichen Verbände werden von der Kirche geregelt, wobei der Kirche das Recht zur Einhebung von Umlagen grundsätzlich zukommt; bei Verschreibung von Umlagen wie überhaupt in allen jenen Fällen, in denen staatliche Interessen berührt werden, wird im Einvernehmen mit der staatlichen Gewalt

vorgegangen. Zwecks näherer Durchführung dieses Grundsatzes werden von den kirchlichen Diözesanbehörden im Einvernehmen mit der staatlichen Kultusverwaltung Richtlinien aufgestellt werden.

Zur Hereinbringung von Leistungen seitens der Mitglieder von kirchlichen Verbänden wird der Kirche der staatliche Beistand gewährt, sofern diese Leistungen im Einvernehmen mit der Staatsgewalt auferlegt wurden oder aus sonstigen Titeln zu Recht bestehen.

ARTIKEL XV - § 1. Die Republik Österreich wird der katholischen Kirche in Österreich gegenüber stets ihre finanziellen Pflichten erfüllen, welche auf Gesetz, Vertrag oder besonderen Rechtstiteln beruhen.

§ 2. Bis zu der im Einvernehmen mit dem Heiligen Stuhl vorzunehmenden Neuregelung wird die Grundlage für die Dotierung des aktiven und personierten Klerus die gegenwärtige Kongruagesetzgebung bilden, und zwar mit der Maßgabe, daß bei Änderungen des Dienstehaltens für die Bundesangestellten eine analoge Änderung für den Klerus zu treffen sein wird.

§ 3. Den Erzbischöfen, Diözesanbischöfen (Praelatus nullius), ihren Koadjutoren, Weihbischöfen und Generalvikaren, welche nicht mit einem hinreichenden, aus den Fonds und Erträgen der Mensa oder aus dem Religionsfonds bzw. Bundesschatz stammenden Einkommen ausgestattet sind, wird gemäß einem mit dem Heiligen Stuhle zu treffenden Abkommen, soweit die staatsfinanziellen Verhältnisse dies erlauben, eine angemessene Zulage aus öffentlichen Mitteln auszubezahlen sein.

§ 4. Sobald die staatsfinanziellen Verhältnisse es gestatten, wird die neue Diözese <<Innsbruck-Feldkirch>> ein Kapitel erhalten. Die Zahl der Dignitäre und Kanoniker wird im Einvernehmen zwischen dem Heiligen Stuhle und der obersten staatlichen Kultusverwaltung festgesetzt.

§ 5. Insoweit das Vermögen der Metropolitan- und Kathedalkirchen für die Erhaltung der betreffenden Kirchengebäude, für die Kosten des Gottesdienstes und die Entlohnung der erforderlichen weltlichen Dienstpersonen

an diesen Kirchen nicht hinreichen sollte, wird der Bund nach Überprüfung der Sachlage zur Bedeckung des Abganges im Rahmen wenigstens seiner bisherigen Prästationen und nach Maßgabe der staatsfinanziellen Leistungsfähigkeit beitragen.

§ 6. Der Bund wird den Priesterseminarien, die gemäß der Vorschriften des kirchlichen Gesetzbuches eingerichtet sind, wie bisher im Rahmen der staatsfinanziellen Leistungsfähigkeit angemessene Zuschüsse gewähren, deren Neuregelung einvernehmlich mit dem Heiligen Stuhle getroffen wird. Die Abrechnungspflicht gegenüber dem Bunde bleibt hinsichtlich solcher Zuwendungen unberührt.

§ 7. Die Errichtung kirchlicher Stellen, für welche eine Kongruazergänzung vom Bunde angestrebt wird, bedarf der Zustimmung der obersten staatlichen Kultusverwaltung, welche hiebei erforderlichenfalls auch die Rechtspersönlichkeit der neuerrichteten Stelle für den staatlichen Bereich bestätigen wird. Dagegen können kirchliche Stellen, für welche der Bund keine Kongruazahlungen leistet, von der zuständigen kirchlichen Behörde frei errichtet oder umgewandelt werden; sofern in diesen letzteren Fällen der neu errichteten Stelle auch für den staatlichen Bereich Rechtspersönlichkeit zukommen soll, wird vom zuständigen Diözesanbischof (Praelatus nullius) eine Anzeige über die erfolgte Errichtung bei der obersten staatlichen Kultusverwaltung zu hinterlegen sein, welche hierüber eine Bestätigung ausstellt.

Änderungen in der Abgrenzung von Pfarrsprengeln stehen den Diözesanordinarien zu. Die oberste staatliche Kultusverwaltung behält sich vor, solche Änderungen anzuregen, die geeignet sind, Ersparungen herbeizuführen, und die als sachlich vertretbar erachtet werden.

§ 8. Die Gebäude und Grundstücke des Bundes, welche gegenwärtig unmittelbar oder mittelbar kirchlichen Zwecken dienen, einschließlich jener, in deren Genuß religiöse Orden und Kongregationen stehen, werden auch fernerhin unter Bedachtnahme auf allenfalls bestehende Verträge diesen Zwecken überlassen.

§ 9 Den Religionsfonds kommt kirchlicher Charakter zu; sie sind juristische Personen und werden bis auf weiteres wie bisher im Namen der Kirche vom Bund verwaltet. Im Verhältnis zwischen Religionsfonds und Bundesschatz, namentlich auch hinsichtlich der finanziellen Ergänzungspflicht des Letzteren, tritt keine Änderung ein.

ARTIKEL XVI – Für die in öffentlichen Spitälern, Heil-, Versorgungs- und dergleichen Anstalten sowie in Gefangenenhäusern, Strafanstalten, Arbeitshäusern, Anstalten für Erziehungsbedürftige und dergleichen Anstalten untergebrachten Personen wird, soweit nicht für die einzelne Anstalt im Einvernehmen mit dem zuständigen Diözesanordinarius eine eigene Anstaltsseelsorge eingerichtet ist, dem Ortsseelsorger und dem an seiner Stelle beauftragten Geistlichen das Recht des freien Zutrittes zu den Anstaltsinsassen behufs freier Ausübung seines geistlichen Amtes gewährleistet.

Es besteht Einverständnis, daß im Falle der Einrichtung einer eigenen Anstaltsseelsorge die Bestellung der betreffenden Geistlichen im Einvernehmen mit dem Diözesanordinarius erfolgt.

ARTIKEL XVII – Das Einkommen, in dessen Genuß die Geistlichen kraft ihres Amtes stehen, ist im gleichen Maße exekutionsfrei, in dem es die Bezüge der Angestellten des Bundes sind.

ARTIKEL XVIII – Die Geistlichen können von Gerichtsbehörden oder anderen Behörden nicht um die Erteilung von Auskünften über Personen oder Dinge ersucht werden, bezüglich deren sie unter dem Siegel geistlicher Amtsverschwiegenheit Kenntnis erhalten haben.

ARTIKEL XIX – Die Geistlichen und Ordenspersonen sind vom Geschworenen- und Schöffenamt befreit.

ARTIKEL XX – Im Falle der strafgerichtlichen Belangung eines Geistlichen oder einer Ordensperson hat das staatliche Gericht sofort den für den Belangten zuständigen Diözesanordinarius zu verständigen und demselben raschestens die Ergebnisse der Voruntersuchung und gegebenenfalls das Endurteil des Gerichtes sowohl in der ersten als der Berufungsinstanz zu übermitteln.

Im Falle der Verhaftung und Anhaltung in Haft soll der Geistliche (Ordensperson) mit der seinem Stande und seinem hierarchischen Grade gebührenden Rücksicht behandelt werden.

Im Falle der rechtskräftigen unbedingten Verurteilung eines Geistlichen wegen eines Verbrechens wird die Bundesregierung, unbeschadet sonstiger aus den straf gesetzlichen Vorschriften sich ergebender Rechtsfolgen, falls der Diözesanordinarius den Geistlichen nicht ohnehin von seinem Amte entfernt, die Einstellung der ihm etwa zukommenden Dotation (Kongruaergänzung) verfügen.

ARTIKEL XXI – Der Gebrauch des kirchlichen oder Ordensgewandes seitens Laien oder seitens Geistlicher und Ordenspersonen, denen er von der zuständigen Kirchenbehörde durch endgültige Anordnung verboten worden ist, die zu diesem Zwecke der zuständigen staatlichen Behörde amtlich bekanntzugeben sein wird, ist unter den gleichen Sanktionen und Strafen verboten und bestraft wird.

ARTIKEL XXII – Alle anderen auf kirchliche Personen oder Dinge bezüglichen Materien, welche in den vorhergehenden Artikeln nicht behandelt wurden, werden dem geltenden kanonischen Recht gemäß geregelt werden.

Sollte sich in Zukunft irgendeine Schwierigkeit bezüglich der Auslegung der vorstehenden Artikel ergeben oder die Regelung einer in diesem Konkordate nicht behandelten, kirchliche Personen oder Dinge betreffenden Frage, die auch den staatlichen Bereich berührt, notwendig werden, so werden der Heilige Stuhl und die Bundesregierung im gemeinsamen Einverständnis eine freundschaftliche Lösung herbeiführen, bzw. eine einvernehmliche Regelung treffen.

Mit dem Inkrafttreten des gegenwärtigen Konkordates werden alle in Österreich noch in Geltung stehenden Gesetze und Verordnungen, insoweit sie mit den Bestimmungen dieses Konkordates in Widerspruch stehen, außer Kraft treten.

ARTIKEL XXIII – Dieses Konkordat, dessen deutscher und italienischer Text gleiche Kraft haben, soll ratifiziert und die Ratifikationsurkunden sollen möglichst bald ausgetauscht werden.

Es tritt mit dem Tage ihres Austausches in Kraft.

Zu Urkund dessen haben die Bevollmächtigten das gegenwärtige Konkordat unterzeichnet.

Geschehen in doppelter Urschrift.

In der Vatikanstadt, am 5. Juni 1933

Eugenio Cardinale PACELLI

Engelbert DOLLFUß, Bundeskanzler

Kurt SCHUSCHNIGG, Bundesminister

Zusatzprotokoll

Bezüglich des in der Vatikanstadt am 5. Juni 1933 unterzeichneten Konkordates zwischen dem Heiligen Stuhl und der Republik Österreich haben die hohen vertragschließenden Teile die folgenden Erklärungen abgegeben, die als integrierende Bestandteile des Konkordates zu gelten haben.

Zu Artikel IV, § 2 – Wird erklärt, daß in Falle, als die österreichische Bundesregierung einen Einwand allgemein politischen Charakters erheben sollte, der Versuch zu unternehmen ist, zu einem Einvernehmen zwischen dem Heiligen Stuhle und der Bundesregierung analog der Bestimmung des Artikels XXII, Absatz 2, des Konkordates zu gelangen; sollte dieser Versuch erfolglos bleiben, so ist der Heilige Stuhl in der Durchführung der Besetzung frei. Das Gleiche gilt auch für die Ernennung eines Koadjutors mit dem Rechte der Nachfolge für einen österreichischen Erzbischof oder Bischof oder einen Prälaten nullius.

Zu Artikel V, § 1, Absatz 3 – Seitens der obersten staatlichen Unterrichtsverwaltung wird nach Anhörung der zuständigen Diözesanbischöfe festgestellt werden, von welchen kirchlichen theologischen Lehranstalten der Übertritt an eine vom Staate erhaltene katholisch-theologische Fakultät während des Studienganges bei Erfüllung der für die Zulassung zum ordentlichen Universitätsstudium sonst vorgeschriebenen Voraussetzungen möglich ist. Im Hinblick darauf wird auch

der Heilige Stuhl dafür Vorsorge treffen, daß der Studienplan dieser kirchlichen Lehranstalten im Rahmen der ihnen gestellten Aufgaben dem Studienplane der vom Staate erhaltenen katholisch-theologischen Fakultäten in den wesentlichen Punkten nach Möglichkeit angepaßt werde.

Zu Artikel V, § 2 – Die an päpstlichen Hochschulen erworbenen Dokorate aus Teilgebieten der Theologie gelten in Österreich insoweit, als sich nicht um die Ausübung eines weltlichen Berufes handelt.

Zu Artikel V, § 4 – Falls ein gemäß dieser Konkordatsbestimmung von der Ausübung seiner Lehrtätigkeit enthobener Professor nicht eine andere staatliche Verwendung findet, wird er in seiner Eigenschaft als Bundeslehrer unter Zuerkennung des ihm gemäß seiner anrechenbaren Dienstzeit zukommenden Ruhegenusses, jedenfalls aber des Mindestruhegenusses, sofern er nach Maßgabe der sonstigen staatlichen Vorschriften nicht überhaupt den Anspruch auf Ruhegenuß verwirkt hat, in den Ruhestand versetzt.

Das Gleiche gilt für die katholischen Religionslehrer an den staatlichen mittleren Lehranstalten. Die Bestimmung über die Sorge für einen entsprechenden Ersatz hat auf diese Lehrer sinngemäß Anwendung zu finden.

Zu Artikel VI, § 1, Absatz 1 – Zur Hintanhaltung von Mißverständnissen wird festgestellt, daß zu den niederen und mittleren Lehranstalten auch die gewerblichen, Handwerker-, die land- und forst- wirtschaftlichen, kommerziellen und dergleichen Schulen einschließlich der bezüglichen Fortbildungsschulen zählen.

Zu Artikel VI, § 1, Absatz 3
Satz 1: Die Erteilung von Dispensen von der Teilnahme an den religiösen Übungen steht dem Religionslehrer zu.

Satz 2: Hiedurch ist nicht ausgeschlossen, daß die Aufwendungen für die Religionslehrer im Falle einer Änderung analoger Bezüge anderer Lehrpersonen entsprechend geändert werden.

Zu Artikel VI, § 2 – Es besteht Einverständnis darüber, daß den Diözesanordinarien und deren Beauftragten das Recht zusteht, Mißstände im religiös-sittlichen Leben der katholischen Schüler

wie auch deren nachteilige oder ungehörige Beeinflussung in der Schule, insbesondere etwaige Verletzungen ihrer Glaubensüberzeugung oder religiösen Empfindungen im Unterricht bei den staatlichen Schulbehörden zu beanstanden, die auf entsprechende Abhilfe Bedacht nehmen werden.

Es besteht insbesondere Einverständnis darüber, daß im Burgenland konfessionelle Schulen als öffentliche Schulen bestehen.

Weiters besteht Einverständnis darüber, daß im Falle einer Änderung der schulbehördlichen Organisation im Bundesgebiete oder in Teilen desselben für die bisherige Vertretung der Interessen der Kirche entsprechend vorgesorgt wird.

Zu Artikel VI, § 3 – Es besteht Einverständnis darüber, daß die in § 3 genannten kirchlichen Rechtssubjekte zur Bestellung weltlicher Lehrkräfte nicht verhalten werden dürfen, wenn geistliche Lehrkräfte, die gemäß den staatlichen Vorschriften lehrbefähigt sind, zur Verfügung stehen und daß bei Handhabung der allgemeinen staatlichen Schulvorschriften auf etwaige aus der Ordensdisziplin sich ergebende Pflichten der geistlichen Lehrpersonen Bedacht genommen werden wird.

Zu Artikel VII – 1. Die Republik Österreich anerkennt auch die Zuständigkeit der kirchlichen Behörden zum Verfahren bezüglich des Privilegium Paulinum.

2. Der Heilige Stuhl willigt ein, daß das Verfahren bezüglich der Trennung der Ehe von Tisch und Bett den staatlichen Gerichten zusteht.

3. Der Heilige Stuhl wird die Herausgabe einer Instruktion durch den österreichischen Episkopat veranlassen, die für alle Diözesen (Praelatura nullius) verbindlich sein wird.

Zu Artikel VIII, § 1 – Der Heilige Stuhl gesteht zu, daß im Falle der Erledigung des Amtes des Militärvikars die Bundesregierung vor der Designation des Nachfolgers dem Heiligen Stuhle jeweils in auf Grund eines bestehenden Patronates angesprochen werden, von den Behörden der staatlichen Kultusverwaltung im instanzmäßigen Verfahren entschieden werden; insofern in solchen Streitfällen der Bestand des Patronates selbst bestritten ist

vertraulicher Weise auf diplomatischem Wege die eine oder andere ihr hiezu geeignet erscheinende Persönlichkeit unverbindlich bekannt gibt. Auch die einzelnen Diözesanbischöfe legen analog der Bestimmung des Artikels IV, § 1, Absatz 2, dem Heiligen Stuhl eine unverbindliche Liste vor.

Zu Artikel IX – Durch diesen Artikel werden staatliche Bestimmungen, in welchen noch andere Tage als Ruhetage erklärt werden, nicht berührt.

Zu Artikel X, § 3 – Der Heilige Stuhl wird dafür Sorge tragen, daß der Provinzverband der in Österreich bestehenden oder zu errichtenden religiösen Niederlassungen nach Tunlichkeit mit den Staatsgrenzen der Republik Österreich in Übereinstimmung gebracht wird.

Die Bundesregierung nimmt die vom Heiligen Stuhle angeregte Frage einer Neuregelung der Pfarren, die im Gebiete der Republik Österreich geistlichen Orden und Kongregationen inkorporiert oder von solchen verwaltet sind, zur Kenntnis und wird, namentlich soweit es sich um einen Austausch einiger Regularpfarren gegen Säkularpfarren handelt, an einer solchen Aktion der zuständigen kirchlichen Behörden im Rahmen der finanziellen Möglichkeiten des Bundes mitwirken.

Zu Artikel XI, § 1 1. Streitigkeiten über die Frage, ob eine Kirche oder eine Pfründe einem Patronat unterliege oder hinsichtlich der letzteren das freie Besetzungsrecht des Bischofs eintrete, sowie über die Frage, wem ein Kirchen- oder Pfründenpatronat zukomme, sind von der Kirchenbehörde nach den Vorschriften des kirchlichen Gesetzbuches zu entscheiden. Von der betreffenden kirchenbehördlichen Entscheidung ist die oberste staatliche Kultusverwaltungsbehörde durch Übersendung einer Originalausfertigung der Entscheidung in Kenntnis zu setzen.

2. Der Heilige Stuhl stimmt zu, daß sämtliche Streitigkeiten über Leistungen, welche und darüber noch keine rechtskräftige kirchenbehördliche Entscheidung vorliegt, stimmt der Heilige Stuhl zu, daß die Behörden der staatlichen Kultusverwaltung dort, wo Gefahr im Verzuge ist, auf Grund des bisherigen ruhigen Besitzstandes, oder

soweit derselbe nicht sofort ermittelt werden kann, auf Grund der summarisch erhobenen tatsächlichen und rechtlichen Verhältnisse ein Provisorium verordnen.

Zu Artikel XIII, § 2 – Der Heilige Stuhl wird die Diözesanordinarien anweisen, bei intabulationspflichtigen Rechtsgeschäften auf der Urkunde nach vorheriger Überprüfung eine Klausel beizusetzen, daß gegen die bücherlich einzutragende Berechtigung oder Verpflichtung kirchlicherseits kein Anstand obwaltet und daß die Vertreter der kirchlichen Rechtssubjekte, welche das Rechtsgeschäft abgeschlossen haben, hiezu berufen waren.

Zu Artikel XIV – Der Bund räumt den Vereinigungen, die vornehmlich religiöse Zwecke verfolgen, einen Teil der katholischen Aktion bilden und als solche der Gewalt des Diözesanordinarius unterstehen, volle Freiheit hinsichtlich ihrer Organisation und Betätigung ein. Der Bund wird dafür Sorge tragen, daß die Erhaltung und Entfaltungsmöglichkeit der seitens der zuständigen kirchlichen Oberen anerkannten katholischen Jugendorganisationen geschützt werde und daß in vom Staat eingerichteten Jugendorganisationen der katholischen Jugend die Erfüllung ihrer religiösen Pflichten in würdiger Weise und ihre Erziehung in religiös-sittlichem Sinne nach den Grundsätzen der Kirche gewährleistet werde.

Die Presse wird hinsichtlich der Vertretung katholischer Lehrsätze keinen Beschränkungen unterworfen sein.

Der Heilige Stuhl stimmt zu, daß Streitigkeiten über Verpflichtungen zu Leistungen an Geld oder Geldeswert für Kultuszwecke unbeschadet der Bestimmungen des Absatzes 2 des Zusatzprotokolles zu Artikel XI § 1 bis zu

einer einvernehmlichen Neuregelung von den staatlichen Behörden entschieden werden, u. zw., wenn eine solche Leistung aus dem allgemeinen Grunde der Zugehörigkeit zu einen kirchlichen Verbände in Anspruch genommen wird, von den Behörden der staatlichen Kultusverwaltung im ordentlichen Instanzenzeuge, sonst von den Zivilgerichten. Bei Gefahr im Verzuge kann ein Provisorium im Sinne des Absatzes 2 des Zusatzprotokolles zu Artikel XI, § 1 verfügt werden.

Die im Gebiete der Republik Österreich in Betreff der der Herstellung und Erhaltung der Kirchen- und Pfründengebäude sowie in Betreff der finanziellen Bestreitung der sonstigen Kirchenfordernisse bestehenden Normen einschließlich des Gesetzes vom 31.XII.1894, Reichsgesetzblatt Nr. 7 ex 1895 bleiben mit den aus diesem Konkordat sich ergebenden Modifikationen bis zu einer im Einvernehmen zwischen der Kirchen- Staatsgewalt getoffenen Neuregelung aufrecht.

Zu Artikel XV, § 5 – Kürzungen aus staatsfinanziellen Gründen werden nicht ohne vorheriges Benehmen erfolgen.

Zu Artikel XXIII, Absatz 3 – Unter anderem treten hiemit die Gesetze vom 7.V.1874, Reichsgesetzblatt Nr. 50 und Nr. 51 in ihrem ganzen Umfange außer Kraft.

In der Vatikanstadt, am 5. Juni 1933

Eugenio Cardinale PACELLI

Engelbert DOLLFUß, Bundeskanzler

Kurt SCHUSCHNIGG, Bundesminister

